

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови

Жанна Колоїз

ОСНОВИ
АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА

Практикум

Кривий Ріг – 2019

УДК 811.161.2(075.8) (076.5)
К 61

Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.

Рецензенти:

Гаманюк В. А., доктор педагогічних наук, професор, проректор із наукової роботи Криворізького державного педагогічного університету

Гурко О. В., доктор філологічних наук, доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Мішеніна Т. М., доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол №13 від 27 червня 2019 року)*

У практикумі подано ряд практичних завдань (відповідно до навчальної плану та робочої програми), скерованих на вивчення українськомовного академічного письма як різновиду наукового (академічного) спілкування. До кожного заняття запропоновано ті чи ті проблемні питання, що потребують осмислення, теоретичний довідник, що репрезентує потрактування найосновніших понять, які повинні розуміти студенти. Основні теоретичні відомості узагальнені й представлені у вигляді таблиць. Практична частина містить завдання, виконання яких допоможе студентам сформуувати вміння й практичні навички комунікативно виправдано користуватися засобами мови для створення відповідних зразків академічного письма, зокрема й академічного есе. Актуалізовано інформацію щодо інтерпретації академічного тексту, психологічних, логічних та мовностилістичних засад його редагування. Особливий акцент зроблено на організації й редагуванні власного академічного есе.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Шифр спеціальності, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	012 Дошкільна освіта; 013 Початкова освіта; 014 Середня освіта (Українська мова і література; Мова і література англійська, німецька, російська; Історія; Математика; Біологія та здоров'я людини; Хімія; Географія; Фізика; Інформатика; Трудове навчання та технології; Фізична культура; Образотворче мистецтво); 015 Професійна освіта (Сфера обслуговування; Транспорт; Технологія виробів легкої промисловості); 022 Дизайн; 024 Хореографія; 035 Філологія; 053 Психологія; 054 Соціологія; 231 Соціальна робота; 242 Туризм	Нормативна	
		Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 60 Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2; самостійної роботи студента – 2		<i>другий</i>	–
		Семестр	
		3 (4)	–
		Лекції	
		–	–
		Практичні	
		32 год.	–
		Самостійна робота	
		28 год.	–
			Індивідуальні завдання: –
		Вид контролю: залік	
	Рівень вищої освіти: <i>перший (бакалаврський)</i>		

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Основи академічного письма» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальностей 012 Дошкільна освіта; 013 Початкова освіта; 014 Середня освіта (Українська мова і література; Мова і література англійська, німецька, російська; Історія; Математика; Біологія та здоров'я людини; Хімія; Географія; Фізика; Інформатика; Трудове навчання та технології; Фізична культура; Образотворче мистецтво; Музичне мистецтво); 015 Професійна освіта (Сфера обслуговування; Транспорт; Технологія виробів легкої

промисловості); 022 Дизайн; 024 Хореографія; 035 Філологія; 053 Психологія; 054 Соціологія; 231 Соціальна робота; 242 Туризм.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Основи академічного письма» є українськомовна академічна комунікація. Цей курс передбачає формування у студентів навичок академічної культури, академічної грамотності, академічного письма, необхідних для успішного провадження науково-дослідницької та науково-навчальної роботи в університеті, озброює їх необхідними знаннями щодо особливостей академічної комунікації.

Міждисциплінарні зв'язки: Курс «Основи академічного письма» безпосередньо пов'язаний з дисципліною «Українська мова (за професійним спрямуванням)», покликаний закласти основи академічного письма, навчити створювати академічні тексти, зокрема й академічне есе, інтерпретувати їх, піддавати логічному й мовностилістичному аналізу, актуалізувати пізнавально-пошукові інтереси.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: репрезентація концепцій, стратегій і тактик академічного письма, технологій організації процесів створення, аналізу та редагування академічного тексту.

Завдання:

- подати основні відомості про академічне письмо як один із різновидів наукового (академічного) спілкування, про теоретико-методологічне підґрунтя академічного письма;
- сформувати вміння й практичні навички комунікативно виправдано користуватися засобами мови для створення відповідних зразків академічного письма;
- навчити створювати академічні тексти різних видів залежно від форми комунікації та способу викладу матеріалу;
- актуалізувати інформацію щодо інтерпретація академічного тексту (змістове наповнення, інтертекстуальні зв'язки, композиція та архітектоніка і т. ін.), психологічних, логічних та мовностилістичних засад його редагування;
- ознайомити з особливостями написання академічного есе як одного з жанрів академічного письма.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- традиції академічного спілкування та міжнародний досвід;
- потрактування академічного письма, його категорійні ознаки, змістове наповнення й способи викладу матеріалу;
- жанри академічного письма;

- правила дотримання академічної доброчесності та заходи щодо попередження й виявлення плагіату;
- види академічних текстів за формою комунікації та способом викладу матеріалу;
- особливості змістового та композиційного наповнення академічного тексту;
- типові помилки, що виникають під час створення академічного тексту, психологічні, логічні та мовностилістичні засади його редагування;

уміти:

- оперувати поняттями «науковий стиль», «науковий текст», «академічна комунікація», «академічне письмо», знати їхні інтегральні та диференційні характеристики;
- генерувати наукові ідеї, моделювати наукові знання й організувати процес академічного письма;
- послуговуватися репрезентаційними й аргументаційними формами мовлення в академічній комунікації;
- створювати фрагменти текстів-розповідей, текстів-описів, текстів-міркувань, текстів-доказів, текстів-визначень, ураховувати особливості їх побудови;
- вести наукову дискусію, доводити або спростовувати актуалізовані твердження;
- піддавати компресії чужий текст, групувати джерела, систематизувати матеріал, покликатися на авторитетних науковців, цитувати їх позиції;
- аналізувати академічний текст крізь призму змістового наповнення та структурування з використанням дотекстових та текстових одиниць;
- академічно грамотно обґрунтовувати актуальність теми, висвітлювати стан розробки проблеми, формулювати об'єкт, предмет, мету й завдання;
- здійснювати смисловий аналіз фрагментів відповідних композиційних елементів академічного тексту;
- застосовувати різні види правок академічного тексту;
- керуватися психологічними, логічними, мовностилістичними засадами редагування академічного тексту;
- написати академічне есе, піддати його аналізу та мовностилістичній правці.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий блок 1.

Українськомовна академічна комунікація

Тема 1. Академічне письмо як один із різновидів наукового (академічного) спілкування.

Науковий стиль, науковий текст, академічна комунікація, академічне письмо: інтегральне та диференційне. Традиції академічного спілкування та міжнародний досвід. Поняття про академічне письмо, його категорійні ознаки, змістове наповнення і способи викладу матеріалу. Жанри академічного письма: первинні та вторинні.

Тема 2. Теоретико-методологічне підгрунття академічного письма.

Класична риторика як філософська основа академічного письма. Генерація наукових ідей та організація процесу академічного письма. Академічний етикет. Правила дотримання академічної доброчесності та заходи щодо попередження й виявлення плагіату.

Змістовий блок 2.

Створення та аналіз академічного тексту

Тема 3. Основні категорії академічного тексту.

Наукове знання як специфічний зміст наукового тексту. Основні властивості наукового знання. Моделювання наукового знання. Інформативність, членованість, зв'язність, лінійна послідовність, цілісність, перспекція, модальність, завершеність як основні категорійні ознаки академічного тексту.

Текст 4. Види академічних текстів за формою комунікації та способом викладу матеріалу.

Стадії породження академічного тексту. Цілісно-композиційне мислення автора тексту. Репрезентаційні й аргументаційні форми мовлення в академічній комунікації. Їх типи та особливості. Текст-розповідь. Текст-опис. Текст-міркування. Текст-доказ. Текст-визначення. Особливості побудови.

Тема 5. Змістове наповнення академічного тексту.

Наукова теорія. Функції наукової теорії. Методологія наукового знання. Предметний зміст нового знання крізь призму відомого, усталеного. Реалізація категорій об'єктивності, суб'єктивності й оцінності при подачі теоретичних відомостей. Наукова дискусія. Доведення / спростування актуалізованих тверджень.

Тема 6. Інтертекстуальність академічного тексту.

Поняття про свій / чужий текст. Різновиди компресії академічного тексту. Конспектування. Реферування. Тезування. Анотування. Групування джерел. Систематизація матеріалу. Переказ, перефразування, компіляція і плагіат. Покликання, перепокликання та цитування,

перечитування, самоцитування: доцільність, вмотивованість, аргументованість, коректність.

Тема 7. Структура академічного тексту.

Абзац як структурний елемент академічного тексту і засіб реалізації категорій зв'язності й цілісності. Структура абзацу. Роль першого речення в абзаці. Логіко-смісловий аналіз побудови речень та абзаців. Типи зв'язків речень в абзаці. Доцільність / недоцільність використання лексичних повторів. Способи і засоби досягнення точності, послідовності, зрозумілості. Аналіз і синтез матеріалу.

Тема 8. Вступна й висновкова частини у структурі академічного тексту.

Рамкові й ситуативні мовні кліше в академічному тексті. Основні функції й характеристики вступу академічного тексту. Академічно грамотне обґрунтування актуальності теми, висвітлення стану розробки проблеми, формулювання об'єкта, предмета, мети та завдань. Зв'язок вступу та висновків. Співвідношення теми, мети, завдань і висновків академічного тексту. Типові помилки в написанні загальних висновків. Смісловий аналіз фрагментів відповідних композиційних елементів академічного тексту.

Змістовий блок 3.

Редагування академічного тексту

Тема 9. Академічний текст як об'єкт редагування.

Основні (дотекстовий / текстовий) підходи до редагування академічного тексту. Види правки академічного тексту. Правка-вчитування. Правка-скорочення. Правка-доопрацювання. Правка-переробка.

Тема 10. Психологічні засади редагування академічного тексту.

Дотримання психологічних засад створення академічного тексту. Факт в академічному тексті. Перевірка фактичного матеріалу. Психологічні причини фактичних помилок. Помилки занадто великої активності (багатослівність, пропускання необхідних ланок у ланцюзі роздумів або їх зредукованість і т. ін.). Помилки втомленості (повтори, неточність у слововживанні, в аргументуванні і т. ін.). Помилки браку творчої уяви, творчого підходу до написання тексту (стандартизованість викладу, робота за схемою і т. ін.).

Тема 11. Логічні засади редагування академічного тексту.

Дотримання логічних засад створення академічного тексту. Закон тотожності. Закон суперечності. Закон вилучення третього. Закон достатньої підстави. Прийоми, що допомагають перевірити правильність логічних зв'язків. Усунення логічних недоліків.

Тема 12. Мовностилістичні засади редагування академічного тексту. Редагування дотекстових одиниць (словосполучень і речень) крізь призму семантичної валентності (сполучуваності). Вибір нормативних лексико-семантичних та фразеологічних мовних засобів для створення академічного тексту. Різновиди лексико-фразеологічних порушень (невмотивована семантична модифікація лексем; невмотивоване багатослів'я; невмотивований плеоназм; невмотивована тавтологія; невмотивована синонімія; невмотивована паронімія; невмотивована міжмовна омонімія; невмотивоване калькування лексем; невмотивовані запозичення; невмотивована семантична модифікація фразем; невмотивоване калькування фразем і т. ін.).

Тема 13. Граматичні мовні засоби в академічному тексті.

Редагування дотекстових одиниць (словосполучень і речень) крізь призму граматичної валентності (сполучуваності). Вибір нормативних граматичних форм для створення академічного тексту. Різновиди граматичних порушень. Морфологічні варіанти. Словотворчі та відмінкові особливості. Дієслівне та прийменникове керування. Активні й пасивні дієприкметники. Вибір синтаксичної побудови. Порядок слів. Однорідні члени речення. Дієприслівникові звороти. Вставні та вставлені конструкції.

Тема 14. Редагування текстових одиниць.

Складне синтаксичне ціле. Засоби зв'язку між компонентами ССЦ. Співвідношення ССЦ та абзацу. Типові недоліки в побудові ССЦ (багатослів'я, неповнота, різна модальність, недоцільна інверсія і т. ін.). Усунення пунктуаційних недоліків.

Тема 15. Академічне есе як один із жанрів академічного письма.

Жанрові особливості й різновиди академічного есе. Етапи організації процесу академічного письма (написання есе). Способи організації академічного есе. Структура академічного есе. Рекомендації щодо підготовки й написання академічного есе: критерії оцінювання. Диференціація есе за функціональним призначенням (академічне / неакадемічне), змістовим наповненням (філософське, літературно-художнє, лінгвістичне, педагогічне, математичне і т. ін.), типом мовлення (опис, розповідь, міркування, доказ).

Тема 16. Інтерпретація та редагування власного академічного есе.

Композиція й архітектоніка академічного есе. Жанрові особливості. Заголовкова назва, змістове наповнення і т. ін. Аналіз академічного есе крізь призму дотримання психологічних, логічних та мовностилістичних засад створення академічного тексту.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових блоків і тем	Кількість годин									
	денна форма навчання					заочна форма навчання				
	усього	зокрема				усього	зокрема			
		ЛК	ПЗ	ІЗ	СР		ЛК	ПЗ	ІЗ	СР
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
БЛОК 1. УКРАЇНСЬКОМОВНА АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ										
Тема 1. Академічне письмо як один із різновидів наукового (академічного) спілкування.	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Теоретико-методологічне підґрунтя академічного письма.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Разом за Блоком 1	6	-	4	-	2	-	-	-	-	-
БЛОК 2. СТВОРЕННЯ ТА АНАЛІЗ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ										
Тема 3. Основні категорії академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Текст 4. Види академічних текстів за формою комунікації та способом викладу матеріалу.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 5. Змістове наповнення академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 6. Інтертекстуальність академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 7. Структура академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 8. Вступна й висновкова частини у структурі академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Разом за Блоком 2	24	-	12	-	12	-	-	-	-	-
БЛОК 3. РЕДАГУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ										
Тема 9. Академічний текст як об'єкт редагування.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 10. Психологічні засади редагування академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 11. Логічні засади редагування академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 12. Мовностилістичні засади редагування академічного тексту.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 13. Граматичні мовні засоби в академічному тексті.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 14. Редагування текстових одиниць.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 15. Академічне есе як один із жанрів академічного письма.	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-
Тема 16. Інтерпретація та редагування власного академічного тексту.	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Разом за Блоком 3	30	-	16	-	14	-	-	-	-	-
Усього годин	60	-	32	-	28	-	-	-	-	-

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
БЛОК 1. УКРАЇНСЬКОМОВНА АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ			
1.	Тема 1. Академічне письмо як один із різновидів наукового (академічного) спілкування. Науковий стиль, науковий текст, академічна комунікація, академічне письмо: інтегральне та диференційне. Традиції академічного спілкування та міжнародний досвід. Поняття про академічне письмо, його категорійні ознаки, змістове наповнення і способи викладу матеріалу. Жанри академічного письма: первинні та вторинні.	2	-
2.	Тема 2. Теоретико-методологічне підґрунтя академічного письма. Класична риторика як філософська основа академічного письма. Генерація наукових ідей та організація процесу академічного письма. Академічний етикет.	2	-
БЛОК 2. СТВОРЕННЯ ТА АНАЛІЗ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ			
3.	Тема 3. Основні категорії академічного тексту. Наукове знання як специфічний зміст наукового тексту. Інформативність, членованість, зв'язність, лінійна послідовність, цілісність, проспекція, модальність, завершеність як основні категорійні ознаки академічного тексту.	2	-
4.	Текст 4. Види академічних текстів за формою комунікації та способом викладу матеріалу. Репрезентативні й аргументативні форми мовлення в академічній комунікації. Їх типи та особливості. Текст-розповідь. Текст-опис. Текст-міркування. Текст-доказ. Текст-визначення. Особливості побудови.	2	-
5.	Тема 5. Змістове наповнення академічного тексту. Предметний зміст нового знання крізь призму відомого, усталеного. Реалізація категорій об'єктивності, суб'єктивності й оцінності при подачі теоретичних відомостей. Наукова дискусія. Доведення / спростування актуалізованих тверджень.	2	-
6.	Тема 6. Інтертекстуальність академічного тексту. Поняття про свій / чужий текст. Групування джерел. Систематизація матеріалу. Переказ, перефразування, компіляція і плагіат. Покликання, перепокликання та цитування, перецитування, самоцитування: доцільність, вмотивованість, аргументованість, коректність.	2	-
7.	Тема 7. Структура академічного тексту. Абзац як структурний елемент академічного тексту і засіб реалізації категорій зв'язності й цілісності. Структура абзацу. Роль першого речення в абзаці. Логіко-смісловий аналіз побудови речень та абзаців. Типи зв'язків речень в абзаці. Доцільність / недоцільність використання лексичних повторів. Аналіз і синтез матеріалу.	2	-
8.	Тема 8. Вступна й висновкова частини у структурі академічного тексту. Академічно грамотне обґрунтування актуальності теми, висвітлення стану розробки проблеми, формулювання об'єкта, предмета, мети та завдань. Зв'язок вступу та висновків. Співвідношення теми, мети, завдань і висновків академічного тексту. Типові помилки в написанні загальних висновків. Смісловий аналіз фрагментів відповідних композиційних елементів академічного тексту.	2	-
БЛОК 3. РЕДАГУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ			
9.	Тема 9. Академічний текст як об'єкт редагування. Види правки академічного тексту. Правка-вичитування. Правка-скорочення. Правка-доопрацювання. Правка-переробка.	2	-
10.	Тема 10. Психологічні засади редагування академічного тексту. Дотримання психологічних засад створення академічного тексту. Психологічні причини фактичних помилок. Помилки занадто великої активності (багатослівність, пропускання необхідних ланок у ланцюзі роздумів або їх зредукваність і т. ін.). Помилки втомленості (повтори, неточність у слововживанні, в аргументуванні і т. ін.). Помилки браку	2	-

	творчої уяви, творчого підходу до написання тексту (стандартизованість викладу, робота за схемою і т. ін.).		
11.	Тема 11. Логічні засади редагування академічного тексту. Дотримання логічних засад створення академічного тексту. Закон тотожності. Закон суперечності. Закон вилучення третього. Закон достатньої підстави. Усунення логічних недоліків.	2	-
12.	Тема 12. Мовностилістичні засади редагування академічного тексту. Вибір нормативних лексико-семантичних та фразеологічних мовних засобів для створення академічного тексту. Різновиди лексико-фразеологічних порушень (невмотивована семантична модифікація лексем; невмотивоване багатослів'я; невмотивований плеоназм; невмотивована тавтологія; невмотивована синонімія; невмотивована паронімія; невмотивована міжмовна омонімія; невмотивоване калькування лексем; невмотивовані запозичення; невмотивована семантична модифікація фразем; невмотивоване калькування фразем і т. ін.).	2	-
13.	Тема 13. Граматичні мовні засоби в академічному тексті. Різновиди граматичних порушень. Морфологічні варіанти. Словотворчі та відмінкові особливості. Дієслівне та прийменникове керування. Активні й пасивні дієприкметники. Вибір синтаксичної побудови. Порядок слів. Однорідні члени речення. Дієприслівникові звороти. Вставні та вставлені конструкції.	2	-
14.	Тема 14. Редагування текстових одиниць. Складне синтаксичне ціле. Засоби зв'язку між компонентами ССЦ. Співвідношення ССЦ та абзацу. Типові недоліки в побудові ССЦ (багатослів'я, неповнота, різна модальність, недоцільна інверсія).	2	-
15.	Тема 15. Академічне есе як один із жанрів академічного письма. Жанрові особливості й різновиди академічного есе. Етапи організації процесу академічного письма (написання есе). Способи організації академічного есе. Структура академічного есе. Рекомендації щодо підготовки й написання академічного есе: критерії оцінювання.	2	-
16.	Тема 16. Інтерпретація та редагування власного академічного есе. Композиція й архітектура академічного есе. Жанрові особливості. Заголовкова назва, змістове наповнення і т. ін. Аналіз академічного есе крізь призму дотримання психологічних, логічних та мовностилістичних засад створення академічного тексту.	2	-
Усього за семестр		32	-

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
БЛОК 1. УКРАЇНСЬКОМОВНА АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ			
1.	Тема 1. Академічне письмо як один із різновидів наукового (академічного) спілкування.	-	-
2.	Тема 2. Теоретико-методологічне підґрунтя академічного письма. Правила дотримання академічної доброчесності та заходи щодо попередження й виявлення плагіату.	2	-
БЛОК 2. СТВОРЕННЯ ТА АНАЛІЗ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ			
3.	Тема 3. Основні категорії академічного тексту. Основні властивості наукового знання. Моделювання наукового знання.	2	-
4.	Текст 4. Види академічних текстів за формою комунікації та способом викладу матеріалу. Стадії породження академічного тексту. Цілісно-композиційне мислення автора тексту.	2	-
5.	Тема 5. Змістове наповнення академічного тексту. Наукова теорія. Функції наукової теорії. Методологія наукового знання.	2	-
6.	Тема 6. Інтертекстуальність академічного тексту. Різновиди компресії академічного тексту. Конспектування. Реферування. Тезування. Анотування.	2	-

7.	Тема 7. Структура академічного тексту. Способи і засоби досягнення точності, послідовності, зрозумілості.	2	-
8.	Тема 8. Вступна й висновкова частини у структурі академічного тексту. Рамкові й ситуативні мовні кліше в академічному тексті. Основні функції й характеристики вступу академічного тексту.	2	-
БЛОК 3. РЕДАГУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ			
9.	Тема 9. Академічний текст як об'єкт редагування. Основні (дотекстовий / текстовий) підходи до редагування академічного тексту.	2	-
10.	Тема 10. Психологічні засади редагування академічного тексту. Факт в академічному тексті. Перевірка фактичного матеріалу.	2	-
11.	Тема 11. Логічні засади редагування академічного тексту. Прийоми, що допомагають перевірити правильність логічних зв'язків.	2	-
12.	Тема 12. Мовностилістичні засади редагування академічного тексту. Редагування дотекстових одиниць (словосполучень і речень) крізь призму семантичної валентності (сполучуваності).	2	-
13.	Тема 13. Граматичні мовні засоби в академічному тексті. Редагування дотекстових одиниць (словосполучень і речень) крізь призму граматичної валентності (сполучуваності). Вибір нормативних граматичних форм для створення академічного тексту.	2	-
14.	Тема 14. Редагування текстових одиниць. Усунення пунктуаційних недоліків.	2	-
15.	Тема 15. Академічне есе як один із жанрів академічного письма. Диференціація есе за функціональним призначенням (академічне / неакадемічне), змістовим наповненням (філософське, літературно-художнє, лінгвістичне, педагогічне, математичне і т. ін.), типом мовлення (опис, розповідь, міркування, доказ).	2	-
16.	Тема 16. Інтерпретація та редагування власного академічного есе.	-	-
Усього за семестр		28	-

Увага! Оцінювання самостійної роботи здійснюється через платформу MOODLE після виконання блоково-тематичних тестів. Загальна кількість балів за самостійно виконані тестові завдання – **24**, зокрема **Блок 1 – 4 бали; Блок 2 – 10 балів; Блок 3 – 10 балів.**

ВИДИ РОБІТ

1. Опрацювання матеріалу за рекомендованими джерелами.
2. Виступи з коментуванням основних положень курсу.
3. Проведення змістового, логічного й мовностилістичного аналізу академічних текстів.
4. Виконання індивідуальних завдань.
5. Обговорення питань, винесених на самостійне опрацювання.
6. Підготовка до публічних виступів і наукових дискусій.
7. Робота зі словниками й інтернет-ресурсами.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1. Поточне оцінювання: індивідуальне, групове і фронтальне опитування, тестування за тематичними блоками на платформі MOODLE.
2. Тематичне оцінювання: перевірка індивідуальних завдань.
3. Підсумкове оцінювання: залік.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточна робота																	Сума	
Вид роботи	Блок 1			Блок 2						Блок 3								
	Т 1.1	Т 1.2	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 2.5	Т 2.6	Т 3.1	Т 3.2	Т 3.3	Т 3.4	Т 3.5	Т 3.6	Т 3.7	Т 3.8		
ЛК	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ПЗ	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	56
ЛЗ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
СР	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	20
ІР	-	4	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	10	24
Разом	3,5	7,5	3,5	3,5	3,5	13,5	3,5	13,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	13,5	13,5	100	

Увага! П'ятибальна система оцінювання студентських відповідей на практичних заняттях засвідчує таку відповідність:

Оцінка «5» = 3,5 бала	«+» = 1,5 бала
Оцінка «4» = 3 бала	«-» = -0,5 бала
Оцінка «3» = 2 бала	Присутність на занятті = 0,5 бала
Оцінка «2» = 0 балів	Відпрацьовані пропуски* = 1 бал

*Відпрацьовані ПЗ можуть бути оцінені й вищою кількістю балів (залежно від причини пропуску).

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Оцінка за національною шкалою		Оцінка ECTS	100-бальна система оцінювання
Екзамен (чотирирівнева)	Залік (дворівнева)		
відмінно	зараховано	A	90-100
добре	зараховано	B	80-89
		C	71-79
задовільно	зараховано	D	61-70
		E	50-60
незадовільно	не зараховано	FX	30-49
		F	0-29

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО ЯК ОДИН ІЗ РІЗНОВИДІВ НАУКОВОГО (АКАДЕМІЧНОГО) СПІЛКУВАННЯ

Питання

1. Науковий стиль, науковий текст, академічна комунікація, академічне письмо: інтегральне та диференційне.

2. Поняття про академічне письмо, його категорійні ознаки, змістове наповнення і способи викладу матеріалу.

3. Жанри академічного письма: первинні та вторинні.

Для самостійного опрацювання:

Традиції академічного спілкування та міжнародний досвід.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Жанр – форма організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення, що історично склалася, вирізняється функціонально-смісловою специфікою й стереотипною композиційною структурою.

Жанр академічний (науковий) – прийняті в конкретних ситуаціях академічної (наукової) комунікації і призначені для передавання академічної (наукової) інформації типові способи побудови мовлення.

Інформація академічна – повідомлення про певні пізнані та пізнавані реалії об'єктивної дійсності в академічних жанрах наукової (академічної) комунікації.

Інформація наукова – повідомлення про певні пізнані та пізнавані реалії об'єктивної дійсності в будь-якому жанрі наукової комунікації.

Комунікація академічна – процес обміну власне науковою, або академічною, інформацією між представниками тих чи тих галузей науки, виробництва, освіти в усній чи писемній формах із використанням як вербальних, так і невербальних засобів.

Комунікація наукова – процес обміну власне науковою, науково-навчальною, науково-популярною і т. ін. інформацією між представниками тих чи тих галузей науки, виробництва, освіти в усній чи писемній формах із використанням як вербальних, так і невербальних засобів.

Письмо академічне – результат самостійної науково-дослідницької діяльності, утіленої в писемній формі за допомогою системи графічних знаків певної мови, який засвідчує нові шляхи пізнання, розв'язання тієї чи тієї проблеми.

Підстиль академічний (власне науковий) – різновид наукового стилю, призначений для написання первинних і вторинних наукових текстів, що повідомляють наукову інформацію, яка вирізняється

актуальністю, новизною наукових ідей, теоретичною значущістю, перспективністю подальших наукових пошуків.

Підстиль науково-навчальний – різновид наукового стилю, призначений для написання підручників, навчальних та методичних посібників, практикумів (збірників завдань і вправ), навчальних програм, курсів лекцій, словників, конспектів, методичних рекомендацій, хрестоматій і т. ін., що за допомогою різних каналів, засобів і форм поширюють раніше отримані наукові знання як усередині наукового співтовариства, так і за його межами.

Підстиль науково-популярний – різновид наукового стилю, призначений для написання статей, есе, наукових праць, інтерв'ю, оглядів наукової інформації, який демонструє взаємозв'язок наукового співтовариства з широким загалом, транслює наукові знання в масову свідомість, популяризує науку.

Стиль академічний – функціональний різновид літературної мови, що забезпечує академічну комунікацію, механізми й процеси обміну власне науковою інформацією в межах державних наукових і навчальних установ, одним із завдань яких є розбудова і поширення наукових ідей.

Стиль науковий – функціональний різновид літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти, репрезентує відповідні результати науково-дослідницької діяльності як окремих науковців, так і наукових колективів, актуалізує й популяризує їхні наукові ідеї у спеціалізованих текстах різних жанрів.

Стиль функціональний – історично сформований різновид літературної мови, суспільно усвідомлена сукупність прийомів уживання, відбору та сполучення мовленнєвих засобів, функціонально зумовлена соціально значущою сферою спілкування.

Текст академічний – результат академічної комунікації, який являє собою структурно цілісний, логічно завершений комунікативний блок, її структурно-мовна складова й водночас реалізація.

Текст науковий – результат наукової комунікації, який являє собою структурно цілісний, логічно завершений комунікативний блок, її структурно-мовна складова й водночас реалізація.

Текст науковий (академічний) вторинний – різновид наукового (академічного) тексту, основна мета якого – опис змісту первинних текстів (конспекти, реферати, анотації, рецензії, тези, науково-технічні огляди, наукові звіти, резюме і т. ін.).

Текст науковий (академічний) первинний – різновид наукового (академічного) тексту, основна мета якого – передавання первинних наукових відомостей, отриманих у процесі наукових досліджень (монографія, дисертація, дипломні, магістерські роботи, наукова стаття, наукова доповідь та ін.).

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 1.1. Загальна характеристика наукового стилю

№ з/п	Критерій	Змістове наповнення
1.	Сфера використання	наукова, науково-виробнича, науково-навчальна діяльність
2.	Основне призначення	репрезентація результатів наукових пошуків, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація й систематизація знань, збудження інтелекту адресата для їх осмислення
3.	Загальні ознаки	здебільшого писемна монологічна форма викладу, поняттєвість, об'єктивність, точність, лаконічність, логічність, доказовість, аргументованість, переконливість, узагальненість, абстрагованість і т. ін.
4.	Мовні особливості	широке використання термінів та іншомовної лексики, номенклатурних назв, символів, таблиць, діаграм, схем, графіків, цитат, покликань, переважання складних речень, стандартних виразів, наявність чіткої композиції і т. ін.
5.	Тип мовлення	міркування, використання розповіді, опису й визначення як способу аргументації в міркуванні

Таблиця 1.2. Основні функції наукового стилю

№ з/п	Функція	Змістове наповнення
1.	Аргументованого доказу	наведення фактів, які підтверджують істинність тих чи тих тверджень
2.	Впливу	прагнення адресанта переконати адресатів у правильності своєї позиції
3.	Гносеологічна	розширення, оновлення знання про ті чи ті реалії навколишнього світу
4.	Діалогічна	зіставлення власних підходів із підходами інших науковців
5.	Епістемічна	систематизація та збереження наукових знань
6.	Інформативна	повідомлення про ті чи ті наукові факти, події, результати наукової діяльності
7.	Когнітивна	отримання абсолютно нового знання

8.	Комунікативна	засіб спілкування між представниками тих чи тих наукових спільнот
9.	Перформативна	установлення певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу

Таблиця 1.3. Основні підстилі наукового стилю

№ з/п	Підстилі	Жанри
1.	Академічний, або власне науковий	дисертація, монографія, стаття, курсова і магістерська роботи, наукова доповідь, академічне (наукове) есе і т. ін.
2.	Науково-навчальний	підручник, посібник, науково-навчальне есе, програма і т. ін.
3.	Науково-популярний	книга, нарис, лекція, стаття, есе і т. ін.
4.	Науково-публіцистичний	хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж і т. ін.
5.	Науково-інформативний	реферати, анотації, рецензії, відгуки, резюме і т. ін.
6.	Науково-технічний	інструкції, патенти, авторські свідоцтва і т. ін.
7.	Науково-довідковий	словник, енциклопедія, довідник, каталог і т. ін.
8.	Науково-діловий	науковий звіт, довідка про впровадження результатів і т. ін.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. *Висловіть власні міркування щодо оприлюднених наукових позицій. Доведіть або спростуйте правильність відповідних тверджень.*

1. Науковий (академічний) дискурс – «вербалізований у тексті тип дискурсивної діяльності за сферою комунікації, мовленнєва взаємодія представників відповідної соціальної групи / інституту з метою реалізації статусно-рольових можливостей у заданих цим соціальним інститутом межах» (Шепітько С. Компоненти наукового дискурсу. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (5). С.164).

2. *Академічне письмо.* Науково-методична галузь знання, напрям науково-педагогічних досліджень і дисципліна, що вивчає методи і технології побудови академічного (навчального) і наукового тексту. *Мета академічного письма* – розвиток компетенцій, необхідних для написання тексту відповідно до міжнародних риторичних конвенцій та

виховання дослідників, що здатні незалежно мислити і бути активними учасниками глобального академічного дискурсу. *Зміст* дисципліни становить послідовне навчання студентів методів і технологій нелінійної побудови тексту від висунення гіпотези й формулювання робочої тези до остаточної правки тексту. *Методи і підходи* до навчання академічного письма передбачають композиційний підхід, письмо у співпраці (collaborative writing), студентоцентричний підхід, процесуальний підхід і транс дисциплінарний підхід. Ключовими *принципами організації навчального процесу* є створення дискусійного середовища, мотивація до відстоювання власної позиції, партнерство й фасилітація (від англ. facilitation – допомога, полегшувати, сприяння) – організація процесу колективного розв’язання проблем у групі, який керується фасилітатором (керівником) – Ж. К.). Розвиток метамовних (аналітичних, критичних, когнітивних) і мовних компетенцій, необхідних для ефективної комунікації в науковому й академічному середовищі, здійснюється комплексно й охоплює три аспекти: *фокус* (дотримання лінії аргументації від тези до висновків), *організація* (нелінійна побудова тексту та його елементів) і механіка (сукупність риторичних і дискурсивних засобів міркування) (Короткіна І. Б. Теория и практика обучения академическому письму в зарубежных и отечественных университетах. Москва, 2018. С. 9).

3. Основною дилемою упродовж усього розвитку риторики залишалося питання про те, що первинне – знання чи мова. У традиційній класичній риториці, що бере свої початки від софістів, знання є первинним й утілюється у словесну форму задля досягнення мети комунікації. <...> Проте низка сучасних дослідників вважає, що знання створюються за допомогою мови, оскільки мистецтво слова уможливує продукування стратегій переконання. Суперечка про те, чи треба писати, аби навчитися, чи навчитися, аби писати, не припиняється в методології академічного письма, адже, з одного боку, для успішного навчання в університеті треба писати, й осмислення предмета дослідження відбувається через практику вираження думки у власному тексті, а з іншого, – треба навчатися стратегій і тактик письма, аби відповідати академічним конвенціям університетської освіти (Короткіна І. Б. Теория и практика обучения академическому письму в зарубежных и отечественных университетах. Москва, 2018. С. 49).

4. Подібно до інженерної споруди, текст розпочинають з розрахунків каркасу й навантажень на опори, установалення відповідностей та пропорцій, і лише тоді його накривають дизайнерською оболонкою – мовою. Коли рихтування знімуть, оприлюдниться дизайн, однак якщо всередині виявиться пустота, текстова побудова рухне. Не процес визначає продукт, а навпаки –

продукт визначає процес. Персональна діяльність скерована на досягнення публічного результату (Короткіна І. Б. Академическое письмо : процесс, продукт и практика : учеб. пособ. Москва : Издательство Юрайт, 2017. С. 28).

Завдання 2. Прочитайте запропонований фрагмент тексту. Доведіть (або спростуйте!) його належність до наукового стилю. Визначте підстиль, жанр. Виокремте нову інформацію про академічне письмо як один із різновидів наукового (академічного) спілкування. Висловіть власні міркування, зокрема щодо змістового наповнення, технічного й мовностилістичного оформлення опрацьованого матеріалу. Прокоментуйте, як ви розумієте поняття «первинні», «вторинні» та «змішані документи».

Як зауважує В. Лутовинова, в інформаційній сфері функціонують первинні (науковий звіт, стаття, монографія, підручник), вторинні (анотація, реферат, огляд, фактографічна довідка) та змішані документи (аналітичні та прогностичні огляди). Поняття «академічне письмо» певною мірою є калькою з англійського *scientific writing*, проте воно вже добре вкорінилося в глосарії української науки. Зарубіжні дослідники визначають «академічне письмо» як чотири «П»: персональний продукт, процес та практика. Науковий текст розглядають як продукт, практику письма – як тривалий індивідуальний досвід, а процес написання – як безпосередню роботу «пером на папері» або клавішами на клавіатурі. Утім, як зазначає Н. Колесникова, єдиною ланкою цієї системи є саме слово «персональний», тобто особистий, індивідуальний.

Викладання академічного письма передбачає, насамперед, оволодіння студентами індивідуальними навичками перекладу, складання рефератів, повідомлень, анотацій, підготовки доповідей, обґрунтування власних наукових досліджень тощо. Ще до того моменту, коли студент перейде до власне письмової діяльності, він має засвоїти навички академічного читання, тобто читання з освітньою метою. Залежно від практичної мети читання може бути ознайомчим, поглибленим і перекладацько-реферативним.

Опрацювання текстів має сприяти формуванню в студентів досвіду так званого «гнучкого» читання, при якому стратегія змінюється відповідно до змін завдань читання: на початковому етапі необхідно отримати інформацію з текстового джерела, на наступному – дослідити та переробити її для подальшого наукового пошуку.

Головне завдання викладача на початковому етапі навчання іноземної мови полягає в тому, щоб навчити студента швидко «схоплювати» загальний зміст практично будь-якого досліджуваного тексту. Викладач пояснює студентам різницю між різними видами

читання, вчить їх самостійно обирати тип читання та використовувати окремі види читання або поєднувати їх відповідно до мети. Першочергового значення надають розвитку навичок швидкісного читання. Мовні завдання виконують у повному обсязі лише на початковому етапі, під час подальшого опрацювання текстів студент повинен самостійно засвоїти максимум текстової інформації (не менше ніж 70%). Успіх першого наближення до тексту багато в чому залежить від словникового запасу, а також від уміння студента вдумливо й швидко аналізувати лексику, з'ясовувати значення слів за контекстом. Тому на цьому етапі важливо приділяти увагу способам визначення контекстуального значення слів і словосполучень. Значну роль відіграють і завдання, спрямовані на аналіз граматичної структури тексту: фразеології, речень, абзаців, визначення зв'язків між різними структурними одиницями тексту. Під час розгляду частотних для медичної літератури граматичних явищ необхідно особливо наголошувати на практичному використанні цих моделей, виокремлювати синонімічні патерни, відпрацьовувати цільові граматичні моделі на матеріалі медичних термінів.

На наступному етапі до опрацювання навичок ознайомчого читання (певна швидкість читання, опора на відомі елементи, розуміння внутрішньотекстових зв'язків) додаються завдання, спрямовані на вилучення інформації. Узагальнення інформації, складання плану, викладення змісту у формі переказу – усе це сприяє підвищенню якості оволодіння мовним матеріалом. На етапі вдумливого читання спочатку виконують завдання на ознайомлення із загальним змістом, потім аналізують фрагменти, що ускладнюють розуміння змісту всього тексту.

Академічне письмо має стати наступним за академічним читанням етапом аналітико-синтетичного обробки інформації, що міститься в тексті: інформація підлягає оцінюванню, зіставленню, узагальненню. Студент має подати інформацію у вигляді, що відповідає конкретним інформаційним запитам користувачів. Формування навичок аналітико-синтетичної обробки інформації передбачає виконання комплексу завдань, зокрема: вивчити зміст тексту, скласти план, визначити в тексті необхідний мовний матеріал, обговорити підготовані анотації, реферати та переклади.

Сучасні підручники пропонують різноманітні стратегії та алгоритми швидкісного осягнення загального змісту тексту. Перш за все, йдеться про формальні ознаки тексту, такі як: а) графічні маркери, що позначають тему, зокрема: назву, підзаголовки, картинки, графіки, підписи рисунків тощо; б) тип тексту: вірш, газетна стаття тощо; в) вказівка на адресата та автора тексту; г) ключові повторювані слова;

д) наявність у тексті цифр і числівників; е) наявність у тексті інтернаціоналізмів або власних назв. Пропонується з'ясувати значення незнайомих слів за контекстом або відомими частинами слова, звертати увагу на сполучники або сполучні слова, прийменники, що пов'язують частини речень, цілі речення й частини тексту між собою (вказують на час, обґрунтовують причини, називають мету, повідомляють умови тощо). Аналіз текстових одиниць є не менш корисним у процесі визначення загального змісту тексту: а) на рівні слова: впізнавання слів-інтернаціоналізмів, однокореневих слів, розпізнавання значення складних слів; б) на рівні пропозиції: жирний шрифт, цифри, заперечення, розділові знаки, знак точки та питання; в) на рівні тексту: з'ясування чинників, що характеризують текст як єдине ціле, тип тексту, спосіб фрагментації тексту, виділення основних питань у тексті, виявлення та розпізнавання текстових зв'язків, що вказують на аргументацію, впізнавання та визначення посилань у тексті, маркування мовних реєстрів. На етапі узагальнення отриманої інформації важливу роль відводять її оформленню в зручну для практичного використання форму у вигляді анотацій, рефератів, конспектів та перекладів (Сазанович Л. В. Формування навичок академічного письма на заняттях з англійської мови в медичному ВНЗ. URL : [file:///C:/Users/%D0%96%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Pfto_2014_34_72%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%96%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Pfto_2014_34_72%20(2).pdf)).

***Завдання 3.** Перекладіть запропонований фрагмент українською мовою. Доведіть або спростуйте твердження про те, що він є зразком власне академічного підстилю наукового стилю. Прокоментуйте основні функціональні ознаки, актуалізовані в межах опрацьованого тексту. Висловіть власні міркування щодо авторського розуміння сутності академічного письма та його особливостей.*

Границю между академическим письмом и культурой речи нагляднее всего выражает греческий корень «мета» («выше, сверх»): в центре внимания академического письма находятся металингвистические (или метаязыковые) умения и навыки. Неважно, на каком языке вы думаете, когда генерируете идеи и организуете их последовательность, когда выбираете наиболее убедительные аргументы, а к ним – соответствующую фактическую поддержку.

Даже когда в фокусе академического письма оказываются конкретные слова и предложения (а как же без них?), то и здесь интересы будут иными. Так, нас будет интересовать не то, как пишутся или употребляются слова «также», «во-вторых» или «вследствие», а какое из этих слов наиболее точно и логично свяжет идеи в данном тексте или абзаце; нас будет интересовать не запятая до или после

причастного оборота, а логика употребления этого оборота, т.е. где его лучше расположить, не перенести ли в другое предложение, не переделать ли в независимое предложение или вообще удалить. Все будет зависеть от информации, заключенной в словах, а не от сочетания слов. <...>

Здесь-то и начинается зона академического письма. Редактор читает текст отнюдь в качестве корректора, и между автором и редактором, так же как между студентом и научным руководителем или между соавторами статьи, могут возникать дискуссии, направленные на выяснение истинного смысла написанного и наилучшего способа его выражения. Это свидетельствует о том, что и редактору, и автору необходимо владеть методологией академического письма, чтобы лучше понимать друг друга. Дискуссия, как мы скоро убедимся, является основой научной коммуникации, и именно на ней держится методология письма. <...>

Таким образом, *академическое письмо* имеет целью научить вас выражать и обосновывать свои собственные идеи посредством краткого, убедительного и удобно организованного научного текста. Если вы научитесь писать именно так, то при желании сможете опубликовать свой текст в зарубежном научном журнале, поскольку перевести его на английский язык будет делом техники.

В научном тексте нет места убеждениям, субъективным переживаниям или верованиям. Каждое слово здесь должно быть обосновано, взвешено, подкреплено достоверной информацией или проверено экспериментально. Каждый источник информации должен быть представлен в ссылках, соответствовать требованиям надежности и объективности. Автор научного текста убеждает не лозунгами и не призывами, а логикой и последовательностью доказательства. Такой текст беспристрастен, он предоставляет читателю возможность критически оценить и обдумать представленные сведения.

Разумеется, нельзя сразу научиться писать беспристрастные и всесторонне обоснованные научные статьи. Как говорится, всякому делу учиться надо. Поэтому начинать следует с учебных (академических) научных текстов, которые называются эссе. Эти тексты адресованы более близкому читателю – преподавателям и коллегам по группе. Постепенно усложняя задачу и набираясь опыта – как научного исследования, так и академического письма, – вы сможете писать подлинно научные тексты (Короткина И. Б. Академическое письмо : процесс, продукт и практика : учеб. пособ. Москва : Издательство Юрайт, 2017. С. 21–25).

Завдання 4. Послугуючись монографією «Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні» (Павленко А. Ф., Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О. та ін. Київ : КНЕУ, 2014. 350 с.), дисертаційною працею на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук «Теорія і практика обучения академическому письму в зарубежных и отечественных университетах» (Короткина И. Ю. Москва, 2018. С. 39–125), підготуйте усні виступи (до 5 хв) про традиції академічного спілкування та міжнародний досвід.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2 **ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ** **АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА**

Питання

1. Класична риторика як філософська основа академічного письма.
2. Генерація наукових ідей та організація процесу академічного письма.
3. Академічний етикет.

Для самостійного опрацювання:

Правила дотримання академічної доброчесності та заходи щодо попередження й виявлення плагіату.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Генерація наукових ідей – своєрідний пошук можливостей створення нових конкурентоспроможних науково-дослідницьких проєктів, які відповідали б науковим запитам, вимогам часу й вирізнялися б теоретичною та практичною значущістю.

Грамотність академічна – компетентне розуміння законів, принципів, етичних правил академічного спілкування в науково-освітньому співтоваристві, дотримання академічної доброчесності, запобігання шахрайству, фальшуванню, плагіату, підтримка академічних стандартів і т. ін.

Грамотність комунікативна – компетентне розуміння основних законів, правил і засобів ефективної усної та писемної комунікації; сукупність комунікативних знань, умінь і навичок, які дають змогу ефективно спілкуватися в усній і писемній формі.

Грамотність наукова – компетентне розуміння основних наукових понять і принципів, здатність долучатися до публічного обговорення спірних питань, викладати свої думки об'єктивно,

аргументовано, у логічній послідовності, робити певні узагальнення і т. ін.

Доброчесність академічна – сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності задля забезпечення довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень.

Дослідження наукове – процес вироблення нових наукових знань, вид пізнавальної діяльності, що характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю, логічністю тощо.

Етикет – сукупність вироблених суспільством норм і правил, які регулюють зовнішні форми поведінки людини.

Етикет академічний – дотримання академічної культури, академічної доброчесності, академічної грамотності, академічної відповідальності в конкретних ситуаціях академічної комунікації.

Етикет науковий – дотримання узвичаєних норм поведінки в науковому спілкуванні, процес реалізації мовно-етикетних формул у конкретних ситуаціях наукової комунікації.

Етос – класична риторична категорія, ґрунтована на морально-етичних засадах, системі норм і принципів поведінки в тому чи тому співтоваристві й суспільстві загалом.

Ідея наукова – форма відображення зовнішнього світу, що охоплює свідомість, мету й перспективи його пізнання й практичного перетворення.

Кодекс комунікативний – система принципів, правил і конвенцій спілкування, що регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікації і які ґрунтовані на певних категоріях та критеріях.

Компіляція – несамостійний, неоригінальний текст, написаний на основі запозичення тих чи тих матеріалів в інших авторів, без поглибленого вивчення проблеми через копіювання тексту із низки джерел без внесення в нього правок, із покликанням на авторів.

Культура академічна – інтелектуально-етична система цінностей, мотивацій, переконань і сприйнятів, які визначають професійну діяльність в освіті й науці.

Логос – класична риторична категорія, яка виявляє єдність слова й думки, вказує на те, що слово є результатом розумової діяльності, ґрунтованої на здатності логічно розмірковувати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, робити певні узагальнення.

Мистецтво переконання – вміння красномовно (доладно, майстерно, зрозуміло, переконливо і т. ін.) висловлюватися задля реалізації авторських інтенцій, захисту власної позиції і т. ін.

Оригінальність академічного тексту – відсоткове

співвідношення авторського тексту, що не має збігів з неавторським, до загального обсягу текстового матеріалу.

Пафос – класична риторична категорія, ґрунтована на інтелектуальній, вольовій, емоційно-експресивній сфері діяльності, що актуалізує передовсім функцію впливу, досягнення бажаного ефекту.

Плагіат – привласнення авторства на чужий текст, копіювання чужих ідей, використання (повне або часткове) у власній праці чужого тексту без покликання на першоджерело; оприлюднення чужого тексту під іменем особи, яка не є автором його автором (ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Плагіат академічний – привласнення авторства на чужий науковий (навчально-науковий, навчально-методичний і т. ін.) текст або відкриття, винахід і т. ін., використання (повне або часткове) і, відповідно, оприлюднення й подання наукових здобутків, отриманих іншими особами, як результат власних наукових пошуків; репрезентація опублікованих чужих текстів без покликання на їх авторів.

Риторика класична – мистецтво переконання, що реалізується через такі категорійні ознаки, як логос, етос, пафос, топос.

Топос – класична риторична категорія, ґрунтована на виокремленні якоїсь ідеї, опорної точки тієї чи тієї теми, що виступає певним орієнтиром, схемою викладу.

Факт науковий – ті чи ті реалії об'єктивної дійсності, які стають об'єктом науково-дослідницької діяльності й на основі яких визначають певні закономірності, особливості, вибудовують теорії, формують закони.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 2.1. Класична модель риторики

№ з/п	Стадія	Змістове наповнення
1.	Інвенція (<i>invention</i>)	висунення ідеї й пропозиції щодо розв'язання певної проблеми (<i>дослідницький аспект</i>)
2.	Диспозиція (<i>arrangement</i>)	організація аргументації в тексті від тези до висновків (<i>логічний аспект</i>)
3.	Стиль (<i>style</i>)	вибір функціонально-стилістичних засобів мови й жанру дискурсу (<i>соціокультурний аспект</i>)
4.	Запам'ятовування (<i>memory</i>)	провадження аргументації на основі наявних знань (<i>когнітивний аспект</i>)
5.	Подача (<i>delivery</i>)	презентація зв'язного тексту в переконливій формі мовного вираження (<i>мовний аспект</i>)

Таблиця 2.2. Ключові аспекти академічного письма (риторики і композиції)

№ з/п	Аспект	Потрагування
1.	Фокус	зосереджують увагу на вузлових питаннях аналізованої проблеми, уникають зайвої інформації й відхилень від основної теми
2.	Організація	зادля відповідності мовної форми вираження меті комунікації й вимогам публічності використовують загальноприйнятну модель побудови тексту: чітко сформульована проблема й гіпотеза, окреслена методологія й послідовність аргументації, кожен елемент якої отримуватиме підтвердження в заданому порядку і за допомогою якої думка пройде через увесь текст від тези до висновків
3.	Механіка	зрозумілість і переконливість тексту залежить не лише від логічної організації аргументів і підтверджувальних фактів, але й від власне мови – лексико-граматичних засобів (використання мовних кліше, логічних слів-зв'язок, адекватних термінів, легких для сприйняття синтаксичних конструкцій і т. ін.)

Таблиця 2.3. Виміри академічної грамотності

№ з/п	Вимір	Потрагування
1.	Операційний	передбачає володіння мовними системами, методами й інструментами побудови й інтерпретації тексту
2.	Культурний	уможливує використання операційної компетенції в автентичному соціальному або професійному контексті й участь у різних соціальних дискурсах
3.	Критичний	охоплює засоби трансформації й активного відтворення дискурсивних практик у розвитку здатності оцінювати, надавати критичному осмисленню й інтерпретації ті ресурси, за допомогою яких ці практики здійснюються

Таблиця 2.4. Основні принципи академічної доброчесності

№ з/п	Принцип	Потракування
1.	Чесності й порядності	неприпустимість неетичної поведінки, обману, наукового шахрайства, плагіату або інших форм нечесної поведінки, які негативно впливають на якість наукової діяльності, її іміджу
2.	Верховенства права	усі дії чи бездіяльність щодо дотримання принципів академічної доброчесності мають розглядатися лише з позиції права та відповідно до нормативних документів навчального закладу чи наукової установи
3.	Відповідальності та дотримання авторських прав	дотримання норм законодавства про авторське право, усвідомлення відповідальності за їх порушення
4.	Взаємоповаги	гарантування поваги незалежно від статусу, культивування неупередженого ставлення один до одного, об'єктивне оцінювання чужих результатів і власної наукової та науково-педагогічної діяльності
5.	Толерантності й недискримінації	визнання й поцінування наукового розмаїття, сфер дослідницьких інтересів, наукових поглядів, ідей, дослідницьких принципів і методів; неприпустимість дискримінації через гендерну, етнічну, національну належність, мову, сексуальну орієнтацію, політичні та релігійні погляди, суспільний чи фінансовий статус
6.	Прозорості й доступності	усі процедури, пов'язані з академічною комунікацією, мають бути максимально прозорими, а інформація доступною науковій спільноті
7.	Академічної грамотності	дотримання норм академічної комунікації і у плані змісту, і у плані форми, культури академічного письма
8.	Партнерства й взаємодопомоги	унеможливлення особистих конфліктів, сприяння академічній мобільності, створення робочих груп, здатних колективно розв'язувати проблеми

Таблиця 2.5. Основні різновиди порушень академічної доброчесності

№ з/п	Різновид	Потракування
1.	Академічний плагіат	оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результат власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих

		текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства
2.	Самоплагіат	оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів
3.	Фабрикація	вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях
4.	Фальсифікація	свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень
5.	Списування	виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, окрім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання
6.	Обман	надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу
7.	Хабарництво	надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру задля отримання неправомірної переваги в освітньому процесі
8.	Необ'єктивне оцінювання	свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти

Таблиця 2.6. Основні різновиди академічного плагіату

№ з/п	Різновид та його змістове наповнення
1.	Дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з покликанням на джерело (подекуди некоректним вважають навіть використання одного слова без покликання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом)
2.	Використання інформації (фактів, ідей, формул, числових значень і т. ін.) з джерела без покликання на це джерело
3.	Перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без покликання на це джерело
4.	Подання як власних робіт (статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есе, рефератів і т. ін.), виконаних на замовлення іншими особами, зокрема й щодо яких справжні автори надали згоду на таке використання

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

***Завдання 1.** Прочитайте запропонований фрагмент тексту. З'ясуйте його основну ідею. Установіть, яку роль відіграють відповідні міркування для організації процесу академічного письма. Подайте власне трактування термінологічного словосполучення «академічна чесність». Оприлюдніть своє бачення проблеми і можливі шляхи її розв'язання з позицій представника університетської (академічної) спільноти.*

Серйозні проблеми з етикою, ціннісними настановами, культурою мислення і поведінки, що проявляються на усіх рівнях суспільного життя є підставою для зростання уваги та усвідомлення необхідності практичних дій в сфері утвердження академічної чесності в системі освіти України.

Чесність не може вижити в атмосфері, в якій нечесність не тільки толерується, але й вітається. Навіть найкращі, інтелектуально незалежні студенти можуть бути дезорієнтовані і страждати в деморалізованому оточенні, коли вони бачать, що успіху в навчанні та дослідженні легше досягти шляхом обману, ніж чесною працею. Відданість академічній чесності має принципово важливе значення для будь-якого відкритого і демократичного суспільства. Вона вимагає, щоб студент, викладач, дослідник почували себе абсолютно вільними від руйнівного впливу академічної корупції та консерватизму. Тільки у такій атмосфері відкритого і чесного висловлення своїх думок можна досягти реального інтелектуального і матеріального прогресу. Проте, академічна доброчесність передбачає не тільки академічну свободу, але й відповідальність за кожне висловлене судження, оцінку, будь-який здійснений людиною вчинок. Вона забезпечує отримання якісних знань і пропонує свого роду модель мікро-суспільства відкритого типу, здатну суттєво впливати на макро-світ.

Увага до цих питань зумовлена також усвідомленням низької довіри до українських інститутів освіти та скепсису щодо їхньої якості на міжнародному рівні. Такий стан справ породжений широкою практикою корупційних стосунків в академічному середовищі та знеціненням питомої ваги суверенності університету. Реально протистояти йому можна лише тоді, коли в цей процес послідовно, крок за кроком буде включатися все більше людей, які зрозуміють, що це під силу кожній людині; потрібно лише це усвідомити та мобілізувати власні морально-вольові якості.

Модернізація української освіти висуває сьогодні на перший план потребу ретельного переосмислення тієї унікальної реальності, якою є

навчальний заклад. Діяльність академічного співтовариства може бути ефективною тільки в тому випадку, якщо вона спирається на певний комплекс цінностей, які об'єднують дуже різних осіб в одну команду і надають сенсу їхній спільній діяльності. Академічна чесність в цій ситуації суттєво впливає на формування спільних підходів до організації праці, визначення посадових компетенцій та довіри, процедур прийняття рішень, сприйняття та розв'язання конфліктів тощо. Університет, артикулюючи через своїх вихованців етичні та раціональні критерії, покликаний вносити розумність та моральність у людське життя (Дойчик М. Академічна чесність: данина моді чи життєва необхідність? *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ ; Таксон, 2016. С.94–95).

Завдання 2. На сучасному етапі розвитку університетської освіти спостерігаємо чимало спроб «осмислити етичне підґрунтя інституційної трансформації вітчизняних закладів вищої освіти XXI сторіччя». Висловіть власні міркування щодо необхідності формування серед так званої вітчизняної академічної спільноти академічної грамотності й академічної доброчесності.

Завдання 3. Уважно прочитайте запропоновані витлумачення поняття «академічна грамотність». Піддайте їх критичному аналізу. Яке з них, на Вашу думку, найбільш адекватно відображає сутність актуалізованого поняття, а яке варто вважати контекстуально зумовленим?

Академічна грамотність – це здатність транслювати академічний письмовий дискурс на базі іншомовних професійно орієнтованих академічних текстів, критично мислити, підвищувати свою самоосвітню компетентність із навчальною і професійною метою (Н. Смирнова).

Академічна грамотність – це сукупність знань, умінь і компетентностей, тобто система комплексних предметних компетентностей, пов'язаних із передачею певних знань (Й. Кубота, Н. Кітані).

Академічна грамотність – система знань та комплексного розвитку мовленнєвих компетентностей письма, читання, говоріння й аудіювання, необхідних для здійснення студентами ВНЗ України міжкультурної академічної комунікації японською мовою (О. Асадчих).
URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_69/part_1/23.pdf

Завдання 4. Опрацюйте статтю 42 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (URL : https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm). Виокремте інформацію, що безпосередньо стосується здобувачів освіти. Піддайте її критичному аналізу. Сформулюйте загальні правила дотримання академічної доброчесності, подайте власне витлумачення поняття «академічний етикет». Назвіть заходи, що сприятимуть дотриманню принципів академічної доброчесності, попередженню й виявленню плагіату.

1. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

– посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

– дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

– контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

– об'єктивне оцінювання результатів навчання.

3. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

– самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

– посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

– дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

4. Порушенням академічної доброчесності вважається:

– академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як

результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

– самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

– фабрикація – вигадання даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

– фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

– списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

– обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

– хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

– необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

5. За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

– відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;

– позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;

– відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;

– позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

6. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

– повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

– повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;

– відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);

– позбавлення академічної стипендії;

– позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

7. Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

8. Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права:

– ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;

– особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;

– знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;

– оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

9. Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами.

10. За дії (бездіяльність), що цим Законом визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом.

Завдання 5. *Опрацюйте «Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях працівників Криворізького державного педагогічного університету» (URL : <https://kdrpu.edu.ua/pro-nas/dokumenty-universytetu/normatyvna-baza.html>). Висловіть власні критичні міркування. Які, на Вашу думку, суттєві моменти залишилися поза увагою авторів?*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3 **ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Наукове знання як специфічний зміст наукового тексту.
2. Інформативність, членованість, зв'язність, лінійна послідовність, цілісність, перспекція, модальність, завершеність як основні категорійні ознаки академічного тексту.

Для самостійного опрацювання:

Основні властивості наукового знання.

Моделювання наукового знання.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Гіпотеза наукова – припущення, висунуте для пояснення закономірностей досліджуваних явищ, яке підтверджується в результаті науково-дослідницької діяльності.

Діяльність науково-дослідницька – інтелектуальна праця, спрямована на придбання знань, умінь і навичок, шлях набуття, примноження й оновлення знань, який передбачає уміння ставити наукові завдання, планувати їхнє виконання, організувати збір та обробку інформації, а також створювати умови для генерування нових ідей і їхньої практичної реалізації.

Завершеність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на наявності початкової та завершальної частини, де перша оприлюднює авторський задум, а друга – підтверджує успішну реалізацію цього задуму.

Закон науковий – вербально або математично оформлене твердження, ґрунтоване на доказах, яке репрезентує співвідношення та зв'язки між різними науковими поняттями, установлені відповідними методами пізнання і визнані на певному етапі науковою спільнотою як такі, що узгоджуються з іншими науковими законами.

Зв'язність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на поєднанні його структурних елементів між собою за змістом.

Змістовність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на його змістовому наповненні, пов'язана з максимумами кількості та якості інформації, репрезентацією найсуттєвіших і найадекватніших положень.

Знання – теоретично узагальнений і практично перевірений результат пізнання об'єктивної дійсності, ґрунтований на методах пізнання й закономірностях.

Інтенція – комунікативний намір адресанта (осмислений чи інтуїтивний), який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення.

Інформативність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на втіленні задуму адресанта репрезентувати завершене повідомлення про результати відповідної науково-дослідницької діяльності з використанням засобів конкретної національної мови і законів її функціонування.

Комунікативність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на його спрямованості на конкретного адресата.

Концепція наукова – система теоретичних положень, думок, поглядів щодо об'єкта пізнання, об'єднаних головною ідеєю.

Модальність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на вираженні відношення чи то змісту до дійсності, чи то мовця до змісту повідомлюваного.

Наука – сфера людської діяльності, спрямована на відбір фактів, гіпотез, теорій, законів і методів дослідження, вироблення й систематизацію певних знань про ті чи ті реалії об'єктивної дійсності.

Об'єктивність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на зваженому оцінюванні ступеня дослідженості проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, обґрунтованості результатів, наведенні експериментальних даних і т. ін.

Пізнання – процес відображення об'єктивної дійсності в напрямку від незнання до знання, від невідомого до відомого.

Пізнання наукове – форма процесу пізнання, що передбачає вироблення й систематизацію певних знань про ті чи ті реалії об'єктивної дійсності.

Поняття наукове – відображення узагальнених (найбільш сутєвих) ознак, властивих тому чи тому явищу, як результат абстрагування й ідеалізації.

Послідовність логічна – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на органічному зв'язку структурних елементів, послідовній конкретизації висловленого твердження, його доповненні, поглибленні, що реалізується через спеціальні мовні засоби, які вказують на розвиток думки чи її узагальнення.

Принцип науковий – твердження, що сприймається як вихідне, головне, ґрунтоване на певних важливих для відповідної ситуації правилах.

Проспекція – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на аналізові досліджуваного об'єкта через прогнозування, передбачення майбутніх характеристик, закономірностей, положень і т. ін.

Ретроспекція – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на аналізі досліджуваного об’єкта через повернення, апелювання до попередніх, так би мовити, минулих відомостей.

Системність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на поєднанні певних структурних елементів, здатності утворювати єдине ціле.

Цілісність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на внутрішній організованості, смисловій єдності, цілісному оформленні початкової і завершальної частини, переходів між структурними елементами за допомогою певних мовних засобів із урахуванням тематики, проблематики, ідеї твору.

Членованість – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на наявності певних зв’язків між його структурними елементами.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 3.1. Принципи класифікації наукового знання

№ з/п	Принцип диференціації	Різновиди	Пояснення
1.	Розуміння об’єкта пізнання	абсолютне	повне, вичерпне розуміння об’єкта пізнання
		відносне	неповне розуміння об’єкта пізнання, невідповідність реального об’єкта уявленню про нього
2.	Урахування досвіду	апріорне	передують науково-дослідницькій і пізнавальній діяльності
		апостеріорне	є результатом науково-дослідницької й пізнавальної діяльності
3.	Залежність / незалежність уявлень	об’єктивне	уявлення про об’єкт пізнання є незалежними від суб’єкта пізнання, його суб’єктивних думок, тверджень і т. ін.
		суб’єктивне	уявлення про об’єкт пізнання є суб’єктивно зумовленими, відображають позицію суб’єкта
4.	Ступінь достовірності	істинне	правильне, правдиве, яке достовірно відображає суть об’єкта пізнання

		хибне	помилкове, неправильне, що містить певні недоліки, недогляди, суперечності
5.	Ступінь узагальнення	емпіричне	безпосередньо відображає об'єкт пізнання через сукупність уявлень і фактів про його властивості
		теоретичне	сформоване на основі якісної переробки емпіричного знання через узагальнення досвіду, суспільної практики і т. ін.
6.	Ступінь відображення об'єкта	системне	упорядковане, зумовлене правильним, планомірним розташуванням інформації про об'єкт пізнання
		несистемне	невпорядковане, порушує правильне, планомірне розташування інформації про об'єкт пізнання
7.	Меги пізнання	фундаментальне	орієнтоване на пізнання об'єктивної дійсності безвідносно до можливого практичного використання
		прикладне	орієнтоване на практичне використання досягнень фундаментальних досліджень

Таблиця 3.2. Моделювання наукового знання

№ з/п	Модель	Змістове наповнення
1.	Діяльнісна	знання розглядають крізь призму діяльності суб'єкта пізнання щодо пізнавального відображення об'єкта пізнання через методи пізнання
2.	Верифікаційна	знання розглядають як процес перевірки чи верифікації (доведення того, що відповідне твердження є істинним)
3.	Кумулятивна	нагромадження істинного знання розглядають через його верифікацію
4.	Проблемна	знання розглядають як процес розв'язання проблем
5.	Тематична	знання розглядають як певний тематичний комплекс
6.	Фальсифікаційна	процес розвитку знання розглядають крізь призму фальсифікації

Таблиця 3.3. Функціональні різновиди наукових гіпотез

№ з/п	Різновид	Змістове наповнення
1.	Нульова	бездоказове припущення, актуалізоване без проведення дослідження
2.	Описова	припущення, висунуте для з'ясування особливостей об'єкта дослідження
3.	Пояснювальна	припущення, висунуте для з'ясування причин появи об'єкта дослідження
4.	Робоча	вихідне припущення, висунуте на початковому етапі науково-дослідницької діяльності, яке потребує експериментального підтвердження тих чи тих здогадів
5.	Концептуальна	припущення, висунуте для інтеграції певного масиву знання з подальшим його використанням для пояснення, пошуку закономірностей і т. ін.

Таблиця 3.4. Етапи розвитку наукової гіпотези

№ з/п	Етап	Змістове наповнення
1.	Початковий	накопичення фактичного матеріалу й висунення на його основі припущення
2.	Проміжний	формулювання гіпотези, обґрунтування на основі припущення прийнятої теорії
3.	Завершальний	перевірка отриманих результатів на практиці і на її основі уточнення гіпотези

Таблиця 3.5. Різновиди зв'язку елементів тексту

№ з/п	Принцип класифікації	Різновиди	Пояснення
1.	Порядок розташування	контактний	рух думки, її розгортання відбуваються на невеликій відстані, поєднані елементи знаходяться поруч, недалеко один від одного
		дистантний	рух думки, її розгортання відбуваються на великій відстані, поєднані елементи знаходяться далеко один від одного

2.	Послідовність ряду	ланцюговий	рух думки, її розгортання ґрунтовані на послідовності, сущільності ряду, коли кожен наступний елемент немовби чіпляється за попередній
		паралельний	рух думки, її розгортання ґрунтовані на описі послідовно змінюваних, незалежних одна від одної подій
3.	Узаємозв'язок часових і просторових характеристик	перспективний	рух думки, її розгортання відбуваються з урахуванням перспективи, передбачають аналіз, спроектований на майбутнє
		ретроспективний	рух думки, її розгортання відбуваються з урахуванням ретроперспективи, передбачають аналіз, спроектований на минуле

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

***Завдання 1.** Прочитайте запропоновані фрагменти тексту. Виокремте нову інформацію про знання загалом та наукове знання зокрема. Піддайте її критичному аналізу. Висловіть власне розуміння поняття «наукове знання».*

Знання є загальним вираженням теоретичної діяльності розуму, який претендує на об'єктивну істину (на відміну, наприклад, від мислення або думки, які можуть бути апіорі фантастичними, несумірними з об'єктивною дійсністю). Сумніви щодо інструментальної доцільності знання будь-якого типу зумовлені насамперед недовірою до його достовірності й адекватності. Дослідницька інтрига щодо умов та основ, на підставі яких результати розумової діяльності набувають об'єктивного і достовірного значення, сприяє суверенізації нових дисциплін: зокрема, в ХХ столітті від епістемології як загальної філософії пізнання відбулося відгалуження філософії науки, соціології знання та філософії свідомості.

Знання також можна визначити формою існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності. Згідно з Аристотелем, коректною і операціоністськи перспективною є його структуризація на інтуїтивне та дискурсивне – опосередковане умовиводами і логічними доказами. Існує декілька видів знання: буденне (здоровий глузд), особистісне, неявне тощо. Когнітивний масив

також може бути донауковим та науковим, а останній додатково структуруватися на емпіричні та теоретичні.<...>

Знання – основна і визначальна складова світогляду. Це селективна, впорядкована, певним чином (методом) отримана, у відповідності з деякими нормами оформлена інформація, що має соціальне значення і визнається знанням ключовими соціальними суб'єктами і суспільством у цілому. Світогляд є системою принципів, знань, ідеалів, переконань, ціннісних орієнтацій, надій та вірувань, котрі визначають діяльність індивіда або соціального суб'єкта, є формою його суспільної самосвідомості, через яку суб'єкт усвідомлює свою соціальну сутність і оцінює духовно-практичну діяльність. Світогляд – інтегральне духовне утворення, яке спонукає до практичної дії, до певного способу життя та думки. У структурному плані прийнято виокремлювати в ньому такі рівні, як світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння. У попередньому, наближеному тлумаченні світогляд якраз і є знанням людини про світ. Однак не кожне знання є світоглядом. Щоб стати ним, знання має отримати відповідне узагальнення, пройти через горнило людського досвіду, отримати як інтелектуальне, так і емоційно-чуттєве наповнення. Світоглядним знанням є знання не лише про світ, а й знання про людину як частину світу і водночас його перетворювача, творця світу власної культури, про місце людини в цьому світі, спрямованість розвитку людського життя, про перспективи й долі людини і людства. Знання у цьому вимірі кристалізуються як переконання, а ще в більш глибокому розумінні – як принципи та ідеали. Тому світогляд є не просто знанням, а знанням глибоким, фундаментальним, узагальненим до рівня переконань, принципів та ідеалів, завдяки яким людину утверджує власну долю в конкретному життєвому середовищі. <...>

Отже, наукове знання – провідний елемент наукового простору, впорядкована в просторі й часі знаково-символічна система вираження пізнавальної діяльності людини. Воно існує як лінійний (просторовий) текст, об'єктивних детермінованих та індетермінованих багатовекторних зі зворотними зв'язками (і в цьому плані нелінійних) смислових висловлювань про об'єкти пізнання, вихід за які є виходом за межі науковості у сферу синкретичності, міфологічності та вірувань. Суб'єкти і об'єкти науки, її положення, способи їх творення і опанування ними є об'єктивованими, дистанційованими й ідентичними в усіх соціокультурних ареалах, тому наукові положення мають один і той же функціональний простір (Чернова Л. П. Специфіка наукового знання. *Вісник Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2014. Вип. 43. С. 256–265. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2014_43_25).

Завдання 2. *Відштовхуючись від основних категорійних ознак, доведіть (або спростуйте!) твердження про те, що запропонований матеріал є академічним текстом. Прокоментуйте, які різновиди наукового знання актуалізує відповідний зразок. Висловіть власні міркування щодо моделювання наукового знання. Визначте різновиди зв'язку елементів тексту.*

З часів появи наукового знання постала і проблема розрізнення цього знання від позанаукового. Особливо важливою вона є для самої науки, яка в такий спосіб здійснює самоідентифікацію, а заодно утверджує свою пріоритетність стосовно позанаукового знання. Найбільшого загострення проблема розмежування наукового й позанаукового знання набуває в періоди кризи науки. Самі ці кризи можуть бути породжені достатньо різними факторами, але суть цих криз полягає в тому, що існує певна неспроможність задовільно пояснити наявними науковими засобами ті чи інші об'єкти реальності. Під час таких криз позанаукове знання набуває особливої популярності, зростає його авторитет в суспільстві, що в свою чергу веде до зниження авторитету та значимості науки.

Перше загострення проблеми розмежування наукового й позанаукового знання в XX ст. припадає на початок цього століття. В цей період відбувається становлення нового типу раціональності, раціональності класичної науки поступається місцем раціональності неklasичної науки, яскравим виразом якої є квантово-релятивістська механіка. Ідеї А. Ейнштейна, Н. Бора та інших фізиків переконливо засвідчили про обмеженість пізнавального потенціалу інструментарію класичної науки, про необхідність нових підходів у поясненні процесів, що відбуваються в світі. Але такий стан речей характерний не тільки для сфери фізичних досліджень, це характерно й для наук, що займаються вивченням людини. Механістичний підхід класичної науки не давав можливості адекватно пояснити різноманітні вияви людського й створював ґрунт для росту популярності різноманітних позанаукових тлумачень. Ще в кінці XIX ст. набув надзвичайної популярності спиритизм, який успішно перебрався і в XX ст. П. Гуревич, зазначає, що «відзначений глибоким інтересом до езотеричної культури кінець XIX – початок XX ст.» [1, с. 14]. Затребуваність суспільством спиритизму була обумовлена неспроможністю відповідних наукових дисциплін пояснити людську духовність, негараздами в суспільному житті Європи, які породив проект Просвітництва. Особливо гостро людство відчуло обмеженість наукового підходу під час I-ої Світової війни. Це не примусило себе довго чекати й на сцені з'явилися різноманітні окультні науки, містичні практики, теософія і т.п. Всі ці феномени позанаукового знання постали в якості своєрідної відповіді на ті

питання та проблеми які не змогла належним чином пояснити тогочасна наука. В такому разі можна сказати, що початок ХХ ст. (перша третина) був відзначений своєрідною хвилею позанаукового знання, доміантний статус в якому займав спиритизм в різних його проявах. Друга хвиля (50-60 рр.) містицизм (на Заході додається розповсюдження різноманітних сатанинських культів). Цей сплеск позанаукового знання має менш тісний зв'язок з розвитком науки і насамперед пов'язаний з наслідками II Світової війни і реаліями Сталінського режиму, але і він мав свій специфічний вираз у суперечці «фізиків» та «ліриків». Третя хвиля (80-90 рр.) з доміантним становищем екстрасенсорики, яка намагалась отримати повноправний науковий статус. Таке намагання, попри всі негаразди, свідчить про високий авторитет науки і те, що знання яке має статус наукового викликає найбільшу довіру у людей. Раціональність класичної науки безумовно відкидає екстрасенсоріку як один з різновидів наукового знання, по-іншому вона сприймається з позицій раціональності постнекласичної науки, яка дає їй змогу вписуватись в систему наявних знань.

Варто зазначити, що чимало представників позанаукового знання пропонуючи пояснення того чи іншого феномену, проблеми претендують на статус науковості. Це в свою чергу веде до реакції у відповідь з боку представників науки. Врешті це веде до пошуків чітких критеріїв розмежування наукового й позанаукового знання.

Проблемі розмежування наукового й позанаукового знання чи не найбільше уваги приділялось представниками філософії науки. Вони намагались встановити чітку та однозначну межу між цими видами знання. Представник логічного позитивізму Р. Карнап пропонував для цього застосовувати процедуру верифікації, представник критичного раціоналізму К. Поппер – процедуру фальсифікації, І. Лакатос вважав, що це можна зробити по наявності позитивного зрушення проблеми. Однак насправді виявилось, що межа між науковим і позанауковим знанням достатньо розмита [2, с. 231].

Пізнання не обмежене сферою науки, знання в тій чи іншій своїй формі існує і за межами науки. Поява наукового знання не ліквідувала і не зробила даремними інші форми знання. Кожній формі суспільної свідомості: науці, філософії, міфології, політиці, релігії і т. д. відповідають специфічні форми знання. Розрізняють також форми знання, що мають понятійну, символічну або художньо-образну основу. Взагалі існує чимало спроб класифікації позанаукового знання, які мають свої переваги та недоліки, але в цілому дають змогу зрозуміти специфіку цього знання, його так би мовити сильні та вразливі місця (Теклюк А. І. Наукове та позанаукове знання: історія стосунків у ХХ столітті. URL : <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/teklyuk.pdf>).

Завдання 3. До аналізованого вище тексту сформулюйте робочу гіпотезу. Спроектуйте можливі етапи її розвитку. Пам'ятайте про те, що гіпотезу кваліфікують і як можливу (передбачувану) відповідь на питання, яке ставить перед собою науковець, передбачаючи відповідні зв'язки між досліджуваними фактами.

Завдання 4. Уважно прочитайте рекомендації щодо формування навичок написання академічного тексту. Висловіть власні критичні міркування. Схарактеризуйте запропонований матеріал крізь призму основних категорійних ознак та мовностилістичних засобів.

Навички написання наукових текстів вимагають спеціальних зусиль з їх формування. У цьому зв'язку можна дати кілька порад щодо володіння навичками письма:

1. Прочитайте кілька книг з написання і редагування текстів, у яких розглядаються типові помилки, що роблять недосвідчені автори текстів. Ці помилки потрібно запам'ятати і більше їх не допускати.

2. Виберіть серед прочитаних вами книг тих авторів, хто найбільш успішний у наукових публікаціях і широко цитується, перечитайте і переосмисліть їх роботи в аспекті вимог до тексту, постарайтеся запозичити найбільш вдалі прийоми написання. Постійна увага до прийомів написання, безсумнівно, сприятиме виробленню літературного смаку, формуванню власного гарного стилю викладу.

3. Намагайтеся до опублікування тексту одержати критичні зауваження з боку фахівців і переосмислити їх. Незабутнє враження на авторів текстів звичайно справляють їхні зустрічі і бесіди щодо тексту з редакторами, які добре знають, що таке якісний науковий текст. Звичайно до цього автори бачать тільки думку в тексті і не бачать помилки, невдалі звороти, тобто недоліки викладу думки. Після спілкування з редактором відкривається «третє око», з'являється специфічно редакторське бачення тексту.

4. Чітко освоюйте нормативні вимоги до текстів (вимоги ВАК України до наукових статей і дисертацій, вимоги редакцій до публікацій у тих або інших журналах і наукових збірниках).

5. Перед підготовкою тексту необхідно чітко сформулювати наукову ідею, що має бути викладена. Деякі автори спеціально обмірковують ідею тексту, багато читають, мобілізують поняттєвий апарат, що приводить до підвищення якості тексту.

6. При створенні тексту необхідне стимулювання творчої мотивації, інакше гарна ідея втратиться в нудному викладі. Головне тут у тому, щоб з'явилася впевненість у собі і бажання створити, принаймні, гарний доробок.

7. Для того щоб навчитися добре писати, потрібно якнайбільше писати, доводити результати написання до публікації. При цьому слід пам'ятати, що перші тексти, як правило, бувають невдалими. Тому потрібно намагатися їх не публікувати. Принципово важливо домогтися того, щоб написані тексти подобалися самому авторові. Перш ніж опублікувати текст, його обов'язково потрібно вдосконалити: врахувати вимоги друкованого видання, уточнити думки, надати необхідну форму тощо.

8. Необхідно набувати звички до перероблення, доробки і переробки текстів. Потрібно пам'ятати: хоч би з яким творчим запалом ви створювали первісний текст, у ньому обов'язково є недоробки і навіть помилки, побачити які завадило натхнення. При переробці тексту до нього необхідно підходити не тільки з позицій творця, а й критика. Виявлені недоліки легше усунути самому, ніж потім одержувати зауваження від фахівців. Важливо, однак, підкреслити, що натхнення та задоволення рідко відвідують ученого, що допрацьовує текст. Сама по собі ця діяльність вимагає напруженості, уважності і не супроводжується значними відкриттями й переживаннями радості від них. Тому себе тут потрібно змушувати працювати. Досвід підказує, що текст найкраще переробляти через якийсь час, коли вгасають емоційні замилювання його досконалістю і його недоліки оголюються, що називається, самі собою.

Цікаві рекомендації для вченого, який пише, дає видатний канадський учений Г. Сельє:

1. Перші кроки самого процесу писання – найважчі. Після того як цей бар'єр подоланий, усе піде по інерції.

2. Не починайте роботу, якщо ви втомилися від попередньої підготовки; нехай напередодні у вас буде досить часу, щоб привести все в повну готовність. А потім, ранком, починайте на свіжу голову.

3. Не починайте писати занадто рано, коли не вистачає аргументів, а ентузіазму предосить.

4. Уважно ставтеся до заголовків. Наскільки можливо, заголовок статті має бути зрозумілий навіть неспеціалістам.

5. Використовуваний словник повинен відзначатися простотою і точністю. Не треба боятися застосування незвичайного слова, якщо воно краще від будь-якого іншого може передати вашу думку, але жаргону варто уникати, але тільки не ціною зайвої багатослівності й туманності викладу.

6. Потрібно уникати різних форм, що ввійшли у звичний вжиток, перебільшення, скажімо, опису кожної значущої зміни як помітної або яскраво вираженої. Не слід говорити про «ретельне обстеження» або

«високоточне зважування», якщо це обстеження і зважування виконувалося звичайним чином.

7. Керуючись похвальною скромністю, деякі автори доходять до крайності в запеклих спробах уникнути вживання займенника «я». На наш погляд, усе залежить від того, як часто говорять «я» і в якому зв'язку.

Навички написання формуються тільки тоді, коли вони стають предметом спеціальної уваги з боку автора. Гасло літераторів «Ні дня без рядка!» має бути гаслом і вченого, якому потрібно пам'ятати, що мало зробити наукове відкриття, виділити закономірності, побудувати унікальний метод дослідження. Необхідно ще донести результати наукових досліджень, принаймні, до двох категорій людей: учених, які працюють у даній галузі знання, і практиків, що здійснюють перетворення наукових ідей у технічні зразки, предмети споживання, засоби діяльності. Однак завжди потрібно пам'ятати пораду А. П. Чехова про те, що письменник повинен багато писати, але не повинен поспішати. Поспішність – ворог науки і ворог написаного в науці (Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. С. 17–19).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4 **ВИДИ АКАДЕМІЧНИХ ТЕКСТІВ ЗА ФОРМОЮ КОМУНІКАЦІЇ ТА СПОСОБОМ ВИКЛАДУ МАТЕРІАЛУ**

Питання

1. Репрезентаційні й аргументаційні форми мовлення в академічній комунікації.

2. Їх типи та особливості.

3. Текст-розповідь.

4. Текст-опис.

5. Текст-міркування.

6. Текст-доказ.

7. Текст-визначення.

8. Особливості побудови.

Для самостійного опрацювання:

Стадії породження академічного тексту.

Цілісно-композиційне мислення автора тексту.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Аргумент – структурний елемент наукового доказу, думка або сукупність взаємопов'язаних думок, які наводять для підтвердження істинності іншої позиції (позицій).

Генерування академічного тексту – одна зі стадій породження академічного тексту, на якій відбувається вербалізація задуму адресанта з дотриманням усіх вимог академічної комунікації.

Доказ науковий – різновид тексту-міркування, що вирізняється чіткою структурою (теза – аргументи (система умовиводів) – висновки) і системою мовних засобів, необхідних для підтвердження істинності висловленого судження.

Мислення цілісно-композиційне – здатність адресанта розмірковувати, зіставляючи наукові факти і роблячи певні узагальнення, проектувати моделі, що засвідчують взаєморозміщення та взаємозв'язок складників, вирізняються внутрішньою єдністю, сприймаються як єдине ціле.

Особистість мовна – людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, що зумовлюють створення і сприйняття нею текстів, які вирізняються структурно-мовною складністю, глибиною й точністю відображення дійсності.

Планування академічного тексту – одна зі стадій породження академічного тексту, на якій передбачають програму дій, покликану сприяти організації науково-дослідницької діяльності загалом й упорядкуванню концептуального змісту зокрема.

Проблема наукова – конкретне питання, що виникає, коли наявних знань не достатньо для розв'язання конкретного завдання і спосіб, за допомогою якого можна отримати знання, невідомий.

Стадії породження академічного тексту – певні етапи побудови закінченого мовленнєвого утворення, змістової й структурно-граматичної єдності, що вирізняється специфічними категорійними ознаками й відповідає вимогам академічної комунікації.

Судження – думка про той чи той науковий факт, у якій за допомогою ствердження або заперечення розмірковують щодо його змістового наповнення, суті, особливостей і т. ін.

Теза – структурний елемент наукового доказу, положення, що коротко й чітко формулює основну ідею, основне завдання, істинність яких треба довести.

Текст-визначення – певна з функціонально-сміслового погляду упорядкована група речень або їх аналогів, що являють собою завершену смислову єдність (оформлену відповідно до чинних вимог),

у якій у певній логічній послідовності з'ясовують суть відповідного поняття в узагальненій формі.

Текст-міркування – певна з функціонально-сміслового погляду упорядкована група речень або їх аналогів, що являють собою завершену смислову єдність (оформлену відповідно до чинних вимог), у якій у певній логічній послідовності розмірковують над тією чи тією науковою проблемою, наводять наукові докази й пояснення тих чи тих наукових фактів, роблять відповідні узагальнення.

Текст-опис – певна з функціонально-сміслового погляду упорядкована група речень або їх аналогів, що являють собою завершену смислову єдність (оформлену відповідно до чинних вимог), у якій у певній логічній послідовності репрезентовано ознаки, властивості, особливості того чи того наукового факту, досліджуваного об'єкта.

Текст-розповідь – певна з функціонально-сміслового погляду упорядкована група речень або їх аналогів, що являють собою завершену смислову єдність (оформлену відповідно до чинних вимог), у якій у певній логічній послідовності повідомляють про ті чи ті наукові події, що розгортаються в часі.

Тема наукова – актуалізація наукового факту, що є основою змістового наповнення тексту.

Узагальнення – структурний елемент наукового доказу, що являє собою форму відображення загальних ознак тих чи тих наукових фактів.

Умовивід – розумова операція, у результаті якої з певної кількості аналізованих суджень виводять інше.

Форма аргументаційна – функціонально-змістовий різновид академічної комунікації, що обґрунтовує доречність / недоречність певних тверджень, прийнятність / неприйнятність тих чи тих наукових фактів за допомогою засобів, характерних для пояснювального типу викладу.

Форма репрезентаційна – функціонально-змістовий різновид академічної комунікації, що представляє ті чи ті наукові факти за допомогою засобів, характерних для описового й розповідного (описово-розповідного) типів викладу.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 4.1. Основні етапи породження академічного тексту

№ з/п	Етап	Змістове наповнення
1.	Планування	1) визначення проблеми та її конкретизація (вибір теми); 2) попередня розробка теоретичних положень; 3) вивчення діахронного та сучасного стану опрацювання проблеми; 4) накопичення наукової інформації; 5) формулювання робочої гіпотези; 6) визначення методики та методів дослідження; 7) складання робочого плану;
2.	Генерування	8) опрацювання й систематизація інформації; 9) письмове оформлення систематизованих матеріалів, його аналіз і синтез; 10) узагальнення результатів дослідження; 11) оформлення бібліографічних джерел відповідно до чинних вимог; 12) робота над рукописом академічного тексту, його змістове, мовностилістичне та технічне редагування; 13) перевірка на узгодженість теми, мети, завдань і висновків праці

Таблиця 4.2. Функціонально-сміслові форми академічного тексту

№ з/п	Форма	Різновид	Спосіб викладу
1.	Аргументаційна	текст-міркування	пояснювальний, матеріал актуалізує певні положення, що потребують підтвердження, обґрунтування, пояснення
		текст-доказ	узагальнено-пояснювальний, матеріал актуалізує систему умовиводів, що переконують в істинності тези, демонструють закономірний зв'язок наукових фактів
		текст-визначення	узагальнено-описовий, матеріал актуалізує ті чи ті узагальнені ознаки, властивості, риси, характерні для об'єкта дослідження загалом

2.	Репрезентаційна	текст-опис	описовий, матеріал актуалізує ті чи ті ознаки, властивості, риси, характерні для об'єкта дослідження в певний момент
		текст-розповідь	епічний, матеріал викладено у хронологічній чи тематичній послідовності

Таблиця 4.3. Загальна характеристика різновидів академічних текстів

№ з/п	Різновид	Мета створення	Особливості побудови
1.	текст-міркування	доведення певних положень через осмислення, зіставлення й узагальнення відповідних наукових фактів та їх взаємозв'язків	використовують розмірковування, умовиводи, пояснення; смислові частини висловлення подають у логічній послідовності; спираються на конкретні наукові факти; розташовують матеріал двома способами: дедуктивним (думки рухається від загального положення до його обґрунтування або до його демонстрації конкретними фактами) та індуктивним (думка рухається від одиничних, часткових фактів до загального висновку, загального положення).
2.	текст-доказ	підтвердження істинності тих чи тих положень через демонстрацію й обґрунтування певних доказів	дотримуються чіткого структурування: теза (положення, що потребує доведення) – аргументи (судження, що підтверджують істинність тези) – демонстрація (спосіб доведення) – висновок; використовують дієслова першої особи множини на позначення логічних операцій (<i>визначимо, знайдемо, отримаємо</i> і т. ін.), вставні компоненти, конструкції наслідку і т. ін.
3.	текст-визначення	з'ясування суті ключових понять через їх змістове	виокремлюють узагальнені категорійні ознаки, характерні для всіх предметів і явищ

		наповнення, категорійні ознаки, взаємозв'язки і т. ін.	певного ряду; з'ясовують родові й видові ознаки того чи того поняття; подають лаконічні, точні, чіткі дефініції, що демонструють суттєві риси предмета й відмінності від подібних до нього; витлумачують невідоме через відоме за допомогою стверджувальної модальності.
4.	текст-опис	опис певних ознак, властивостей, особливостей функціонування того чи того наукового факту	уявлення про предмет дослідження загалом подають переважно на початку; кожен наступний компонент додає відомості до попереднього; деталізацію основних моментів здійснюють з урахуванням смисловою значущості деталей; послуговуються неозначено-особовими реченнями; використовують прийоми зіставлення, протиставлення, аналогії і т. ін.
5.	текст-розповідь	повідомлення про ті чи ті наукові події, явища і т. ін., демонстрація їх у розвиткові з виокремленням ключових фактів і показом їх взаємозв'язків	розміщують матеріал переважно в хронологічній послідовності; виокремлюють ключові події та явища, з'ясовують їх взаємозв'язки; використовують засоби, що забезпечують динамічність, змінність подій, зокрема й різновидові дієслова.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

***Завдання 1.** Уважно прочитайте запропонований фрагмент тексту. Перекажіть його зміст українською мовою. Виокремте ключові поняття. Акцентуйте увагу на тому, про які стадії породження тексту йдеться? Висловіть власні критичні міркування.*

Процес породження наукового тексту и доведення его до готовности к публикации можно разделить на **три стадии**.

Первая стадия связана со спонтанным выражением коммуникации автора с «реальностью» – содержанием текста. На этой стадии происходит кумуляция, накопление различной информации

посредством ее *притяжения* и «складывания» в единицу речи/текста. Разумеется, познавательная аналитико-синтезирующая деятельность ученого реализуется в большей или меньшей степени гармонично либо при доминировании той или иной стороны мышления.

Интересен «механизм совершения ошибки» в письменной речи, действующий в начале создания текста под давлением **линейности** речи/текста. Легко предположить, что именно линейность речи обуславливает либо поэлементное, дискретное порождение текста (и его восприятие), когда внимание ориентировано на передачу «кванта» мысли, либо целостно-смысловое, когда отдельные детали не прорабатываются. Дискретное (с доминированием аналитической стороны познавательной деятельности) мышление (и соответствующее ему внимание) позволяет оперировать многочисленными «готовыми», стереотипными единицами вроде *актуальная проблема, большое внимание уделяется, служить основой, являться отправной точкой, в основе данного подхода лежит идея о том, что...<...>*

На этой стадии текст порождается «для себя», поэтому и возникают, с одной стороны, необоснованные лакуны, которые нет необходимости заполнять (автору и так «все ясно»), с другой – неоправданная избыточность, акцентированное «топтанье» вокруг какого-либо понятия.

Вторая стадия связана с дистанцированием от текстового содержания, рефлексией в отношении текста, ориентацией на читателя; доминантой здесь является «коммуникация» с читателем, в процессе которой текст насыщается

средствами, акцентирующими логичность и связность научной речи. При этом появляются такие погрешности, как неточное или неуместное употребление предлогов *вследствие, в результате* и др., вводных слов типа *в частности, например, в том числе, таким образом* и др. <...>

Третья стадия связана с «обобщением» автора текстом как тканью, созданной в соответствии с когнитивным узором. (На наш взгляд, именно «умиление» текстом – особенно текстом в красивом компьютерном варианте – поддерживает уверенность автора в готовности текста к публикации без редактирования.) Вместе с тем на третьем этапе действительно происходит отстранение и от себя, и от читателя и все внимание направлено на **текст**. Это стадия *редактирования* текста, или доведения его до готовности к публикации. Редактирование текста требует особого состояния сознания; в этом состоянии доминантой является сосредоточение внимания на тексте, его форме и содержании: автор (или редактор) стремится улучшить текст, не забывая об «угрозе смещения смысла». Эмоциональное желание устранить возможные погрешности нуждается в рациональной поддержке, которую может

оказати *стратегія* редагування як устійчива система прийомів і способів удлишення текста (Котюрова М. П., Баженова Е. А. Культура науочної речі: текст і його редагування : учеб. посіб. 2-е изд., перераб. і доп. Москва : Флинта : Наука, 2008. С. 13–17).

Завдання 2. Прочитайте запропонований фрагмент тексту. Виокремте нову інформацію про види текстів за способом викладу матеріалу. Висловіть власні критичні міркування. Прокоментуйте функціонально-смыслову форму академічного тексту. Визначте його різновид. З'ясуйте особливості побудови.

У науковій літературі відсутня класифікація текстів-мініатюр. Але зважаючи на те, що тексти-мініатюри характеризуються тими ж ознаками, що й тексти великі за обсягом, на нашу думку, цілком можливим є класифікувати тексти-мініатюри за обсягом за тими ж ознаками, що й великі тексти. Беручи до уваги всі зазначені класифікації текстів за способом викладу, можемо виділити такі тексти-мініатюри: опис, розповідь, роздум, повідомлення.

В основу *розповіді* покладено часові відношення, розвиток подій, процесів; повідомлення про дії предмета в певній послідовності. До текстів-мініатюр розповідного характеру відносимо усну й письмову розповідь, казку, репортаж, анотацію та ін.

Опис передбачає розкриття ознак предмета (постійних, однорідних), перерахування яких відбувається в різній послідовності залежно від мети висловлювання, композиційної структури, теми й плану тексту. Виділяють науковий, художній, діловий опис. Структура описів однакова: оцінка, загальний вигляд, призначення. Залежно від предмета, який описують, тексти-описи поділяються на описи місця (природи, інтер'єру, пам'яток тощо) і зовнішності (описи-портрети, описи-характеристики). Серед текстів-описів у гуманітарних науках можна виділити такі різновиди: опис наукового поняття, абстрактного поняття або конкретного предмета чи явища; опис ознак, властивостей, якостей різних предметів дослідження; опис структури або змісту статті (монографії, підручника тощо). До текстів-мініатюр описового характеру можна віднести: нарис, замальовку, етюд, лінгвістичну казку тощо.

Доведення поглядів, з'ясування будь-яких подій, звернення уваги на причинно-наслідкові відношення між фактами, явищами, пояснення причини того чи іншого явища – це характерні ознаки *роздуму*. Серед різновидів роздуму виділяємо: доведення, пояснення і міркування. До текстів-мініатюр цього виду відносимо аналіз висловлювання, есе, притчу, байку та ін.

Повідомлення є досить продуктивним у науковому й публіцистичному стилі. Способом повідомлення передаються відомості

про події, що відбулися, відбуваються або відбуватимуться, за допомогою повідомлення передають інформацію про матеріальні об'єкти, процеси, окремі властивості об'єктів. Серед мініатюр-повідомлень можна виділити такі: текст параграфа підручника, визначення, замітка, телеграма, цитата, лінгвістична мініатюра тощо.

Кожен спосіб викладу характеризується особливим, характерним лише для нього комплексом ознак і має власну певну структурну організацію. У складі цілого тексту всі вони взаємопов'язані й взаємопроникливі.

Залежно від домінування певних стильових та жанрових ознак ми виділяємо лінгвістичні мініатюри художнього і наукового стилю. Лінгвістичні мініатюри художнього стилю складні і багатопланові, оскільки завданням їх інтерпретації є вияв максимуму закладених у них думок і почуттів художника (автора). До цих мініатюр належать: лінгвістична казка (граматична, історична), байка, оповідання, лінгвістичний детектив, гуморески, лінгвістична гра. У лінгвістичних мініатюрах художнього стилю Т. Ладигенська наділяє героїв лінгвістичних казок та оповідань людськими якостями, які живуть та діють за законами мови.

Лінгвістичні мініатюри наукового стилю характеризуються тим, що в них виклад думок здійснюється у формі чіткої побудови роздуму, пояснення, доказів, використання образних засобів зведене до мінімуму, думка в таких текстах передається з максимальною точністю, однозначністю. До лінгвістичних мініатюр цього виду ми відносимо: аналіз тексту наукового стилю, текст параграфа, мовлення вчителя, міні-твір (роздум, опис, розповідь), віршовані визначення та римовані правила, авторські лінгвістичні мініатюри. Текст лінгвістичної мініатюри зараховуємо до науково-навчальних текстів, бо він ілюструє наочне уявлення і взаємозв'язок мовних понять з погляду їх родової належності та виконує дидактичні функції. Під час звернення до такого типу завдань важливо прослідкувати за єдністю лінгвістичних та позалінгвістичних понять (відповідність змісту мініатюри науковій мовній проблемі).

Використання різних видів лінгвістичних мініатюр – це ефективний засіб повідомлення, узагальнення та систематизації знань з певної граматичної теми. Завдяки їм відбувається поєднання граматики та фантазії на уроках з рідної мови, і, на думку багатьох учителів та методистів (П. Бурмистрова, Т. Жулій, Н. Ломанова, І. Підгасцька та ін.), це має ряд позитивних ознак:

1) твори такого типу допомагають виявити рівень мотивації школярів;

2) лінгвістичні мініатюри підвищують інтерес учнів до вивчення певної теми, розвивають творчі здібності учнів, навички зв'язного мовлення; удосконалюють мовну та мовленнєву компетенції;

3) робота з лінгвістичними мініатюрами допомагає активізувати образне та логічне мислення учнів, допомагає відбирати, складати та аналізувати мовні поняття та явища.

Під час роботи з лінгвістичними мініатюрами необхідно враховувати жанрову своєрідність певного висловлювання та певні особливості:

- 1) практична значущість певного жанру для школярів;
- 2) доступність;
- 3) комунікативність;
- 4) ускладнення розумової діяльності учнів – від роботи з готовим (первинним) текстом до створення власних (вторинних) творів;
- 5) емоційність, пізнавальність;
- 6) дотримання норм української літературної мови (нормативність).

Безумовно, текстовий матеріал забезпечує більш ефективне засвоєння мовних явищ, наочно показуючи особливості їх функціонування в мовленнєвому потоці, а це має велике значення для формування комунікативних умінь учнів. Робота з текстом дозволяє систематично вести повторення й узагальнення вивченого, здійснювати внутріпредметні й міжпредметні зв'язки. Систематичне використання тексту поступово ознайомлює учнів з характерними особливостями зв'язних висловлювань і готує до розуміння чужих та створення власних висловлювань (текстів). Окрім того, лінгвістична мініатюра дає змогу учням повторити складний теоретичний матеріал, що сприяє формуванню їхньої мовної компетенції.

Процес створення лінгвістичної мініатюри відбувається відповідно до етапів продуктивної мовленнєвої діяльності (мотив → формування внутрішнього програмування → реалізація програмування в зовнішньому мовленні → контроль за результатами мовленнєвої діяльності) з урахуванням мовленнєвої ситуації, що передбачає урахування мети, місця, адресата спілкування й визначення конкретного комунікативного завдання (Мордовцева Н. В. Види лінгвістичних мініатюр. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_50_1/45.pdf).

***Завдання 3.** Повний варіант академічного тексту «Види лінгвістичних мініатюр» містить кілька дефініцій ключових понять. Зіставте й проаналізуйте їх. Чим зумовлена необхідність використання таких витлумачень і які важливі аспекти вони репрезентують? Висловіть власні критичні міркування.*

Мініатюра – це невеликий за обсягом і завершений за формою та змістом текст, що характеризується цілісністю, інформативністю, зв'язністю, має відповідне жанрове й стилістичне оформлення залежно від тієї інформації, яку покладено в його основу.

З цього визначення випливає, що мініатюрою може бути незначний за обсягом текст будь-якого стилю, типу й жанру мовлення.

Ми розуміємо під **лінгвістичною мініатюрою** образні невеликі за обсягом тексти лінгвістичної спрямованості, що розкривають певні мовні поняття чи явища, не втрачаючи своєї наукової достовірності.

Лінгвістична мініатюра – це висловлювання малого розміру, яке зараховуємо до науково-навчального стилю, бо «використовується для створення, трансформування різних типів навчальних текстів відповідно до мети і завдань спілкування».

Завдання 4. Повний варіант академічного тексту «Види лінгвістичних мініатюр», окрім назви, містить мету, завдання й висновки. Доведіть або спростуйте твердження про те, що відповідні структурні компоненти корелюють між собою.

Мета нашої статті полягає у диференціації лінгвістичних мініатюр за різними ознаками, а також з'ясування понять «мініатюра», «лінгвістична мініатюра», їх взаємозв'язок.

Завдання статті полягає у визначенні педагогічних умов ефективного удосконалення мовної компетенції учнів середньої ланки засобами лінгвістичних мініатюр.

Отже, подана стаття відображає лише деякі аспекти у підготовці до роботи з лінгвістичними мініатюрами на уроках української мови, що є перспективним напрямом для подальшої розробки даної методики в умовах 12-річного навчання для учнів різних класів.

Завдання 5. Послугуючись наявними теоретичними відомостями, зокрема й матеріалами попередніх практичних занять, спродукуйте зразок-мініатюру академічного тексту репрезентаційної чи аргументаційної функціонально-сислової форми і відповідного способу викладу. Тему сформулюйте самостійно, зважаючи на те, що в ній має актуалізуватися такий науковий факт, як «Основи академічного письма». Прокоментуйте особливості побудови Вашого витвору.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5 **ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Предметний зміст нового знання крізь призму відомого, усталеного.

2. Реалізація категорій об'єктивності, суб'єктивності й оцінності при подачі теоретичних відомостей.

3. Наукова дискусія. Доведення / спростування актуалізованих тверджень.

Для самостійного опрацювання:

Наукова теорія. Функції наукової теорії.

Методологія наукового знання.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Дискусія наукова – критичні розмірковування над тією чи тією науковою проблемою, мета яких – знайти правильне розв'язання порушеного питання через висловлення власних думок, зіставлення поглядів опонентів і т. ін.

Доведення – сукупність логічних і мовностилістичних засобів обґрунтування істинності того чи того наукового твердження за допомогою інших істинних і пов'язаних із ним наукових тверджень.

Зміст предметний – сукупність елементів, процесів, зв'язків і т. ін., що репрезентують онтологічний аспект епістемічної ситуації і являють собою смислове ядро будь-якої академічної концепції.

Знання нове – нове положення, отримане особисто автором академічного тексту й оформлене як результат самостійного завершеного науково-дослідницького проекту.

Знання старе – відоме, усталене положення, отримане попередниками й зафіксоване в академічних текстах, що послужили підґрунтям для осмислення й реалізації наукової концепції автора.

Категорія об'єктивності – ознака академічного тексту, ґрунтована на неупередженому, справедливому, достовірному аналізові наукових теорій, методологій, предметного змісту нового знання крізь призму відомого, усталеного.

Категорія оцінності – ознака академічного тексту, ґрунтована на репрезентації індивідуально-авторських тверджень, вираженні індивідуально-авторської оцінки (позитивної / негативної) щодо тих чи тих наукових теорій, методологій, предметного змісту нового знання крізь призму відомого, усталеного.

Категорія суб'єктивності – ознака академічного тексту, ґрунтована на особистих переконаннях, індивідуальному баченні й

розумінні наукових теорій, методологій, предметного змісту нового знання крізь призму відомого, усталеного.

Метод – сукупність прийомів, операцій, спрямованих на теоретичне відображення або практичне опанування об'єкта пізнання, науково-дослідницької діяльності.

Методологія – система знань про основу і структуру теорії, про принципи наукового підходу і способи пошуку знань, що відображають відповідну дійсність, а також система діяльності з одержання таких знань і обґрунтування програм, логіки і методів, з оцінки якості спеціально-наукових досліджень.

Основа методологічна – основне, вихідне положення, на якому ґрунтується академічне дослідження.

Результат науковий – нове знання, одержане у процесі проведення фундаментального чи прикладного академічного дослідження, об'єктивоване у вигляді відповідної праці.

Ситуація епістемічна – сукупність взаємопов'язаних ознак пізнавальної діяльності, єдність онтологічного, методологічного, аксіологічного, рефлексивного, комунікативно-прагматичного і т. ін. компонентів, які закономірно впливають на породження академічного тексту й визначають його стильову специфіку.

Смисл – значення відповідних мовних засобів, яке виформовується у процесі породження академічного тексту як результат взаємодії інтенцій комунікантів у конкретній ситуації.

Спростування – сукупність логічних і мовностилістичних засобів обґрунтування хибності того чи того наукового твердження за допомогою істинних і пов'язаних із ним наукових тверджень, критика, аргументоване або голослівне заперечення твердження.

Структура смислова – складно організована система смислів, що відображають епістемічну (комунікативно-пізнавальну) ситуацію, пов'язану з представленням та отриманням нового знання, ієрархія тем і підтем, комунікативних програм при передачі авторського задуму, що реалізується через послідовність різних конструктивних одиниць, об'єднаних лексичними, граматичними й логічними зв'язками.

Твердження – думка, висунута на підтвердження відповідних наукових теорій, методологій, предметного змісту нового знання крізь призму відомого, усталеного і т. ін.

Теорія наукова – сукупність висновків, що відображають відношення і зв'язки між явищами реальності у вигляді інформаційної моделі; система достовірних знань про об'єктивну дійсність, що описує, пояснює, передбачає явища конкретної предметної царини.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 5.1. Основні елементи наукової теорії

№ з/п	Елемент	Змістове наповнення
1.	Вихідні засади	фундаментальні поняття, принципи, закони, аксіоми і т. ін.; основне підґрунтя, на якому вибудовується науково-дослідницький проект
2.	Ідеалізований об'єкт	абстрактна модель суттєвих властивостей і зв'язків досліджуваних предметів, наукових фактів
3.	Логіка теорії	сукупність певних правил і способів доведення, спрямованих на пояснення структури і зміну знання
4.	Філософські установки	зумовлена певним досвідом готовність до провадження дослідницької діяльності
5.	Ціннісні фактори	уміння окреслювати наукову проблему й успішно розв'язувати її, формулювати закони і твердження як результат осмислення конкретної теорії відповідно до її принципів

Таблиця 5.2. Функції наукової теорії

№ з/п	Функція	Потрактування
1.	Пояснювальна	полягає в розкритті зв'язків між ще не з'ясованими фактами, явищами, подіями, процесами, закономірностями дійсності та вже відомими й поясненими, а також із явищами, які їх зумовили
2.	Передбачувальна	полягає в тому, що наукова теорія дає змогу окреслити на основі наукових знань тенденції подальшого розвитку пояснених явищ, передбачити майбутні події, виникнення нових, невідомих явищ
3.	Синтезуюча	полягає в розкритті закономірних зв'язків між частинами й елементами теоретичної системи
4.	Методологічна	полягає в тому, що між науковими теоріями, закономірностями буття і методами, у яких розвиваються ці закономірності, наявний органічний взаємозв'язок: теорія за певних умов після відповідної зміни перетворюється на метод пізнання, а методи наукового дослідження набувають теоретичного значення

5.	Практична	полягає в тому, що сама по собі теорія не мала б настільки великого значення, якби вона не була потужним засобом розвитку наукових знань, а також науковою, методологічною основою практичної діяльності людей
----	-----------	--

Таблиця 5.4. Основні принципи наукової методології

№ з/п	Принцип	Змістове наповнення
1.	Універсального взаємозв'язку	потребує всебічного обліку зв'язків і залежностей об'єкта; аби уникнути однобічності вивчення певного явища, академічний текст має врахувати всі його суттєві аспекти і зв'язки
2.	Діалектичної суперечності	є внутрішнім самозапереченням, що передбачає одночасну єдність та антагонізм елементів і характеристик предметів
3.	Єдності якісного і кількісного	узаємозалежність цих категорій визначається самою діалектичною природою буття, забезпечуючи розмаїття явищ: нагромадження кількісних змін сприяє виникненню нової якості
4.	Діалектичного заперечення	необхідність дотримання спадковості при переході від старого до нового, від попереднього до наступного; попереднє заперечується, але не абсолютно, а відносно
5.	Відображення	пізнання є цілеспрямованим процесом активного відображення об'єктивного світу свідомістю у формі суб'єктивних ідеальних образів (основні форми відображення: споглядання через відчуття; мислення (поняття, судження, умовивід)

Таблиця 5.5. Загальні методи наукового пізнання

№ з/п	Різновиди	Диференціація	Потракування
1.	Емпіричні	спостереження	використовують для виявлення стану проблеми в теорії і практиці і який складається з етапів сприйняття, констатації, опису певного явища з допомогою словників
		порівняння	дає змогу встановити подібність і відмінність досліджуваних наукових

			фактів, що уможливило пізнання законів і закономірностей
		вимірювання	являє собою процедуру визначення кількісного значення певної величини за допомогою одиниці виміру
		моніторинг	грунтований на системі постійних спостережень, оцінювання і прогнозів зміни стану якого-небудь природного, соціального об'єкта
		експеримент	припускає втручання у природні умови функціонування явищ, відтворює визначені сторони предметів у спеціально створених умовах задля вивчення їх без супутніх обставин
2.	Емпірично-теоретичні	абстрагування	змістова логічна операція, що дає змогу переходити від конкретних предметів до загальних понять і законів розвитку, виокремлювати суттєві ознаки, аспекти відношень предмета, процесу, явища
		аналіз і синтез	вивчає предмет, уявно чи реально розчленовуючи його на складові елементи, як-от частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення, відтак розглядає кожен з виокремлених елементів в межах єдиного цілого або навпаки
		індукція і дедукція	ґрунтується на формально-логічному умовиводі, який дає змогу одержати загальний висновок на основі окремих фактів; рух мислення від часткового, окремого до загального
		моделювання	ґрунтується на заміні, теоретичній або експериментальній, об'єкта досліджень (оригіналу) подібним до нього (моделлю)
3.	Теоретичні	структурно-системний аналіз	послугуються задля теоретичного розроблення проблеми
		діахронний	використовують для дослідження якісних змін у системі в межах визначених історичних періодів розвитку
		історичний	ґрунтований на вивченні виникнення, формування та розвитку тих чи тих об'єктів у хронологічній послідовності, виявленні внутрішніх і зовнішніх

		зв'язків, закономірностей і суперечностей, на висвітленні основних компонентів на різних етапах історичного розвитку
	прогностичний	послугуються для поширення висновків, здобутих унаслідок аналізу використаних джерел

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Беручи до уваги змістове наповнення запропонованих тверджень, установіть про яку з основних функцій наукової теорії йдеться. Висловіть власні критичні міркування.

1. Ця функція реалізується через використання таких прийомів, як-от: 1) розгляд, що пояснює охоплені теорією явища в контексті суміжних і пов'язаних із ними фактів; 2) дослідження їх виникнення і розвитку; 3) вивчення структури об'єкта, визначення місця кожного з елементів цієї структури; 4) виявлення місця, що пояснює явище як частину в іншому явищі; 5) установлення належності пояснюваного об'єкта до певного класу.

2. Наукова теорія спроможна не тільки синтезувати, організовувати, інтегрувати в єдину логічно струнку систему знання людей про навколишню дійсність, а й розвивати, удосконалювати їх, поповнювати теоретичний арсенал науки новими відомостями, що глибше розкривають матеріальні й духовні явища, їх найважливіші закономірності.

Завдання 2. Установіть відповідність між компонентом епістемічної ситуації та його потрактуванням:

- 1) онтологічний компонент;
- 2) методологічний компонент;
- 3) аксіологічний компонент;
- 4) рефлексивний компонент;
- 5) комунікативно-прагматичний компонент;

А) характеризує пізнавальну діяльність крізь призму способів отримання, розвитку й обґрунтування наукового знання;

Б) співвідносний з оцінною природою пізнання, суб'єкт якого спроможний критично оцінити ту чи ту наукову теорію, наукові факти, наукові знання і т. ін.;

В) пов'язаний із предметним змістом знання, із науковим осмисленням явищ об'єктивної дійсності, репрезентованих через систему вихідних, основних і додаткових понять;

Г) співвідносний зі складним і багатогранним процесом перебудови всіх екстралінгвальних чинників пізнавальної діяльності у власне лінгвальні, тобто текстові, оскільки академічний текст ілюструє взаємозв'язок пізнання і спілкування, демонструє перетворення всіх компонентів епістемічної ситуації у смислову структуру, об'єктивовану за допомогою мовних засобів;

Д) пов'язаний з особистісним характером пізнавальної діяльності, коли дослідник демонструє індивідуальний стиль мислення, емоційну реакцію на певне наукове явище, активно пропагує власну наукову позицію.

***Завдання 3.** Уважно прочитайте запропонований фрагмент тексту. Назвіть основні твердження, які в ньому актуалізовані. Прокоментуйте, як авторові вдається (і чи вдається!) їх довести. Чи можна говорити про те, що відповідний матеріал репрезентує наукову дискусію? Як можна «втрутитися» в текст, аби, так би мовити, виправити ситуацію.*

Саме текст, що знаходиться на перетині двох типів комунікативної взаємодії – одного вченого з іншим та одного етапу розвитку царини знання з наступними, здатний забезпечити роботу складного наукового механізму.

Поза текстом (точніше до тексту) думка функціонує лише у формі суб'єктивного стану свідомості індивіда, вона не є загальнозначущим соціальним фактором і, відповідно, не може стати предметом об'єктивного наукового аналізу. Через те, що наукове пізнання зорієнтоване на комунікацію, епістемічна ситуація співвідносна не лише з пізнавальною, але й із текстоутворювальною діяльністю вченого, у результаті якої когнітивне перетворюється в комунікативне і нове знання отримує «голос», аби бути почутим.

Кожен тип тексту (художній, діловий, публіцистичний, розмовний і т. ін.) вирізняється лише йому властивими ознаками. Для наукового тексту такими первинними ознаками є цілеспрямованість і прагматична установка, оскільки його створення висуває на передній план завдання щодо трансформації поглядів адресата на предмет дослідження або стосовно зміни обсягу відомої йому інформації.

Зразковий науковий текст (його до текстові й текстові одиниці, композиційне розгортання, анотація, заголовки і т. ін.) автор упорядковує так, аби створити максимально гнучку й інформаційно багату структуру, яка, поступово розгортаючись перед адресатом у комунікативному акті, впливала б на його наукову й світоглядну картину світу.

Відштовхуючись від соціальної природи науки, наукову творчість варто розглядати як діалог між автором і читачем. При цьому

праця дослідника виявляється більш продуктивною, якщо споживачі нового знання, тобто читачі тексту, зрозуміють відкриту істину з найменшими інтелектуальними затратами. Звідси основне прагматичне завдання, яке розв'язує автор у процесі породження наукового витвору, полягає в досягненні оптимальної рівноваги між інформативною насиченістю тексту та його комунікативною доступністю.

Прагматика наукового тексту виявляється на різних рівнях його організації – від композиційно-сміслової до поверхово-мовленнєвої: і в чергуванні старого й нового знання, і в «порційному» поданні інформації, і у відображенні або імітації логіки розв'язання проблеми з фіксуванням окремих пізнавальних етапів (проблеми, ідеї, гіпотези, «кроків» доказів і т. ін.), і в надлишковості змісту (варіативних повторах). Відповідно, науковий текст лише в тому разі не викликає труднощів під час читання і сприймається як зразковий, коли він легко членується із урахуванням різних вимірів (у зв'язку з його багатовимірністю) і рівнів розгортання (у зв'язку з його багат шаровістю).

Задля полегшення сприймання тексту досвідчений автор використовує спеціальні, випрацьовані в науковому стилі впродовж тривалого часу його розвитку і перевірені щодо своєї ефективності способи і засоби впливу на читача, фокусування його уваги на певних моментах змісту, які здатні зорієнтувати адресата в інформаційному просторі тексту. Ці засоби спонукають читача до діалогу, крок за кроком розкривають рух думки дослідника і сприяють на кожному етапі викладу синхронізації мислення автора і читача. Загалом модель епістемічної ситуації в єдності названих компонентів відображає системний характер екстралінгвальних факторів наукового мовлення і являє собою ключ до розуміння ознак еталонного наукового тексту (Котюрова М. П., Баженова Е. А. Культура научной речи: текст и его редактирование : учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Флинта : Наука, 2008. С. 49–51).

***Завдання 4.** Послугуючись логічними основами аргументації, доведіть (або спростуйте!) актуалізовані твердження. При спростуванні апелюйте до таких основних способів, як контраргумент, антитеза, доведення хибності аргументів, якими обґрунтовано твердження і т. ін.*

1. Старе знання має важливе значення для розвитку науки загалом, яка рухається вперед пропорційно обсягові знань, успадкованих нею від попереднього покоління (Ф. Енгельс).

2. Знання не може починатися з нічого – із *tabula rasa* – і навіть зі спостереження. Розвиток знання передбачає передовсім модифікацію попереднього знання (К. Поппер).

3. Я тому не покликаюся на жодні джерела, що мені абсолютно все одно, чи думав до мене хто-небудь інший про те, про що думаю я... Навпаки, істинність викладених тут думок видається мені неспростовною й остаточною. Відповідно, я дотримуюся тієї позиції, що окреслені проблеми загалом і повністю розв'язані (Л. Вітгенштейн).

***Завдання 5.** Спродукуйте зразок власного академічного тексту, який актуалізував би твердження про те, що академічна добросовісність та академічна культура є не лише основою розвитку сучасного університету, але й життєвою необхідністю. Прокоментуйте особливості реалізації категорій об'єктивності, суб'єктивності й оцінності при подачі теоретичних відомостей.*

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

Наукова теорія, згідно з позицією Альберта Ейнштейна, повинна відповідати таким критеріям:

- 1) не суперечити даним досвіду, фактам;
- 2) бути перевіреною на наявному дослідницькому матеріалі;
- 3) вибудовуватися на логічно простих засадах (основних поняттях і співвідношеннях між ними);
- 4) містити найбільш витлумачені терміни (з двох теорій, які послуговуватимуться однаково «простими» основними положеннями, перевага надаватиметься тій, яка відчутніше обмежує можливі апріорні (незалежні від досвіду) якості систем);
- 5) не бути логічно довільно обраною серед приблизно рівноцінних і аналогічно побудованих теорій;
- 6) вирізнятися красою і гармонійністю;
- 7) поєднувати в цілісну систему абстракцій різноманітні об'єкти;
- 8) мати широку сферу застосування;
- 9) вказувати шлях для створення нової, загальнішої теорії, у координатах якої вона залишиться граничним випадком.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6 **ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Поняття про свій / чужий текст.
2. Групування джерел. Систематизація матеріалу.
3. Переказ, перефразування, компіляція і плагіат.
4. Покликання, перепокликання та цитування, перецитування, самоцитування: доцільність, вмотивованість, аргументованість, коректність.

Для самостійного опрацювання:

Різновиди компресії академічного тексту.

Конспектування. Реферування. Тезування. Анотування.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Анотування академічне – аналітико-синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики академічного тексту, яка розкриває його логічну структуру та зміст, дає змогу зробити висновок не лише про призначення, цінність, спрямованість і т.ін., але й про доцільність його докладнішого вивчення.

Джерело академічне – академічний текст, що став підґрунтям для провадження конкретної науково-дослідницької діяльності, для подальшого науково-дослідницького проектування.

Інтертекстуальність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на його взаємодії з семіотичним культурним середовищем, результатом якої є наявність у певному академічному тексті слідів іншого академічного тексту.

Компресія академічного тексту – стиснення академічного тексту, членування на блоки інформації, їх називання, розкриття його смислової структури.

Конспектування академічне – короткий письмовий виклад змісту відповідного жанрового різновиду академічного тексту.

Переказування академічне – передавання своїми словами чужих результатів науково-дослідницької діяльності, переповідання чужих наукових ідей, наукових понять, наукових концепцій і т.ін.

Перепокликання – фрагмент академічного тексту, у якому автор апелює до іншого наукового джерела опосередковано, через згадування третього.

Перефразування академічне – використання чужих висловлень у структурі власного академічного тексту з дещо модифікованою формою, а подекуди й змістом.

Перецитування академічне – фрагмент академічного тексту, який являє собою дослівно передане і відповідним чином оформлене чуже міркування з іншого джерела через посередництво третього.

Покликання – фрагмент академічного тексту, у якому автор апелює до іншого наукового джерела, маючи на меті аргументувати, доповнити або проілюструвати власну позицію фактами з інших академічних праць, підтвердити чи спростувати чужу думку, порівняти різні підходи вчених стосовно аналізованої проблеми.

Реферування академічне – стислий письмовий виклад змісту тих чи тих академічних текстів, аналіз їх основних положень, фактів, результатів, висновків.

Самоцитування – фрагмент академічного тексту, який являє собою дослівно передане і відповідним чином оформлене власне міркування з іншого власного джерела.

Тезування академічне – репрезентація основної інформації академічного тексту у вигляді певних стисло сформульованих положень, що демонструють основні ідеї, думки та твердження.

Текст академічний вторинний – різновид наукового тексту, основна мета якого – опис змісту первинних текстів (конспекти, реферати, анотації, рецензії, тези, науково-технічні огляди, наукові звіти, резюме і т. ін.).

Текст академічний первинний – різновид наукового тексту, основна мета якого – передавання первинних наукових відомостей, отриманих у процесі наукових досліджень (монографія, дисертація, дипломні, магістерські роботи, наукова стаття, наукова доповідь та ін.).

Текст свій – індивідуально-авторська структурно-мовна складова й одночасно кінцева реалізація академічної комунікації; текст, який належить авторові, власний витвір.

Текст чужий – використання при побудові академічного тексту невластних елементів, структурно-мовних складових, які безпосередньо не належать авторові, але є важливими для кінцевої реалізації академічної комунікації.

Цитування академічне – фрагмент академічного тексту, який являє собою дослівно передане і відповідним чином оформлене чуже міркування з іншого джерела задля підтвердження власної думки, полеміки з цитованим автором.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 6.1. Інтертекстуальні зразки в академічному тексті

№ з/п	Різновид	Особливості
1.	Цитата	формально маркований фрагмент раніше опублікованих академічних текстів – чужих або власних (оформлений як пряма мова, супроводжувана словами автора, відповідно до чинних вимог, із використанням лапок)
2.	Покликання	фонові покликання на наукову теорію або наукову ідею, висловлену раніше (оформлені відповідно до чинних вимог, із використанням квадратних дужок)

		і математичного чи словесного позначення позиції джерела та номера сторінки)
3.	Переказ	переповідання у формі непрямої мови фрагментів із академічних текстів інших авторів (оформлене за зразком складнопідрядного з'ясувального речення)

Таблиця 6.2. Функціональне навантаження цитати в академічному тексті

№ з/п	Різновид	Функція
1.	Цитата-аргумент	доказова функція (автор використовує цитату як незаперечний науковий доказ або факт, що підтверджує істинність певних тверджень)
2.	Цитата-приклад	ілюстративна функція (автор використовує цитату для ілюстрації, унаочнення певного наукового факту)
3.	Цитата-замінник	функція представлення позиції (автор висловлює власну позицію через покликання на авторитетні думки попередників)

Таблиця 6.3. Загальна класифікаційна схема наукової інформації

№ з/п	Різновид	Особливості	Функції
1.	Первинна	вихідна інформація, що є результатом безпосередніх соціологічних експериментальних досліджень, вивчення практичного досвіду (фактичні дані, зібрані дослідником, їх аналіз і перевірка)	забезпечує достовірність висновків і результатів наукових пошуків, зв'язок окресленої концепції із загальним розвитком теорії
2.	Вторинна	систематизована інформація, що є результатом аналітичної обробки й публікації матеріалів за темою дослідження (інформаційні, довідкові, бібліографічні видання)	сприяє визначенню сучасних тенденцій у розв'язанні досліджуваної наукової проблеми; дає змогу визначити актуальність, рівень її розробленості; надає матеріал для вибору аспектів і напрямів дослідження, його мети і завдань, а також теоретичних побудов

Таблиця 6.4. Класифікація друкованих джерел наукової інформації

№ з/п	Різновид видання	Характеристика за призначенням
1.	Офіційні	публікації законодавства, нормативно-правових актів державних і господарських органів управління
2.	Наукові	теоретичні й практичні результати науково-дослідницької діяльності у різних сферах знань
3.	Науково-популярні	відомості з різних галузей науки і техніки, розраховані на непрофесійного адресата
4.	Підручники	знання наукового і прикладного характеру, зведені у систему, використовувані в навчально-освітньому процесі
5.	Виробничі	знання з технології, техніки, організації виробництва, призначені для використання у практичній діяльності фахівцями певного профілю
6.	Довідкові	містять коротку наукову й прикладну інформацію для фахівців з певної царини знань, їх науково-дослідницької і професійної діяльності
7.	Нормативно-виробничі	правила, норми і нормативи, технологічні вимоги, стандарти, призначені для використання у виробничо-практичній діяльності
8.	Патентно-ліцензійні	право на використання інтелектуальної власності, трудову діяльність у певній сфері виробництва
9.	Каталоги	нормативно-виробничі довідники різних видів знань науково-прикладного характеру

Таблиця 6.5. Методика пошуку наукової інформації

№ з/п	Етап	Змістове наповнення
1.	Етап 1 Що шукати?	виокремлення основних проблем, питань, завдань дослідження й ключових понять
2.	Етап 2 Де шукати?	визначення переліку джерел, у яких репрезентована інформація щодо окреслених проблемних питань

3.	Етап 3 Як шукати?	вибір прийомів, за допомогою яких здійснюватиметься робота з обраними джерелами інформації (опрацювання каталогів бібліотек, робота в мережі Internet, робота з інформаційною базою і т. ін.)
4.	Етап 4 Як опрацювати?	одержання текстів (ксерокопіювання або ж читання) та їх безпосередня обробка, систематизація матеріалу відповідно до тих чи тих аспектів дослідження

Таблиця 6.6. Різновиди компресії академічного тексту

№ з/п	Різновид	Особливості
1.	Тези	властива строга нормативна змістово-композиційна структура: а) назва, що відображає головну ідею; б) преамбула (актуальність і ступінь розробленості проблеми); в) основні тези-положення (обґрунтування, докази на користь проблеми, яку досліджує автор тексту); г) завершальні тези (основні результати, перспективи); кожна теза висвітлює окрему мікротему (частину загальної теми тексту), визначає зміст наступної або підсумовує попередні тези; формулювання кожної тези починають з нового рядка; кожна теза містить самостійну думку, яку висловлюють в одному або кількох реченнях; виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів; покликання на джерела, цитати в тезах використовують рідко, не бажаний і фактичний матеріал
2.	Конспект	не варто конспектувати під час першого прочитання, а слід спочатку одержати загальне уявлення про текст загалом; конспектувати варто під час повторного читання, звертаючи основну увагу на ключові слова, так звані інформаційно-сміслові центри; особливу увагу слід приділяти структуруванню опрацьованого матеріалу, побудові логічних схем
3.	Реферат	реферуючи наукове джерело, на етапі ознайомлювального читання задля проведення оглядового аналізу читають заголовки, вступ, зміст тексту, висновки, анотацію; на етапі поглибленого аналізу з'ясовують особливості об'єкта, можливість його практичного застосування, вивчають факти, нові ідеї й гіпотези, експериментальні дані, нові методики, переваги застосування запропонованого варіанта розв'язання проблеми

4.	Анотація	для підготовки анотації важливо виконати такі операції: оглядове, або ознайомлювальне, читання тексту, яке здійснюють задля одержання уявлення про вихідні дані та загальний зміст наукового джерела; повторне читання окремих частин, спрямоване на смисловий та структурний аналіз, виокремлення актуальної інформації; мовне опрацювання інформації у вигляді стислої характеристики відповідно до чинних вимог анотування
----	----------	---

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

***Завдання 1.** Прочитайте запропонований матеріал та анотацію до нього. Виокремте нову інформацію про чужий текст. Висловіть власні критичні міркування і щодо первинного, і щодо вторинного академічних зразків. Прокоментуйте наявність / відсутність у тексті ознак чужих текстів. Піддайте первинний академічний текст одному з різновидів компресії.*

У публікації йдеться про один із аспектів формування мовної культури дослідника, акцентовано на конструкціях із чужою мовою в науковому тексті. Подано різні витлумачення відповідного лінгвістичного явища, окреслено проблемні моменти, пов'язані з трактуванням тих чи тих його різновидів, засвідчених у науковому тексті. Основну увагу зосереджено на дослівному / трансформованому відтворенні чужих висловлень чи думок (прямій / непрямої цитаті). Окреслено їхнє функційне призначення.

Ключові слова: науковий текст, пряма мова, цитата, непряма мова, чуже висловлення.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки спостерігається зацікавлення вивченням проблем наукового тексту. Це значною мірою зумовлено як зростанням ролі науки в житті суспільства, так пошуками нових підходів до формування професійної компетентності. У такому разі наголошують не лише на методологічній, але й на мовній культурі дослідника, адже, як справедливо зауважують вітчизняні вчені, мовна якість наукової продукції суттєво впливає на її теоретичну і практичну цінність. Щоправда, сучасний рівень наукової мовної культури перебуває далеко не на високому (а подекуди й не на належному) рівні. Попри значні зусилля щодо підвищення культури наукової української мови, попри появу великої кількості відповідних праць, що репрезентують ті чи ті аспекти наукового дискурсу, чимало питань висвітлюється лише принагідно. З-поміж них, гадаємо, на окрему увагу лінгвістів заслуговує категорія конструкцій із чужою мовою (чужим мовленням). Україністика потребує комплексного

дослідження таких конструкцій, їх ґрунтовного та всебічного вивчення загалом та в різних зразках наукових текстів зокрема.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання.

Назване явище свого часу неодноразово привертало увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Б. Ардентов, М. Бахтін, Т. Вавринюк, В. Волошинов, В. Виноградов, Є. Отін, В. Рінберг, Г. Рустамова, Н. Сахарова, В. Топоров, Л. Шитик, К. Шульжук та ін.). Лінгвістичний аналіз конструкцій із чужою мовою (чужим мовленням) здійснювали на прикладі різних функційних стилів, передовсім художнього та публіцистичного. Деінде натрапляємо на праці, у яких представлено функційний аспект «чужої мови» в науковому тексті. Однак такі дослідження, по-перше, виконані не на українськомовному матеріалі, по-друге, репрезентують вибіркочу царину наукових знань, скажімо, лінгвістичну (С. Малихіна), по-третє, зосереджують увагу на окремих різновидах, наприклад, цитуванні (Ю. Алейнікова).

Завдання запропонованої публікації – окреслити проблемні моменти у витлумаченні певних різновидів конструкцій із чужою мовою (чужим мовленням), використовуваних у науковому тексті, з'ясувати особливості прямої / непрямої цитації.

Викладення матеріалу та результати. Конструкції з чужою мовою (А. Багмут), або чужим мовленням (К. Шульжук), витлумачують переважно як різні способи передачі висловлень чи думок якоїсь особи, уведених в авторський текст.

План вираження та план змісту таких конструкцій залежать від ситуації спілкування: з одного боку, чужа мова має характер прямої цитації, коли автор новоствореного тексту дослівно повторює чужі слова чи думки, тобто повністю зберігає зміст і форму першоджерела; з іншого, – вона, проголошуючи ту чи ту «чужу ідею», передає план змісту, модифікуючи форму. У першому разі зазвичай говорять про форми прямої передачі чийхось висловлень чи думок (пряма мова), у другому – про форми непрямої передачі (непряма мова).

У підходах до трактування прямої / непрямої мови науковці здебільшого є однотайними. Проте форми передачі чужої мови не обмежуються згаданими різновидами. До того ж саме з науковими текстами пов'язують специфічні конструкції, кваліфіковані цитатами. Твердження про те, що цитати вводять у текст, зокрема науковий, для підтвердження думки автора авторитетним джерелом, не викликає жодних сумнівів. Але потрагування прямої мови та цитати як різновидів конструкцій із чужою мовою є дещо суперечливим. Якщо пряма мова є дослівно, точно відтвореним чужим висловленням зі збереженням змісту і всіх мовних особливостей (лексичних, граматичних, стилістичних), то чим тоді вона відрізняється від цитати?

(пор.: цитата – дослівно переданий уривок із якогось твору, що наводиться іншим автором для підтвердження чи пояснення своєї думки). Цілком очевидно: поняття «пряма мова» і «цитата», не будучи абсолютно тотожними, у межах наукового дискурсу є взаємозамінними, синонімічними, хоч, згідно з традицією, перевагу щодо використання надають останньому, що, власне, зумовлено особливостями його потрагування. І пряму мову, і цитату можна кваліфікувати як точне, дослівне відтворення чужого висловлення, яке здебільшого супроводжується так званими словами автора, що містять інформацію про адресанта прямої мови (прямої цитації), іноді про обставини чи джерело фіксації. Таке витлумачення містить і інші суперечності та спонукає до розмірковувань стосовно пошуків нових підходів до окреслення диференційних ознак аналізованих різновидів конструкцій із чужою мовою, насамперед цитати, або цитування. Відштовхуючись від лексичного значення слова дослівний – «який слово в слово відповідає першоджерелу; абсолютно точний, буквальний», – важко погодитися з думкою, що цитати з іншомовних джерел можна наводити як мовою оригіналу, так і в перекладі. Адже, як відомо, одиниці кожної мови вирізняються своєю національною специфікою, тому, перекладаючи текст, не можна «слово в слово» зберегти його форму. Звідси, відповідно, варто було б говорити не тільки про дослівне, а й про трансформоване відтворення чужих висловлень чи думок (останнє засвідчує використання змісту чужого висловлення чи думки зі суттєвою модифікацією форми). Причому трансформацію чужої мови можна ілюструвати як іншомовними, так і українськомовними зразками (наприклад, українськомовний фрагмент авторитетного висловлення чи думки зазнає лексичних чи граматичних модифікацій).

Відтак у науковому тексті актуалізується ще один різновид конструкцій із чужою мовою, кваліфікований як непряма мова – уведене в авторський текст чиєсь висловлення, що характеризується модифікованим планом вираження і збереженим планом змісту. Зазвичай при непрямій мові послуговуються формою з'ясувальної підрядної частини, супроводжуваної головною, у структурі якої наявний предикат, що йому належить організовувальна роль (наприклад, *ззначає, наголошує, переконує, зауважує, акцентує, пояснює* і т. ін.). На відміну від дослівного відтворення фрагмента того чи того тексту, маркованого зазвичай лапками та покликанням на автора й відповідне джерело, трансформоване чуже висловлення в різних наукових жанрах супроводжується лише покликанням на авторитетне джерело та його автора.

Наявність / відсутність графічних засобів виокремлення дає змогу диференціювати цитування як експліцитне (виражене) та імпліцитне (приховане).

Конструкції з чужою мовою в наукових текстах зорієнтовані на максимально точну та об'єктивну репрезентацію й популяризацію наукової інформації. Будучи структурним елементом композиційної організації будь-якого наукового тексту, забезпечують його формально-змістову зв'язність (когерентність). Від вмотивованої, дозваної, поданої в логічній послідовності прямої / непрямої цитації великою мірою залежить і цінність тієї чи тієї авторської праці, оскільки відповідні конструкції демонструють ставлення суб'єкта наукового пізнання до знань, отриманих попередниками у відповідній науковій царині.

Конструкції з чужою мовою використовуються на різних етапах створення наукового тексту й у різних його структурних компонентах: їх присутність уможливорює маніфестацію наявних теорій, ідей, гіпотез, методів і методик, напрямків, позицій і т. ін., сприяє окресленню проблемних ситуацій та пошуку шляхів їх розв'язання, експлікує ключові поняття, критично оцінюючи їх, конкретизує зміст і т. ін. Особливості функціонування конструкцій із чужою мовою в науковому українськомовному тексті потребують скрупульозного вивчення.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Сучасні наукові тексти характеризуються потужним інформаційним потенціалом, що вимагає високого рівня наукової підготовки. Якість виконання наукової праці залежить не лише від методологічної, але й мовної культури. Культура української наукової мови повинна стати об'єктом різних лінгвістичних студій (передовсім дисертаційних праць). У зв'язку з цим на окрему увагу заслуговують конструкції із чужою мовою, яким в організації наукового тексту належить досить суттєва роль. Попри принагідне їх опрацювання залишається чимало недосліджених аспектів. На основі розмаїтого фактичного матеріалу слід комплексно і системно дослідити всі функції й особливості конструкцій із чужою мовою в різних жанрах наукового тексту (Колоїз Ж. В. Конструкції з чужою мовою в науковому тексті. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/556>).

Завдання 2. Російськомовний академічний текст (Додаток Б. Короткіна І. Б. Свое и чужое: проблемы использования источников в научном тексте. Высшее образование в России. 2015. № 2. С. 142–150. URL : <https://www.msses.ru/science/articles/2402/>) *піддайте компресії на зразок реферування українською мовою. Прокоментуйте особливості покликань, цитувань, оформлення наукових джерел у запропонованому варіанті. Висловіть власні критичні міркування щодо оформлення російськомовної анотації. Подайте її українськомовний переклад.*

Завдання 3. Прокоментуйте запропоноване твердження. Висловіть власні критичні міркування щодо інтертекстуальної взаємодії.

Функціонування наукового знання передбачає його критичне засвоєння, інтерпретацію й перевтілення в нових текстах. Кожен науковий витвір, вступаючи в активний творчий діалог із попередніми текстами, стає «суб'єктом» інтертекстуальної взаємодії. Своєю чергою, нова наукова концепція, «опредметнюючись» у тексті, виявляється потенційно використовуваним знанням для майбутніх дослідників (М. Котурова).

Завдання 4. Спродукуйте власний текст-міркування (до 3000 знаків) про доцільність, вмотивованість, аргументованість, коректність перецитовування та самоцитовування, використовуючи при цьому і покликання, і цитування.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7 **СТРУКТУРА АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Абзац як структурний елемент академічного тексту і засіб реалізації категорій зв'язності й цілісності.
2. Структура абзацу. Роль першого речення в абзаці.
3. Логіко-смісловий аналіз побудови речень та абзаців.
4. Типи зв'язків речень в абзаці.
5. Доцільність / недоцільність використання лексичних повторів.
6. Аналіз і синтез матеріалу.

Для самостійного опрацювання:

Способи і засоби досягнення точності, послідовності, зрозумілості.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Абзац – частина тексту (або весь текст), позначена відступом управо, яка складається з одного чи кількох логічно пов'язаних речень, що становлять певне відносно завершене семантичне і граматичне ціле; абзацний відступ.

Багатство академічного мовлення – категорійна ознака академічного тексту, пов'язана з умінням адресанта послуговуватися різноманітними засоби мовного коду, уникати повторення однотипних елементів, конструкцій, застосовувати синонімічне розмаїття і т. ін.

Виразність академічного мовлення – категорійна ознака академічного тексту, пов'язана з прагматичним впливом на адресата, виявляється у доборі елементів мовного коду й умінні будувати повідомлення з найпотужнішим ефектом.

Доречність академічного мовлення – категорійна ознака стилістично досконалого, довершеного, бездоганного за своїм змістом і структурою ситуативно зумовленого академічного тексту.

Єдність надфразна – фрагмент тексту, що передбачає поєднання двох і більше речень, об'єднаних спільністю теми в композиційно-синтаксичну конструкцію, якій властива певна змістова завершеність і структурна єдність, що досягається лексико-граматичними й інтонаційними засобами.

Зрозумілість академічного мовлення – категорійна ознака академічного тексту, пов'язана з добором і використанням елементів мовного коду, що репрезентують ті чи ті наукові факти в доступній для сприйняття, простій, ясній, дохідливій формі, яка не потребує додаткових коментарів.

Композиція академічного тексту – будова, структура, розташування і взаємозв'язок структурних елементів певного цілого відповідно до жанрової, смислової, функціональної і т. ін. належності.

Конструкція – ті чи ті сполучення слів, для яких характерні певні логічні, смислові, граматичні і т. ін. зв'язки.

Контекст – фрагмент тексту, у якому актуалізується відповідне поняття і який є необхідним та достатнім для його потрактування, витлумачення, інтерпретації.

Логічність академічного мовлення – категорійна ознака академічного тексту, пов'язана з продуманим, вираженим, семантично й структурно впорядкованим використанням елементів мовного коду, які відповідають усталеним реаліям об'єктивної дійсності, загальноприйнятим науковим теоріям, підтвердженим науковим фактам і т. ін.

План академічного тексту – короткий перелік проблем, досліджуваних в академічному тексті; порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція; система взаємопов'язаних завдань, що визначають порядок і послідовність виконання дослідження, розкриває зміст тексту і відновлює його в пам'яті.

Послідовність академічного мовлення – категорійна ознака академічного тексту, пов'язана з добором і використанням елементів мовного коду, що репрезентують ті чи ті наукові факти у певній закономірній відповідності до мети, завдань, теоретичних засад і т. ін.

Речення – фрагмент тексту, що вирізняється такими категорійними ознаками, як-от: предикативність, модальність, відносна

закінченість змісту, логічна сутність, структурно-синтаксична організованість, інтонаційна оформленість.

Розуміння – мовленнєво-мисленнєвий процес, що полягає в установленні адресатом смислу академічного тексту, усвідомленні ним авторських текстових стратегій, інтенцій.

Смисл – значення, що виформовується як результат взаємодії інтенцій мовців у конкретній комунікативній ситуації.

Структура – упорядкованість відношень, що зв'язують елементи системи і сприяють її рівновазі; спосіб організації системи, тип зв'язків.

Точність академічного мовлення – категорійна ознака академічного тексту, пов'язана з добором і використанням елементів мовного коду, що цілком і повністю відповідають нормативним вимогам, у подробицях і деталях відбивають певний об'єктивний (не приблизний, не загальний!) зміст.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 7.1. Структура великого за обсягом академічного тексту

№ з/п	Структурні елементи	Потракування
1.	Титульний аркуш	обов'язковий елемент; перша (заголовкова) сторінка, на якій відповідно до чинних вимог зазначено основні відомості про працю – прізвище, ім'я, по батькові автора, назву (інформативну одиницю, що відображає тему дослідження і відповідає змісту тексту), жанр, місце і час виконання і т. ін.
2.	Анотація	факультативний елемент, що узагальнено характеризує зміст первинного академічного тексту, подає перелік основних тем, представлених у ньому
3.	Зміст	обов'язковий елемент, що являє собою перелік наявних в академічному тексті структурних елементів із зазначенням їх початкової сторінки
4.	Перелік умовних позначень	факультативний елемент, що являє собою сукупність певних скорочень, використуваних у межах академічного тексту, розміщених в алфавітному порядку
5.	Вступ	обов'язковий елемент, у якому обґрунтовано вибір теми, її актуальність, репрезентовано науковий апарат дослідження (об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза (за необхідності), джерельна

		база, новизна, теоретичне і практичне значення, апробація, структура)
6.	Основна частина	обов'язковий елемент, у якому представлено теоретико-методологічні та практичні засади дослідження, пошук способів розв'язання проблеми, докази концепції, ідеї, підтвердження або спростування гіпотези і т.ін.; передбачає членування на розділи (описовий та аналітичний (аналітичні) ← підрозділи ← пункти ← підпункти і т.ін., які, своєю чергою, об'єднують: надфразні єдності ← абзаци ← речення
7.	Висновки	обов'язковий елемент, що містить результати проведеного дослідження, перспективи подальших наукових пошуків; повинен корелювати з темою, метою та завданнями, окресленими у вступі
8.	Список використаних джерел	обов'язковий елемент, що передбачає сукупність джерел наукової інформації, розміщених переважно в алфавітному порядку, які послужили підґрунтям для осмислення наукової проблеми
9.	Додатки	факультативний елемент, що передбачає додаткову інформацію, використовувану для унаочнення, підтвердження тих чи тих теоретичних, методичних і т.ін. засад

Таблиця 7.2. Спосіб організації академічного тексту (за І. Короткіною)

№ з/п	Процедура	Спосіб організації тексту (логічний порядок)
1.	Простеження (репрезентація основних етапів)	хронологічний: часова або подієва послідовність
2.	Дослідження (поділ на складники, критичне осмислення кожної структурної частини)	ієрархічний: від найбільш важливого до найменш важливого, другорядного
3.	Огляд (репрезентація основних характеристик)	класифікаційний: групування ідей, їх логічне впорядкування
4.	Порівняння (зіставлення чи протиставлення)	зіставно-протиставний: послідовно за характеристиками чи блоками
5.	Аналіз (поділ на складники, структурування)	дедуктивний: від загального до часткового
6.	Доказ (переконання через аргументацію)	причино-наслідковий: від найменш важливого до найбільш важливого
7.	Опис (репрезентація в деталях)	у порядку розташування, розміру або форми об'єктів

Таблиця 7.3. Структура абзацу в академічному тексті

№ з/п	Елемент	Призначення
1.	Заголовкове речення	репрезентує основну думку абзацу, називає його тему (те, про що піде мова), обмежує цю тему рамками того специфічного аспекту (ключової думки) або аргументу, який може бути повністю розглянутий в одному абзаці
2.	Підтримувальне речення	розгортає тему, пояснює або підтверджує заголовкове речення, пропонує більш детальну інформацію в напрямку, заданому контрольною думкою
3.	Висновкове речення	указує на кінець абзацу, акцентує на важливих моментах, які бажано запам'ятати, підсумовує сказане, перефразовуючи заголовкове речення; пов'язує попередній абзац із наступним, не розкриваючи його тему, однак натякаючи на те, як буде розгортатися думка; використовують здебільшого тоді, коли абзац насичений деталями, сам текст складний за змістом або перехід від однієї думки до іншої потребує особливої уваги

Таблиця 7.4. Основні вимоги до абзацу як структурного елемента

№ з/п	Вимога	Потрагування
1.	Цілісність	забезпечується якістю ключової (контрольної) думки, висловленої в заголовковому реченні: якщо ця думка надто специфічна або надто загальна, то, вочевидь, отримаємо надто довгий короткий чи незрозумілий абзац
2.	Зв'язність	забезпечується доцільним використанням займенників, вказівних слів або лексичних повторів ключових слів і т. ін., так званих сигналів переходів
3.	Логічність	логічність розвитку думки залежить від зв'язності, однак досить тісно пов'язана зі змістом: абзац повинен бути ретельно спланований і продуманий

Таблиця 7.5. Функції абзацу в академічному тексті

№ з/п	Функція	Потракування
1.	Логічна	сприяє логічному викладу матеріалу: кожен абзац репрезентує одне питання, певний аспект досліджуваної проблеми; у ньому окреслюють нову тему або деталізують, конкретизують, уточнюють, доповнюють думку, висловлену в попередньому
2.	Естетична	полегшує сприйняття викладу й розуміння запропонованого матеріалу; розмір абзацу залежить від стилю викладу, жанру академічного тексту, авторської манери письма і т. ін.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Прочитайте запропонований фрагмент, що актуалізує питання структури академічного тексту загалом та композиції абзацу зокрема. Виокремте основні ознаки абзацу, на яких акцентує автор. Як у представлених абзацах реалізовані категорії зв'язності, цілісності і логічності? Висловіть власні критичні міркування, зокрема й щодо технологій організації академічного тексту та написання кожного з його структурних елементів. Подумайте над відповіддю на питання, як упорядкувати академічний текст загалом.

Перш ніж розпочати написання роботи, варто уявити собі приблизний її план. Спочатку можна сформулювати тему і скласти список питань для її розкриття, схематично окреслити ідеї. Однак прийоми написання тексту досить різноманітні, а сам процес академічного письма являє собою творчість. Відповідаючи на попередньо поставлені питання, ви можете захопитися ним настільки серйозно, що воно стане для вас найголовнішим. Важливо зауважити: коли ви починаєте осмислювати свої ідеї й оформлювати їх у текст, то необхідно дотримуватися певної структури. В академічних текстах наявні деякі постійні структурні елементи. <...>

Ідеальний абзац складається не менше ніж із трьох речень, оскільки в ньому викладено відповідну тезу. Для цього, очевидно, варто сформулювати вступну думку, за нею – основну, наділивши її аргументами, а потім, нарешті, і висновок. Окрім того, кожна нова теза повинна бути пов'язана з попередньою і наступною, тому абзаци треба пов'язувати між собою логічно – за змістом і за допомогою слів-зв'язок. До таких зв'язок, наприклад, можна зарахувати вставні слова:

окрім того, отже, по-перше, по-друге, відповідно; сполучники: однак, тим не менше, тоді як, у той час як; приєдники: незважаючи на, завдяки, у результаті. <...>

Увесь текст загалом – наприклад, це наукова стаття – починається завжди з прізвища автора. Авторство – це важлива особливність академічного тексту, як і літературного твору, і на відміну від публіцистичної й художньої літератури вчені дуже рідко пишуть під псевдонімом. Якщо у пресі авторство повідомлень не завжди оголошують, у науковій традиції автор зазвичай присутній. Винятком є практики анонімого оцінювання конкурсних робіт і рецензування матеріалів, поданих до розгляду в редакціях журналів – редактор, направляючи текст на «сліпе» рецензування, ніколи не надає відомостей про автора рецензенту, а автору не повідомляє прізвище рецензента. Деякі автори розпочинають текст із епіграфа, однак у низці академічних жанрів ця практика не схвалюється. <...>

Композиційно будь-який академічний текст складається із вступу, основної частини і висновків. Залежно від жанру і чинних правил оформлення бібліографічного апарату, структурними частинами тексту можуть бути список джерел і додатки (Ярская-Смирнова Е. Создание академического текста: учеб. пособ. Москва : ООО «Вариант» : ЦСПГИ, 2013. С. 33–35).

Завдання 2. *Уважно прочитайте запропоновані твердження І. Короткіної (Короткіна І. Б. Академическое письмо: процесс, продукт и практика : учеб. пособ. Москва : Изд-во Юрайт, 2017. 295 с.) про організацію академічного тексту, практику його аналізу, абзац як структурний елемент і т. ін. Висловіть власні критичні міркування.*

1. У термінах інженерної метафори ми зробили розрахунки, придбали необхідні матеріали, озброїлися інструментами і сміло можемо приступати до будівництва. Пора розбити будівельний майданчик і приступити до поетапного збору елементів. Для цього ми повинні, по-перше, утримувати перед очима нашу споруду як цілісний, хоч поки що і віртуальний продукт, і діяти згідно з інструкцією. Відповідно, над доведеться випрацювати належну структуру тексту, організувати і написати основну частину, а потім вступ і висновки. Це і є наша програма дій на цьому етапі.

2. Від ідеї і планування тексту до його втілення так само далеко, як від задуму плану споруди до завершення її будівництва. Аби побудувати щось цілісне, ми повинні постійно утримувати цю цілісність в голові, однак будувати її варто поетапно, елемент за елементом.

3. Відношення між думкою і фактом – це різниця між суб'єктивним й об'єктивним, модальним і реальним. Якщо думка являє собою тезу, то

відношення між тезою і фактом набагато складніші, оскільки їх пов'язує цілий текст, а текст – це логічно впорядкована й організована система доказів. Сам по собі факт не є основою доказу. Він може лише доповнювати аргумент, тобто логічно обґрунтовувати ваші ідеї.

4. Робота над текстом починається так: розуміння теми (культурний вимір) і ставлення до неї (критичний вимір) дають нам змогу сформулювати тезу (сильна теза нагадує нам про «п'ятий елемент»), найти підхід до предмета дослідження (процедуру) і на цій основі окреслити фокус тексту. Щоб організувати текст, необхідно на основі процедури вибудувати систему доказів, яка спиратиметься на аргументи, доповнювані фактами.

5. Усупереч поширеній в нашій освіті думці, текст не поділяється на абзаци, а будується з них, як споруда із блоків. Для того, аби споруда була надійною, зручною і красивою, кожному блоку повинно відповідати своє точне місце, а кожен абзац повинен вирізнятися і внутрішньою цілісністю, і міцними зв'язками з іншими абзацами. Якщо текст вибудований продумано і точно, то поміняти в ньому щось місцями неможливо: він утворює єдине логічне ціле. Отже, добре організовані абзаци допомагають авторові переконливіше викладати свої ідеї, а читачеві – легше їх сприймати.

6. Важливо правильно написати абзац і розподілити інформацію за абзацами так, щоб текст виявився логічно впорядкованим, а кожен абзац мав своє місце в тексті.

***Завдання 3.** Доведіть або спростуйте істинність запропонованих тверджень. Назвіть засоби досягнення точності, послідовності, зрозумілості. Прокоментуйте логіко-смысловий аналіз побудови речень.*

1. Абзац – це група взаємопов'язаних речень, у яких простежується одна основна думка. Кількість речень в абзаці не має принципового значення, однак їх повинно бути достатньо, аби цю думку висловити зрозуміло.

2. Абзац – це щось відносно завершене, від чого ви відштовхуєтесь, розмірковуючи. Навіть якщо в абзац, розміщений на двох сторінках тексту, закладений глибокий смисл, сам його вигляд навіює нудьгу й відбиває будь-яке бажання вникати в такий невпинний «потік свідомості».

3. Заголовкове речення являє собою корисний навігаційний засіб як для автора, так і для читача. Авторів зрозуміло, яку інформацію варто подати в певному абзаці (і яку, відповідно, вилучити), а читач розуміє, про що піде мова в цьому абзаці, а тому краще підготовлений до сприйняття запропонованої інформації. Більше того, це зекономить

час читача, оскільки підтримувальні речення можна і не читати (хоч писати їх, звичайно, необхідно).

4. Завдяки гарно сформульованій контрольній думці абзац зорганізується і охоплює необхідну й упорядковану відповідним чином інформацію. Останні речення, можливо, не такі важливі і помітні, однак у грамотному тексті й у них є відповідна функція. Виробивши навички починати абзац із заголовкового речення, корисно пам'ятати і про те, як закінчити абзац і пов'язати його з наступним реченням.

5. Частіше робіть абзаци. Робіть їх, коли змінюється тема, коли вимагає ритм і взагалі чим частіше, тим краще.

Завдання 4. Прочитайте запропоновані фрагменти текстів. Оцініть абзаци з позиції змісту і форми. Виокремте в них (де це можливо!) заголовкові речення. Назвіть у кожному тему й ключову (контрольну) думку. Чи є в абзацах узагальнювальні речення? У чому їх ідея? Чим відрізняються заголовкові та узагальнювальні речення. Яка інформація наявна в інших реченнях? Чи достатньо їх для підтримки заявлених тем?

1. Особливості текстової комунікації в науковій сфері досліджуваного періоду знайшли відображення в її діалогічному характері. Саме комунікативна спрямованість наукового тексту визначає його діалогічний характер. Дослідженню проблем, пов'язаних із теорією діалогу, присвятили свої праці М. Бахтін, Л. Якубинський, Е. Поліванов, В. Виноградов та ін.

Струнку діалогічну концепцію гуманітарного пізнання створив російський філософ і філолог М. Бахтін. Він наголошує на діалогічній природі свідомості, вбачає витoki діалогізму в методі Сократа, відомого як «сократичний діалог». На думку сучасних українських дослідників, повністю монологічних текстів не існує, а діалогічність є найважливішою характеристикою тексту як модель взаємодії автора і читача. Діалогічність тексту тісно пов'язана з такими його характеристиками, як осмисленість, комунікативність і персоніфікованість. Діалогічність сучасного наукового тексту охоплює і взаємодію різних смислових позицій у самому тексті, і його спрямованість на адресата та передбачення його реакцій.

У межах наукової комунікації спрямованість на адресата – неодмінна властивість наукового тексту, яка виявляється на основі принципів діалогу (І. Арнольд, М. Бахтін, Г. Богін). У науковій комунікації спрямованість на адресата реалізована в різних формах і залежить від людського чинника. Її можна розглядати як один із виявів авторської присутності (Л. Большакова, О. Гончарова), як зіткнення в тексті точок зору автора і читача (М. Котюрова), а також як включену

в текст програму його інтерпретації передбачуваним читачем (Г. Фадеева). Цей активний двосторонній процес взаємодії автора і читача змушує автора тексту постійно орієнтуватися на адресата як у доборі мовного матеріалу, так і в структуруванні тексту.

Отже, в адресованості тексту предметно й уявлення про прогнозованого читача наукового тексту, і специфіку інтерпретаційної програми, зумовленої екстралінгвістичними особливостями спеціальної наукової комунікації. Ця програма здійснена за допомогою системи лінгвістичних засобів і способів творення текстів певної функціональної спрямованості. Адресованість наукового тексту розглядають як найважливіший параметр текстовості наукових творів (Т. Дрідзе, В. Калашникова, О. Лаврентьева).

Діалогічна природа наукового тексту найчастіше може бути актуалізована за допомогою таких мовних засобів: 1) питальних речень (зокрема риторичних запитань) і комплексів питання-відповідь; 2) чужої мови у формі безпосередніх цитувань; 3) непрямой мови як переказу чужої думки; 4) імперативів як звертання до читача (наприклад: *зауважте, пригадаймо, погляньмо, візьмімо, звернімо* та ін.); 5) експресивних засобів, зокрема емоційної та оцінної лексики, розмовної лексики, образних засобів (метафори, епітети, порівняння, фразеологізми), модальних слів, інтонаційно-синтаксичних засобів, наприклад, окличних речень; 6) вставних і вставлених слів, конструкцій у різних функціях – уточнювальній, пояснювальній, вказівній, оцінній, додаткового повідомлення. Вважаємо, що використання мовних засобів, що забезпечують діалогічність наукового тексту, його адресованість до читача – одна з найважливіших умов ефективного формування текстотвірної компетентності останнього.

Окрім діалогічності, на особливу увагу при розгляді наукового тексту заслуговують такі функціональні властивості, як експресивність, оцінність та ін. У науковому тексті характерним є використання абстрактної лексики (зокрема термінології), емоційно нейтральних одиниць, коментуючих елементів, кліше тощо для досягнення точності, однозначності, логічності викладу. Чітка логічність і своєрідна «сухість» наукової мови не виключає використання емоційно-експресивних засобів мови. Сучасні мовознавці (Г. Дядюра, М. Котюрова) стверджують, що у формуванні наукової думки бере участь і логічне, й образне мислення, лише в науковому тексті образність спрямована насамперед на інтелект читача, а вже потім – на його емоційну сферу, й інформує не тільки про об'єкт, але й суб'єкт пізнання (Висоцька З. Актуальні парадигми дослідження наукового тексту. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 3. С. 48–49).

2. У процесі розвитку наукового стилю відбуваються значні зміни в характері членування мовлення на абзаци і в засобах вираження їх зв'язку.

Нині головним і єдиним показником абзацу в писемному мовленні є новий рядок. Він нібито попереджує, що починається нова тема, думка, яка важлива і на яку в результаті варто звернути особливу увагу. Абзацу властиві три значення – типографічне, синтаксичне і літературно-композиційне, тобто значення певного завершеного відрізка.

Для членування на абзаци характерна певна уривчастість, стрибкоподібність викладу, тобто «вибірковість» поданого матеріалу, представлена більшою чи меншою мірою.

Абзац характеризується смисловою завершеністю. Смысл однієї фрази в абзаці пов'язаний зі смыслом інших фраз.

Класичною формою абзацу є абзац-тема, початок якого формулює його тему, утворюючи нібито заголовок. Далі йде «розробка теми», і на завершення підсумовують сказане.

У такій класичній формі на абзац-тему натрапляємо, щоправда, дуже рідко. Зазвичай завершальна «теза» відсутня і абзац функціонує в «усіченій» формі.

Інакше кажучи, у класичному абзаці наукового тексту головну думку висловлює перше і друге речення. Інші речення доповнюють і поглиблюють цю думку, доводять основні положення абзацу або ілюструють їх (приклади, цифрові дані). Іноді в кінці абзацу наявний висновок.

Отже, на відміну від речення інформативний центр абзацу в наукових текстах здебільшого знаходиться на початку абзацу (Колесникова Н. И. От конспекта к диссертации : учеб. пособ. Москва : Флинта : Наука, 2002. С. 34–35).

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

Загальні вимоги до організації академічного тексту:

1. Бути чітко і логічно структурованим, передбачати вступну, основну й висновкову частину.

2. Орієнтувати на нові знання, репрезентувати завдання, реалізація яких сприятиме досягненню окресленої мети і, відповідно, успішному розв'язанню актуальної для тієї чи тієї наукової царини проблеми.

3. Апелювати не до емоційної, а до раціональної мисленнєвої сфери.

4. Актуалізувати ключові термінологічні поняття тієї чи тієї галузі знань, однак уникати понять, що вирізняються суперечливими трактуваннями.

5. Мати за мету доведення, обґрунтування, аргументування істинності тих чи тих наукових тверджень.

6. Вирізнятися стислістю й зрозумілістю викладу за принципом «Думкам просторо, а словам тісно».

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8 **ВСТУПНА Й ВИСНОВКОВА ЧАСТИНИ У СТРУКТУРІ** **АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Академічно грамотне обґрунтування актуальності теми, висвітлення стану розробки проблеми, формулювання об'єкта, предмета, мети та завдань.

2. Зв'язок вступу та висновків.

3. Співвідношення теми, мети, завдань і висновків академічного тексту.

4. Типові помилки в написанні загальних висновків.

5. Смысловий аналіз фрагментів відповідних композиційних елементів академічного тексту.

Для самостійного опрацювання:

Рамкові й ситуативні мовні кліше в академічному тексті.

Основні функції й характеристики вступу академічного тексту.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Актуальність теми академічного тексту – рівень її значення, важливості на певному етапі розвитку тих чи тих наукових знань, зокрема й для наукового поступу загалом і наукового пізнання крізь призму відповідного аспекту зокрема; відповідність сучасним потребам певної наукової царини й перспективам її розбудови.

Завдання – обов'язковий структурний елемент (вступної частини академічного тексту (подекуди – рамкове кліше), який актуалізує неглобальні авторські тактики щодо досягнення поставленої мети, окреслює наперед визначений, запланований для виконання обсяг пізнавальної й практичної діяльності.

Кліше мовне – мовний стереотип, готовий зворот, що характеризується постійним лексичним складом та відтворюваністю в мовленні, при цьому його компоненти семантично незалежні, тобто можуть входити до складу вільних словосполучень з іншими словами.

Кліше рамкові – мовні стереотипи, готові звороти, що забезпечують виокремлення композиційних частин, наприклад, актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами,

темами, об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання, методи дослідження, наукова новизна, практичне значення, обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновки і рекомендації, особистий внесок здобувача, апробація результатів дослідження, публікації.

Кліше ситуативні – мовні стереотипи, готові звороти, що увиразнюють уявлення про зміст наукового тексту, виявляють творче начало автора.

Мета – обов'язковий структурний елемент вступної частини академічного тексту (подекуди – рамкове кліше), який актуалізує авторську стратегію щодо одержання нових (усебічних і достовірних) знань про конкретно визначений об'єкт і предмет; запланований результат, якого прагне досягти автор, послугуючись тією чи тією методологією наукового пізнання й даючи відповідь на питання «Для чого пишу?».

Об'єкт – обов'язковий структурний елемент вступної частини академічного тексту (подекуди – рамкове кліше), обраний для вивчення, який актуалізує процес або явище, що породжує проблемну ситуацію.

Предмет – обов'язковий структурний зумовлений об'єктом елемент вступної частини академічного тексту (подекуди – рамкове кліше), що актуалізує суттєві зв'язки й відношення відповідних реалій об'єктивної дійсності, які підлягають безпосередньому аналізу в межах конкретного жанрового різновиду.

Тема академічного тексту – конкретне (загальне) завдання, пов'язане з конкретною сферою академічної чи науково-дослідницької діяльності, що увиразнюється низкою дослідницьких завдань.

Частина академічного тексту висновкова – завершальна частина, що займає постпозицію щодо основної, репрезентує остаточні думки про актуалізований об'єкт, логічний підсумок, ґрунтований на спостереженнях, міркуваннях, аналізові певних фактів, містить результати науково-дослідницької діяльності та перспективи подальших наукових пошуків.

Частина академічного тексту вступна – початкова частина, що передує основному викладу, орієнтує в подальшому розкритті теми, містить усі необхідні для того чи того жанру її кваліфікаційні характеристики, розкриває сутність і стан дослідженості наукової проблеми (завдання), її актуальність, значущість, підстави для розробки, обґрунтування необхідності проведення дослідження і т. ін.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 8.1. Ситуативні кліше основних елементів вступної частини

№ з/п	Структурний елемент	Ілюстрація
1.	Обґрунтування вибору теми та її актуальності	проблема <...> не втратила своєї актуальності; проблема <...> має важливе значення як для поглиблення теоретичних відомостей, так і для практичного опрацювання <...>; теорія <...>, попри наявну велику кількість наукових праць, залишається до сьогодні не зовсім викінченою, а тому <...>
2.	Об'єкт	об'єкт наукового аналізу являє собою <...>; об'єктом є <...>; об'єкт являє собою <...>; об'єкт – <...>
3.	Предмет	предмет наукового аналізу являє собою <...>; предметом є <...>; предмет являє собою <...>; предмет – <...>
4.	Мета	вивчення, аналіз, розгляд, розв'язання, опис і т. ін. <...>, наприклад: <i>мета праці – дослідження авторських стратегій щодо одержання нових (усебічних і достовірних) знань про конкретно визначений об'єкт і предмет</i> або <i>мета праці полягає в дослідженні авторських стратегій щодо одержання нових (усебічних і достовірних) знань про конкретно визначений об'єкт і предмет</i>
5.	Завдання	задля досягнення мети розв'язували такі завдання, як-от: 1) з'ясувати суть основних термінологічних понять <...>, виявити їхні диференційні ознаки; 2) визначити доцільність <...>; 3) обґрунтувати підходи <...>; 4) установити роль <...>; 5) апробувати прийоми <...>; 6) перевірити технології <...>; 7) проаналізувати особливості <...>; 8) описати критерії <...>

Таблиця 8.2. Найтипівіші недоліки вступної і висновкової частин

№ з/п	Структурний елемент	Недоліки
1.	Вступна частина	не враховує відповідний жанр академічного тексту; демонструє порушення логічної послідовності складових загалом і мовностилістичного оформлення зокрема (невміння диференціювати об'єкт / предмет, мету / завдання і т. ін.); мета не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно й не відбиває специфіки об'єкта й предмета; засвідчує порушення академічної доброчесності, компіляцію чужих ідей; наявне недостатньо переконливе обґрунтування актуальності, відхилення від основної думки; написане опосередковано стосується питань, висвітлюваних в основній частині; аналітичний огляд публікацій з теми має форму анотованого списку, не розкриває рівня досліджуваності проблеми; використовує обмежену кількість джерел тієї чи тієї інформації, однак маніфестує надто активне використання цитат; немає покликань на першоджерела або вказані не ті, з яких узято матеріал тощо.
2.	Висновкова частина	остаточний результат не відповідає заявленій темі, окресленій меті й завданням; дослівне (майже дослівне) повторення елементів вступної частини, проміжних узагальнень; наявність тверджень, що суперечать логіці викладу (не впливають із логіки викладу), заявленій у вступі авторській позиції; поверхове (часткове) узагальнення матеріалу, актуалізованого в основній частині; актуалізація думок, які не стосуються теми; пустослів'я, багатослів'я тощо

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Уважно прочитайте запропоновані твердження І. Короткіної (Короткіна І. Б. Академическое письмо: процесс, продукт и практика : учеб. пособ. Москва : Изд-во Юрайт, 2017. 295 с.) про основні характеристики вступу і висновків, їх зв'язок і т. ін. Висловіть власні критичні міркування. Доведіть (або спростуйте!) істинність відповідних висловлень.

1. Як і будь-яка споруда має фундамент та дах, точно так само й текст має вступ і висновки. Очевидно, що ці два елементи відрізняються від решти і за своїми функціями, і за своєю будовою. Більше того, сплутати вступ із висновками так само не можливо, як переплутати фундамент із дахом. З одного боку, вступ і висновки поєднують текст в єдине ціле, тому вони пов'язані не стільки з іншими абзацами, скільки між собою через увесь текст («гамбургер-модель»). І якщо абзаци основної частини, подібно до фасаду споруди, можуть містити різні специфічні деталі, то вступ і висновки несуть у собі тільки ідею всього тексту. З іншого боку, ідея тексту рухається тільки вперед, тому вступ «дивиться» в текст, а висновки роблять із нього лише узагальнення і «дивляться» далі, у майбутнє.

Важливо правильно написати абзац і розподілити інформацію за абзацами так, щоб текст виявився логічно впорядкованим, а кожен абзац мав своє місце в тексті. <...> Структура і зміст вступу і висновків істотно відрізняються від структури і змісту абзаців основної частини.

3. Чесно кажучи, передбачити текст із вступу і висновків простіше, ніж зі вступу і висновків основну частину. Однак, якщо автор написав академічно грамотний текст, то його логіка повинна підказати і ту центральну думку, що проходить через основну частину, і питання, над яким автор розмірковував, і висновок, до якого він дійшов. Зрештою, висновки впливають із доказів в основній частині.

Завдання 2. Оберіть на сайті Криворізького державного педагогічного університету (Структурні підрозділи університету → Кафедри університету (URL : <https://kdpu.edu.ua/pro-nas/strukturni-pidrozdzily-universytetu/kafedry-universytetu.html>) назву Вашої випускової кафедри, далі рубрики: Навчально-методична робота → Тематика курсових і магістерських робіт. До задалегідь визначеної викладачем теми (кількох тем) зі спеціальності (спеціалізації) сформулюйте мету, завдання, предмет, об'єкт, обґрунтуйте її (їх) актуальність. На основі сформульованої мети й завдань зробіть спробу передбачити змістове наповнення висновків. Зробіть відповідні узагальнення про співвідношення теми, мети, завдань і висновків.

Завдання 3. *Із запропонованих магістерських робіт, розміщених у репозитарії бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету (URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/>) оберіть працю, виконувану під керівництвом викладача випускової кафедри (або кафедри, дотичної до Вашої спеціальності (URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/2518>)). Фрагменти вступної та висновкової композиційних частин піддайте скрупульозному смислому й мовностилістичному аналізу. Чи виявили Ви певні недоліки в написанні відповідних структурних елементів?*

Завдання 4. *Здійсніть смисловий аналіз теми, вступної й висновкової частин праці Тимошенко Т. В., Гречихіної Н. В. «Академічне письмо», розміщеної у вільному доступі на сайті (URL : file:///C:/Users/%D0%96%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/60_9_2009-214-219.pdf). Висловіть власні критичні міркування.*

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

1. Вступна частина зазвичай виконує функцію програми організації академічного тексту.

2. Між темою, метою, завданнями й остаточним результатом (висновками) має простежуватися тісний корелятивний зв'язок: поставленої мети, що впливає з теми, обов'язково треба досягти через виконання всіх окреслених для її реалізації завдань.

3. Завдання варто формулювати якомога ретельніше, оскільки опис їх виконання становитиме зміст основної частини.

2. Висновкова частина повинна впливати із сутності результатів виконаної роботи, вирізнятися чіткістю, стислістю, ґрунтовністю.

3. У висновковій частині не слід повторювати зміст вступної й основної частин, проміжних висновків, а треба узагальнити власні спостереження, оцінити одержані результати, вказати ступінь досягнення поставленої мети, виконання завдань, запропонувати відповідні рекомендації, накреслити подальші перспективи і т. ін.

4. У висновковій частині можна використовувати ситуативні кліше на зразок: *узагальнюючи сказане, можна констатувати <...>; зважаючи на викладене вище, узагальнимо: <...>; підсумовуючи, є підстави говорити про те, що <...>; аналіз продемонстрував, що <...>; можна зробити висновок про те, що <...>* і т. ін.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №9 **АКАДЕМІЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ РЕДАГУВАННЯ**

Питання

1. Види правки академічного тексту.
2. Правка-вчитування.
3. Правка-скорочення.
4. Правка-доопрацювання.
5. Правка-переробка.

Для самостійного опрацювання:

Основні (дотекстовий / текстовий) підходи до редагування академічного тексту.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Аналіз редакторський – оцінка, зокрема й самооцінка, рукопису, його всебічна, зокрема й мовностилістична, характеристика, до якої вдається автор задля вдосконалення змісту й форми.

Підхід до редагування академічного тексту – сукупність використовуваних принципів, способів, прийомів критичного аналізу власного або чужого витвору задля його вдосконалення.

Правка академічного тексту – практична реалізація висновків, зроблених в результаті редакторського аналізу чи самоаналізу, основне призначення якої усунення виявлених різних (композиційних, змістових, мовностилістичних, психологічних, логічних, фактичних і т. ін.) недоліків задля поліпшення якості відповідного академічного (наукового) продукту.

Редагування академічного тексту – критичний аналіз чи самоаналіз, виправлення, творча оптимізація рукопису того чи того жанрового різновиду академічного письма відповідно до суспільно-історичних вимог і чинних на певному історичному етапі нормативних правил.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 9.1. Основні різновиди редагування академічного тексту

№ з/п	Різновид	Мета
1.	Загальне, або універсальне	забезпечення довершеності рукопису за змістом, формою, зручністю для користувача; усунення логічних недоліків (сплутування родових і видових понять; неправильне обґрунтування мотивації; наявність суперечливих тверджень і т. ін.); усунення фактичних недоліків і т. ін.
2.	Спеціальне	наукове
		літературне
		технічне
		удосконалення наукового підґрунтя; перевірка наукових фактів; виправлення неточностей крізь призму тієї чи тієї наукової теорії і т. ін.
		удосконалення мови й стилю оригіналу, уникнення граматичних, синтаксичних і стилістичних помилок
		дотримання чинних вимог технічного оформлення; усунення недоліків технічних параметрів, величини й гарнітури шрифтів, відступів, інтервалів і т. ін.

Таблиця 9.2. Основні підходи до редагування академічного тексту

№ з/п	Підхід	Потракування
1.	Дотекстовий	передбачає редагування мовних одиниць як елементів дотекстових (лексико-семантичного та граматичного) рівнів мовної системи, зокрема слова, словосполучення та речення
2.	Текстовий	передбачає редагування мовних одиниць як елементів текстового рівня мовної системи, зокрема надфразної єдності

Таблиця 9.3. Основні різновиди правки академічного тексту

№ з/п	Різновид	Мета
1.	Правка-вичитування	усунення незначних мовностилістичних недоліків; уніфікація викладу й оформлення матеріалу, зокрема й різних скорочень; систематизація й уніфікація покликань; перевірка фактичного і цитатного матеріалу і т. ін.
2.	Правка-скорочення	усунення моментів, не дотичних до теми, зайвої деталізації і подробиць, «порожніх» фраз, які не мають суттєвого змістового навантаження; усунення змістових і мовних повторів; усунення зайвих структурних елементів і т. ін.
3.	Правка-доопрацювання	удосконалення тексту за всіма можливими параметрами: більш точне формулювання мети і завдань, дотримання логічної послідовності викладу, модифікація аргументів, перевірка фактів, усунення мовностилістичних недоліків і т. ін.
4.	Правка-переробка	відмова від попереднього варіанта рукопису; осмислення теми крізь призму інших підходів і позицій; залучення нового фактажу і т. ін.

Таблиця 9.4. Способи скорочення академічного тексту

№ з/п	Різновид скорочення	Прийом
1.	Відмова від зайвих подробиць, деталізації	усунення допоміжної, другорядної інформації про аналізований об'єкт, неінформативних авторських коментарів
2.	Стиснення інформації	трансформація надто громіздких синтаксичних конструкцій відповідно до закону економії мовних засобів за принципом «Мінімальна форма – максимальний зміст»
3.	Перефразування	поєднання кількох синтаксичних пропозицій з використанням слів-замінників, перифрастичних описових зворотів і т. ін.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

***Завдання 1.** Уважно прочитайте запропонований фрагмент. Доповніть його власними критичними міркуваннями. Новоутворений текст піддайте саморедагуванню. До яких різновидів виправлення ви вдалися?*

У прямому значенні слова будь-який аналіз полягає в поділі об'єкта на елементи, які його утворюють. Під час своєї праці над текстом редактор постійно здійснює уявний чи фізичний його поділ на окремі частини. Ця операція дає змогу оцінити з якогось погляду окремі ділянки тексту й певні зв'язки між ними. Редагування спрямоване не тільки на оцінювання, але й на виправлення тексту, тому ця операція може поєднуватися зі зміною, зі своєрідним «ремонтom» виокремлених у такий спосіб частин і їх наступним об'єднанням. Аналітичні дії під час редакторського аналізу рукопису постійно пов'язані із синтетичними, бо виокремлені ділянки оцінюють не самі по собі, а у їх зв'язку з функціонально єдиним текстом, розрахованим на певний комунікативний ефект.

***Завдання 2.** Прокоментуйте, як Ви розумієте твердження М. Яцківа про сутність загального, або універсального, редагування. Оцініть його крізь призму основних правил редагування. Висловіть власне бачення проблеми.*

Треба їх (рукописи – Ж. К.) виправляти, скорочувати, зводити до єдиного правопису. Найбільша біда з поезіями: у тих, що мають деяку думку, немає форми, кульгає ритм і наголоси, а в тих, що читаються легко, важко дошукатися думки. Треба розв'язувати перевесла і в'язати снопи наново, треба перемолочувати їх. Остання фраза йде на початок, перша – на кінець. Починається скучна важка робота: переписування чужих праць і надання їм «обличчя», «хребта і крові».

***Завдання 3.** Прочитайте запропонований академічного тексту (у частково скороченому вигляді). Здійсніть його редакторську оцінку. Якими різновиди правок, на Вашу думку, варто скористатися і чому?*

Постановка проблеми. Академічна мобільність студентів і викладачів вищих навчальних закладів освіти України сприяє підвищенню інтересу до вивчення іноземних мов та англійської мови зокрема. Запровадження курсів з академічного письма у бакалавраті, магістратурі або докторантурі викликало, в свою чергу, питання щодо визначення мети, цілей, а також формулювання назви навчальної дисципліни на кожному окремому ступені навчання.

Мета статті – уточнити поняття академічне письмо, академічна грамотність, дослідницьке письмо та наукове дослідницьке письмо; обґрунтувати та запропонувати назви навчальних дисциплін з формування мовленнєвого вміння – академічне письмо – для бакалаврів, магістрів і докторантів у залежності від мети та цілей навчання.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Поняття академічне письмо як назва мовленнєвого вміння ввійшло у наукове спілкування наприкінці двадцятого століття. З того часу, спочатку в англомовних країнах, а потім й на теренах України та країн СНГ з'явилося багато наукових публікацій, підручників і посібників, присвячених цієї тематиці. <...>

Як показує аналіз україномовних та російськомовних публікацій, серед назв навчальних курсів превалюють «Академічне письмо (Academic Writing)» або «Академічна грамотність (Academic Literacy)», іноді не зважаючи на цілі, мету та ступінь навчання. У зарубіжних англомовних працях, поруч зі згаданими назвами зустрічаємо й такі: «Дослідницьке письмо (Research Writing)», «Наукове дослідницьке письмо (Research Scientific Writing)», «Англомовне наукове письмо / Англійська для науковців (English Scientific Writing / English for Scientists)» або «Англійська для академічних цілей (English for Academic Purposes)».

Виклад основного матеріалу. Говорячи про академічне письмо, англомовні науковці мають на увазі письмові роботи, які виконують студенти / учні у процесі навчання. Це – есе, доповіді, дослідницькі та курсові роботи. Наведемо одне з визначень академічного письма, яке надав Л. Ірвін: академічне письмо є завжди форма особистісного ставлення до проблеми, яка вимагає продемонструвати свої знання та показати досвідченість, застосовуючи навички мислення, інтерпретації та презентації. Отже, академічне письмо є узагальнюючою назвою низки навичок і вмінь, формування яких не може бути охоплено однією навчальною дисципліною. Процес формування мовленнєвих навичок з академічного письма є довготривалим і багаторічним, адже кожний наступний етап навчання висуває дедалі складніші завдання, що має відобразитися у назві дисципліни, змісті робочих навчальних програм, визначенні мети та цілей навчання, доборі навчальних матеріалів тощо.

Формування компетентності з письма починається у школі й на кінець навчання (11 клас) учень, що вивчав англійську мову (за рівнем стандарту) набуває таких мовленнєвих вмінь з письма: вміє викладати думки, висловлювати особисте ставлення до подій, писати твори, описи, листи відповідно до цілей й призначення. Спираючись на документ, виданий викладачами Каліфорнійського університету, можна сказати, що, теоретично, по закінченні середньої школи учні оволодівають

академічною грамотністю. «Положення про компетентності, якими мають володіти абітурієнти на момент вступу до коледжів та університетів Каліфорнії» містить вичерпне визначення *академічної грамотності* (academic literacy). Це, на думку авторів Положення, – поняття, що визначає такі якості розуму, як здатність читати, розуміти, обмірковувати, аналізувати, визначати, узагальнювати, оцінювати, пояснювати. Майбутні студенти мають володіти логічними, емоційними та особистісними прийомами, що застосовують у ході викладення аргументів. До того ж, абітурієнтам потрібні навички, які допомагають надавати визначення; робити висновки, пояснення; оцінювати, порівнювати та аналізувати. Як наголошується у Положенні, вступники до коледжів та університетів штату Каліфорнія мають володіти фундаментальним розумінням аудиторії, голосом, мовою, риторичними стратегіями для того, щоб сприймати інформацію з різних дисциплін. У стислому вигляді ці навички виглядають як алгоритм «читання-письмо-обмірковування». Авторі Положення вважають наявність таких універсальних компетентностей лише необхідною передумовою для вступу до навчання на будь-який факультет, а не метою навчання в університеті.

Відмінну від цієї точки зору озвучує Н. В. Смирнова, яка пропонує навчати академічній грамотності на бакалаврському ступені вищої освіти. У своїй статті Н. В. Смирнова, наголошує на необхідності формування академічної грамотності на третьому курсі бакалаврату у межах дисципліни «Іноземна мова». Завданням цього навчального курсу, на думку авторки, має бути навчання трансляції академічного дискурсу, а саме трьох його типів: наукового, професійного і педагогічного. Як бачимо, Н. В. Смирнова трактує академічну грамотність як здатність транслювати академічний письмовий дискурс на основі академічних професійно орієнтованих текстів, вміння критично мислити, підвищувати свою самоосвітню компетентність у навчальних і професійних цілях. Тобто, фактично, автор говорить про професійні компетентності, формування яких відбувається у межах курсу «Англійська для специфічних цілей (ESP)», адже поставлені науковцем завдання далеко виходять за межі суто академічної грамотності.

В Україні, як засвідчує Навчальна програма для 10–11 класу загальноосвітніх навчальних закладів з іноземних мов (академічний рівень / рівень стандарту), на кінець вивчення предмету «Англійська мова» учень має володіти рівнем В1 й сформованими компетентностями з писемної діяльності зокрема. Дескриптори згаданих рівнів знаходимо у Загальноєвропейських вимогах до володіння англійською мовою (CEFR), де зазначено, що рівень В1 передбачає вміння створювати за

знайомими темами прості тексти, які складаються з кількох об'єднаних між собою структурних підрозділів. Теми, запропоновані для цього рівня, є досить різноманітними: від опису власного досвіду, почуттів, ставлень – до творів про уявні події. Написання таких письмових робіт вимагає від учня логічного мислення та творчої уяви, вміння аналізувати та узагальнювати факти, тобто володіти академічною грамотністю. Отже, в Україні формування академічної грамотності відбувається за час навчання у школі у межах навчального предмету «Англійська мова».

На жаль, студенти нефілологічних спеціальностей мають неоднорідну підготовку з іноземної мови, що не дає змоги розпочати формування компетентностей з академічного професійного письма на першому курсі. Враховуючи цей факт, 1–2 курс бакалаврського рівня варта приділити формуванню вмінь і навичок з академічної грамотності у межах курсу «Англійська для загальних цілей (EGP)», а на 3–4 курсі розпочати формування компетентностей з академічного професійного письма у межах дисципліни «Англійська для специфічних цілей (ESP)».

Треба зазначити, що переліки мовленнєвих вмінь з навчального предмету «Англійська мова для специфічних цілей (ESP)» суттєво відрізняються від відповідних з «Англійської мови (для загальних цілей)». Отже, рівень B1, отриманий учнем на кінець 11-го класу середньої школи не є адекватним тому ж рівню з навчального предмету «Англійська для специфічних цілей (ESP)». Для його досягнення потрібно формування всіх академічних навичок – з читання, аудіювання, говоріння та письма, але на більш просунутому рівні, з урахуванням галузі знань та напрямом підготовки студентів. У цьому контексті нам імпонує думка Н. В. Андріанової, яка, розкриваючи недоліки російської вищої освіти, наголошує на необхідності формування всіх академічних навичок у студентів вищих навчальних закладів, щоб уможливити їх участь у програмах з академічної мобільності. Особливу увагу автор приділяє формуванню навичок з академічного письма.

Такої практики дотримуються на нефілологічних факультетах Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У відповідності до Програми з англійської мови для нефілологічних факультетів, більшість студентів, на кінець другого року навчання, отримують рівень B1 та оволодівають вміннями складати резюме до автентичного публіцистичного англійського тексту; самостійно створювати тексти та структурувати їх у відповідності до типу (есе,повідомлення, листи, описи); здобувати необхідну інформацію з різноманітних джерел (паперових та електронних) й творчо її використовувати для написання тексту; володіти навичками редагування самостійно створеного тексту. Отже, на кінець опанування курсу «Англійська мова» студенти набувають вміння розв'язувати

комунікативні завдання будь-якого ступеню складності та, отже, оволодівають академічною грамотністю, що уможливорює сприйняття наступного курсу – «Англійської для специфічних цілей (ESP)».

На третьому – четвертому курсі студенти нефілологічних факультетів набувають наступний рівень володіння мовою – B2-C1 та в межах курсу, опановують мовленнєві навички з академічного письма для професійних цілей. Згідно з дескрипторами рівня B2 (стандартні вимоги на здобуття ступеня бакалавра), що наведені у Програмі з англійської мови для професійного спілкування (АМПС), по закінченні курсу студенти мають бути здатні «писати зрозумілі деталізовані тексти різного спрямування, пов'язані з особистою та професійними сферами», створювати тексти професійної спрямованості, використовуючи інформацію з різних джерел, синтезувати й оцінювати її; писати, використовуючи відповідний стиль, різні типи ділових листів, анотацій, резюме. Сформульовані вимоги свідчать про неухильну професійну спрямованість навчання іноземних мов й націленість на конкретну галузь знань. Тому, на цьому етапі, навчальні матеріали для майбутніх соціологів або психологів суттєво відрізняються від відповідних матеріалів для математиків або фізиків, що надає можливість студентам опановувати навички мовленнєвої діяльності у професійному контексті. Отже, «Англійська для специфічних цілей (ESP)» є цілком виправданою та обґрунтованою назвою дисципліни для формування академічних навичок мовленнєвої діяльності.

На момент вступу в магістратуру студенти є цілком підготовленими до сприйняття курсу з «Дослідницького письма (Research Writing)». Поняття *дослідницьке письмо* ми зустрічаємо в англійських джерелах. На відміну від академічного, дослідницьке письмо містить три невід'ємних компоненти: аналіз публікацій за темою дослідження, аналіз перспектив та обговорення проблеми. Завершена робота з дослідницького письма презентує власну думку автора, яка спирається на дослідження та інформацію з інших джерел, адже наявність дослідницьких навичок передбачає вміння реферувати наукові тексти, знаходити потрібну інформацію з різних джерел, аналізувати її та критично усвідомлювати. Якщо найбільш поширена форма з академічного (професійного) письма – есе – є лише особистою інтерпретацією та оцінкою певної проблеми, то у дослідницькій статті автор викладає всю інформацію, якою сам володіє про предмет дослідження та надає висновки й оцінки експертів з досліджуваного питання. Сформовані навички з написання робіт з дослідницького письма є надзвичайно цінними для студентів магістратури, адже протягом магістерського курсу вони мають провести наукове дослідження з обраної теми, написати та підготувати до захисту

магістерську роботу. Крім цього, окремі студенти магістри активно долучаються до наукової діяльності факультету: пишуть статті, надсилають їх іноді й у зарубіжні наукові журнали, виступають на конференціях, де дедалі частіше робоча мова – англійська. Виконання всіх цих завдань не можливе без глибокого володіння навичками англомовного дослідницького письма. Отже, цілком закономірною для такого навчального курсу буде його назва: «Англомовне дослідницьке письмо (English Research Writing)».

Відмінною рисою навчального курсу з академічного письма для докторантів є максимальне врахування потреб молодих науковців, але попри це існує низка вмінь, спільних для всіх спеціалізацій. Це – чітке усвідомлення особливостей стилю, притаманного науковим текстам, володіння відповідною фаховою лексикою, знання граматичних особливостей наукового стилю, особливостей структурування наукового тексту у залежності від його типу, вміння створювати власні наукові тексти відповідно до комунікативного завдання (анотації, авторські анотації, бібліографічні анотації, наукові статті, текст дисертаційного дослідження, тези доповіді для конференції, супроводжувальні листи), володіти навичками оформлення наукового тексту, особливостями цитування та парафрази, посиланням на джерела. Характерні особливості навчального курсу для докторантів доводять, що найбільш доцільною назвою для нього може стати «Англомовне наукове дослідницьке письмо (Scholarly/Scientific Research Writing)».

Висновок. Існуюча нині загальноприйнятна назва дисципліни – «Академічне письмо» – зустрічається як у бакалавраті, магістратурі, так й у докторантурі, що не відображає різноманіття програмних вимог, які висуваються до формування цієї компетентності на згаданих ступенях навчання у вищому закладі освіти. Ґрунтуючись на вимогах Програми з англійської мови для професійного спілкування та спираючись на аналіз наукових праць національних і зарубіжних авторів, пропонуємо назви для навчальних дисциплін, у межах яких відбувається формування англомовної компетентності з академічного письма: «Англійська мова (для загальних цілей)» – на 1–2 році бакалаврського курсу; «Англійська мова для специфічних цілей» – на 3–4 році бакалаврського курсу; «Англомовне дослідницьке письмо» – на першому або другому році магістерського курсу та «Англомовне наукове дослідницьке письмо» – у докторантурі. Такі формулювання назв навчальних дисциплін допоможуть викладачам в укладанні навчальних робочих програм з академічного письма (Бабенко Т. Академічне письмо: залежність назви навчального курсу від цілей та мети навчання. *Молодь і ринок*. 2016. № 10 (141). С. 79–83. URL : file:///C:/Users/%D0%96%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Mir_2016_10_18.pdf).

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

Основні правила редагування академічного тексту:

1. Правка є доречною, доцільною лише тоді, коли її потрібність є необхідною, обгрунтованою, вмотивованою.
2. Правка має бути одноступеневою: виправляючи рукопис, варто намагатися усувати всі, навіть дрібні, недоліки відразу.
3. Не можна починати правку з літературного редагування (із виправлення мовностилістичних недоліків).
3. Усі виправлення треба вносити якнайретельніше: вони повинні бути зрозумілими.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10 **ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕДАГУВАННЯ** **АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Дотримання психологічних засад створення академічного тексту.
2. Психологічні причини фактичних помилок.
3. Помилки занадто великої активності (багатослівність, пропускання необхідних ланок у ланцюзі роздумів або їх зредукованість і т. ін.).
4. Помилки втомленості (повтори, неточність у слововживанні, в аргументуванні і т. ін.).
5. Помилки браку творчої уяви, творчого підходу до написання тексту (стандартизованість викладу, робота за схемою і т. ін.).

Для самостійного опрацювання:

Факт в академічному тексті.

Перевірка фактичного матеріалу.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Забезпечення фактичне – матеріальне підґрунтя формулювання теми творчого пошуку, оскільки розробка теми пов'язана з вибором фактів, їх систематизацією, утворенням фактичної системи і т. ін.

Засади редагування психологічні – основні принципи вдосконалення рукопису, ґрунтовані на попередженні, виявленні й усуненні недоліків, пов'язаних із емоційно-психологічним станом автора на початковому етапі організації й продукування академічного тексту.

Помилка психологічна – допущення тих чи тих неточностей в організації академічного тексту, зумовлених різними психологічними чинниками його автора.

Помилка фактична – допущення тих чи тих неточностей в організації академічного тексту, зумовлених спотворенням наявних даних, репрезентованих у вигляді усталених знань, про відповідні об'єкти дійсності.

Факт – частково пізнаний об'єкт реальної або ірреальної дійсності, про який уже склалися відповідні уявлення, усталилися певні знання.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 10.1. Основні характеристики фактичного матеріалу

№ з/п	Характеристика	Потракування
1.	Правдивість, або достовірність	справжні, непідроблені, достовірні дані, що не суперечить фактичній системі, у межах якої вони актуалізовані
2.	Типовість	яскраво виражені дані, що уможливають виявлення загального в частковому
3.	Значущість	важливі дані, що мають особливе значення для досягнення поставленої мети
4.	Точність	максимально наближені до об'єктивних даних, із високий ступінь відповідності
5.	Доречність	своєчасні дані, наведені за комунікативною логікою, відповідно до вимог конкретної ситуації
6.	Ідейність	актуалізуючи прогресивні ідеї, забезпечує рух вперед, до нових результативних пошуків

Таблиця 10.2. Функціональна диференціація фактичного матеріалу

№ з/п	Різновид	Призначення
1.	Вхідні	покладені в основу академічного тексту
2.	Деталізувальні	ілюструють, пояснюють, уточнюють, конкретизують змістове наповнення; своєю чергою їх поділяють на: а) ілюстративні (являють собою приклад певної тези); б) аргументаційні (слугують для обґрунтування, підтвердження певної тези)
3.	Вихідні	слугують результатом авторських розмірковувань, ґрунтованих на вхідних і деталізувальних фактах
4.	Покликальні	апелюють до відповідного джерела отримання інформації

Таблиця 10.3. Найтиповіші психологічні помилки

№ з/п	Причина	Наслідок
1.	Недостатня увага до «дрібниць»	неуважне вичитування матеріалу, некоректне ставлення до вимог технічного й мовностилістичного оформлення і т. ін.
2.	Занадто велика активність автора	багатослів'я, пустослів'я, пропуск необхідних, подекуди доволі важливих, ланок у ланцюзі розмірковування і т. ін.
3.	Утомленість автора	неточність побудови дотекстових і текстових одиниць, пов'язаних із їх значенням, формально-граматичною структурою, валентністю і т. ін.; низка лексичних і семантичних повторів; суперечності в аргументуванні і т. ін.
4.	Брак творчої уяви, творчого підходу	схематичність роботи; стандартизованість і клішованість викладу матеріалу; використання однотипних мовностилістичних засобів; одноманітне наповнення класифікаційних схем і т. ін.
5.	Неспроможність самостійно обрати напрям руху думки	зредукованість певних ланок у ланцюзі розмірковувань; групування матеріалу за давно апробованими зразками і т. ін.
6.	Відсутність мотивації	поверховість викладу матеріалу; суперечність між тезою та аргументами для її підтвердження; порушення правил академічної доброчесності і т. ін.
7.	Випередження подій	перекручення та спотворення фактів об'єктивної дійсності; безпідставне порушення закономірного, логічно передбачуваного перебігу подій і т. ін.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доведіть або спростуйте істинність запропонованих тверджень.

1. Академічне спілкування ефективне лише за умови однакового розуміння академічного тексту адресантом та адресатом.

2. Труднощі академічного спілкування сягають максимуму, оскільки адресат є невизначеною множиною.

3. Автор повинен добре знати психологію сприймання тієї категорії читачів, якій адресує свою працю.

Завдання 2. Аргументуйте запропоновану тезу, послуговуючись при цьому деталізувальними фактами. Свої думки оформіть у вигляді письмового зв'язного тексту. Прокоментуйте, чи дотрималися Ви психологічних засад створення академічного тексту. Удайтеся до редагування власного витвору. Як Вам вдалося уникнути (і чи вдалося?) типових психологічних помилок?

Факти, як шахи: кожен виконує свою функцію і має свою вагу на полі змісту.

Завдання 3. Прочитайте запропонований академічний текст. Прокоментуйте наявність / відсутність у ньому фактів. Схарактеризуйте їх різновиди. Висловіть власні критичні міркування щодо дотримання / недотримання психологічних засад створення академічного тексту. Установіть типові психологічні помилки та причини їх допущення.

В умовах модернізації вітчизняної вищої школи академічна культура є не тільки одним із основних чинників цього процесу, а й найбільш важливим індикатором стану вищої освіти, що й обумовлює актуальність її наукових, й насамперед, соціологічних інтерпретацій.

Феномен академічної культури останніми роками знаходиться у полі зору багатьох соціогуманітарних наук. Власне соціологічне дослідження феноменів, пов'язаних з різними аспектами академічної культури, не є принципово новим й для вітчизняної соціології. В той чи інший спосіб успішно аналізуються різні її прояви та складові, проте відсутніми є системний підхід щодо вивчення структури академічної культури на всіх її рівнях, немає чіткого визначення даного феномену. У зв'язку із цим метою нашої публікації є аналіз існуючих підходів до розуміння академічної культури та формулювання авторського визначення даного феномену.

На жаль, неможливо однозначно визначити, в який саме час у науковому обігу з'являється такий вербальний конструкт як «академічна культура». На сьогодні ми можемо лише констатувати, що етимологія цього поняття полягає у сполученні таких дефініцій як «академічний» (academic) (стосується освіти, навчання, викладання, досліджень; навчальний (стосується вищих навчальних закладів); теоретичний; дотримується традицій, канонів); та «культура», яка в широкому розумінні є сукупністю практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, способом діяльності в певній сфері. Формальним свідченням уживання терміну є Бухарестська декларація етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2–5 вересня 2004 рік, м. Бухарест), в якій окреслено цінності академічної культури.

У залежності від того, в контексті якої науки проводиться аналіз поняття «академічна культура» (соціологія, філософія, культурологія, психологія тощо), їй надаються певні риси, робляться конкретні акценти тощо, які в цілому відображають специфіку тієї чи іншої наукової галузі. Так, сутність соціально-філософського бачення полягає у ціннісному підході до означеного поняття, й прикладом, що ілюструє це, може, на наш погляд, бути позиція Г. Хоружого, який пропонує розуміти академічну культуру як сукупність способів і методів діяльності університетської спільноти, її системну інтегровану якість, що відбиває досягнутий рівень розвитку. На думку дослідника, академічну культуру можна розглядати як сукупність соціальних норм і цінностей, що генетично не успадковуються, а сформувались історично і притаманні конкретній суспільній системі.

У межах психолого-педагогічного підходу особливе значення надається системі цінностей, норм, правил, зразків поведінки, способів діяльності, принципів спілкування, що ґрунтується на педагогічно адаптованому досвіді наукової та пізнавальної діяльності, позитивній емоційній взаємодії суб'єктів дослідницької діяльності, самовідданості праці тощо. Так, В. Ромакін трактує академічну культуру як інтелектуально-етичну систему цінностей, мотивацій, переконань та сприйняття, які визначають професійну діяльність в освіті та науці. При цьому центральною, стрижневою складовою академічної культури, на його думку, є поняття так званої академічної порядності (Academic Integrity), яка визначається як обов'язкове дотримання в процесі навчання, за будь-яких умов, п'яти фундаментальних цінностей: чесності, довіри, поваги, справедливості та відповідальності.

Культуролог О. Кравченко зазначає, що поняття «академічна культура» покликане виявити ті особливості існуючих освітньо-наукових систем, які дозволяють сприймати їх як специфічне культурне явище.

Специфіку соціокультурного підходу певною мірою передає позиція, відповідно до якої, сформована академічна культура передбачає культуру високої духовності і моралі, культуру особливої поведінки і спілкування людей, які професійно покликані забезпечувати трансляцію культурних цінностей. Так, зокрема, В. Астахова приділяє особливу увагу нормативній складовій академічної культури, аналізуючи здебільшого її морально-етичні компоненти, розглядаючи її перш за все як культуру моральності і служіння людям.

Останнім часом набуває поширення науковий напрям дослідження академічної культури, який ґрунтується на компетентнісному підході. Так, О. Єрмилова, розуміючи професійну компетентність як інтегральну характеристику, що визначає здатність особистості вирішувати реальні задачі, які виникають в процесі професійної діяльності, базуючись на

знаннях, цінностях та досвіді, представляє модель академічної культури як комплекс освітніх компетенцій, тобто високий рівень оволодіння технологіями пошуку інформації та її подальшого перетворення в знання.

У зарубіжному науковому дискурсі на тлі існуючого інтересу до проблематики академічної культури спектр підходів та наукових тлумачень достатньо широкий. Щодо власне дефініції цього феномену, то слід зазначити фактичну відсутність єдності більшості авторів, причому деякі з науковців взагалі заперечують можливість формулювання такого визначення. Так, наприклад, британські дослідники Т. Бечер та П. Троулер, вважають, що термін «академічна культура» частіше використовується як метафору, ніж як наукове поняття. Російська дослідниця Т. Артемьева зазначає, що феномен академічної культури реально існує та є загальним соціальним явищем, яке формується в процесі отримання освіти і наукової діяльності, але, в той же час, вважає, що академічна культура – поняття, яке має швидше метафоричне значення, ніж наукове.

Однак, з нашої точки зору, такі твердження є недостатньо обґрунтованими та не можуть вважатися серйозними перешкодами на шляху всебічного соціологічного аналізу цього феномену. Логіка такого аналізу академічної культури передбачає звернення, насамперед, до розгляду її структури. Серед публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячених цьому аспекту вивчення академічної культури, зупинимось на деяких, найбільш, з нашої точки зору, перспективних.

Так, вітчизняна дослідниця О. Семенов у структурі академічної культури виділяє аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформаційно-когнітивний, праксеологічний, поведінково-інтерактивний компоненти, кожний із яких характеризується певним змістовним наповненням і знаходить відображення в культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного читання, академічного письма, академічної грамотності.

Російська авторка Н. Горденко, яка займається проблематикою академічної культури з позиції психолого-педагогічного підходу, стверджує, що академічна культура – не є абстрактне, відірване від її носія поняття. У структурі цього поняття його внутрішні компоненти можна розташувати за певними рівнями. Перший рівень – комплекси початково-пізнавальних вмінь, навичок та якостей, що необхідні всім фахівцям; другий рівень – професійні якості, притаманні будь-якому профілю, напрямку навчання; третій – якості, властивості, що необхідні фахівцю в конкретній галузі.

Але найбільший пізнавальний потенціал для нашого наукового пошуку щодо структури академічної культури, має позиція

американського дослідника П. Мендоси. У структурі академічної культури він виділяє чотири шари, які стосуються:

- зовнішнього середовища;
- інституціональної культури університету;
- субкультур всередині університету;
- індивідуальних акторів.

Будучи притаманною тією чи іншою мірою насамперед кожному університету, академічна культура, відповідно, в той чи інший ступінь притаманна певним носіям, до числа яких, на думку П. Мендоси, належать не тільки учасники освітнього процесу, але й представники всіх структур, які входять до його складу. Характеризуючи суб'єктів-носіїв академічної культури, автор ідеї виділяє, зокрема, наступні:

- суб'єкти субкультур: адміністративний апарат, професорсько-викладацький склад, студенти, яких, в свою чергу, можна поділити на об'єднання за дисциплінарними ознаками або навколо людей з різними поглядами в рамках однієї дисципліни;
- індивідуальні актори, до яких він відносить керівників різного рівня, які здійснюють вплив на контури академічної культури: від ректора університету до керівників факультетів, кафедр, а також окремих представників професорсько-викладацького складу.

На думку П. Мендоси, академічна культура являє собою структуру інституціонального, соціального та виробничого елементів. Під інституціональним елементом розуміються практики та символічні конструкти; соціальний елемент академічної культури університету базується на соціальних очікуваннях, таких як масова освіта, громадянство, збереження знань, виробничий елемент представлений академічним капіталізмом. Поява останнього є результатом комерціалізації наукових досліджень, що, як свідчать дослідження самого П. Мендоси та його колеги Дж. Бергера, є ефективним засобом підвищення якості навчання студентів.

Таким чином, у широкому розумінні академічна культура поєднує науку, культуру та знання, механізми її виникнення визначаються конкретною історичною та соціокультурною ситуацією на певному етапі розвитку суспільства. Соціальні феномени, які можна описати завдяки поняттю «академічна культура», виходять за рамки соціального інституту освіти, проте, формування основних її принципів та відтворення пов'язане саме з університетським середовищем та вищою освітою взагалі, при цьому, завдяки синтезу традиційних та сучасних цінностей, академічна культура знаходиться у постійному русі. В ситуації дослідницького навчання академічну культуру розуміють як «систему цінностей, норм, правил, зразків поведінки,

способів діяльності, принципів спілкування, що заснована на педагогічно адаптованому досвіді наукової пізнавальної діяльності».

Аналізуючи власне феномен академічної культури, можна дослідити як ціннісно-нормативний компонент (переконання, цінності, знання і навички, що засвоєні в процесі комунікації), так і пов'язані з ним усталені способи діяльності в даній соціокультурній системі. Системою, яку ми маємо на увазі, є академічне середовище (академічна спільнота), яке, за визначенням Лімської конференції, включає усіх, хто навчають, вчать, займаються науково-дослідною роботою і працюють у вищому навчальному закладі. Щодо структури академічного середовища, яке є «простором» існування академічної культури, то, на наш погляд, є підстави включити до його складу значно більше коло елементів – не лише навчальну та наукову діяльність, академічні інститути, академічну інформатику, академічне письмо та комунікації, академічну мобільність, академічний менеджмент, підвищення кваліфікації та академічного статусу, а й різноманітні форми студентського самоврядування (волонтерська діяльність; проведення культурно-розважальних, спортивних та наукових заходів; студентські спілки та ін.). На наш погляд, академічна культура, як соціальний феномен, має багаторівневу структуру. Так, на мікрорівні можна говорити про академічну культуру особистості (студента, викладача, наукового співробітника тощо); на мезорівні – про академічну культуру певного вишу; на макрорівні – про загальнонаціональну академічну культуру та навіть транснаціональну, глобальну академічну культуру. Загалом же академічна культура містить у собі усвідомлення кожним суб'єктом академічної спільноти свого місця і обов'язків у загальному функціонуванні вишу, цінностей і норм поведінки, звичаїв, правил неформальних стосунків.

Виходячи з того, що академічну культуру можна вважати культурою вищої освіти, яка включає не тільки навчання, викладання і методичне забезпечення цих процесів, а й весь комплекс соціокультурних практик, пов'язаних з існуванням та діяльністю вищих навчальних закладів, ми пропонуємо наступну дефініцію даного феномену. На наш погляд, академічна культура – це сукупність моделей поведінки, які здобуваються в академічному просторі в процесі адаптації до зовнішнього соціокультурного середовища, внутрішньої інтеграції та розділяються більшістю представників академічного середовища. Вона є складною композицією важливих цінностей і принципів, норм, традицій, способів діяльності, які апріорі приймаються частиною чи усією академічною спільнотою, а формування та відтворення основних її принципів пов'язане не тільки саме з університетським середовищем, а й інститутом вищої освіти взагалі.

Вивчення особливостей академічної культури університетів (загалом вишів) є перспективним науковим пошуком, якому будуть присвячені наші наступні публікації (Пак І. В. Академічна культура: деякі аспекти соціологічної інтерпретації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 39. С. 323–326).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №11 **ЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕДАГУВАННЯ** **АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Дотримання логічних засад створення академічного тексту.
2. Закон тотожності.
3. Закон суперечності.
4. Закон вилучення третього.
5. Закон достатньої підстави.
6. Усунення логічних недоліків.

Для самостійного опрацювання:

Прийоми, що допомагають перевірити правильність логічних зв'язків.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Засади редагування логічні – основні принципи вдосконалення рукопису, ґрунтовані на попередженні, виявленні й усуненні недоліків, пов'язаних із порушенням законів логіки стосовно різних мисленневих операцій відображених в академічному тексті, із неправильним осмисленням автором тих чи тих реалій об'єктивної дійсності, із хибними, суперечливими розмірковуваннями.

Культура логічна – знання теоретичних положень логіки, свідоме й цілеспрямоване вироблення навичок правильного мислення, професійних навичок організації й сприйняття тексту, його критичної оцінки з погляду логіки викладу, володіння специфічними прийомами подачі матеріалу, оформлення думок у логічній послідовності, контроль за дотриманням основних законів логічного мислення і т. ін.

Помилка логічна – допущення тих чи тих неточностей в організації академічного тексту, зумовлених недотриманням основних законів логічного мислення.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 11.1. Основні смислові одиниці логічного аналізу

№ з/п	Одиниця	Потракування
1.	Логічне ім'я, або поняття	думка, у якій репрезентовано спільні суттєві ознаки тих чи тих реалій об'єктивної дійсності (у комунікативному акті поняттю може відповідати слово, словосполучення, а інколи й речення)
2.	Судження	думка, у якій стверджується чи заперечується наявність певної реалії об'єктивної дійсності, відповідних властивостей, взаємозв'язків і т. ін. (у комунікативному акті судженню може відповідати речення або (за умови представлення судження у згорнутому вигляді) словосполучення)
3.	Логічні зв'язки	службові слова, що фіксують певний тип смислових відношень між поняттями й судженнями

Таблиця 11.2. Основні прийоми перевірки правильності логічних зв'язків

№ з/п	Потракування прийомів	
1.	Чітке виокремлення суджень і згортання їх до якнайпростіших	
2.	Відновлення пропущених ланок у ланцюжку розмірковувань	
3.	Зіставлення логічно пов'язаних ланок	зіставлення суджень про актуалізований об'єкт упродовж усього тексту
		зіставлення логічно однорідних елементів із узагальнювальними і між собою
		зіставлення доповнювальних, конкретизувальних фактів з узагальнювальними положеннями
		зіставлення частин у визначеннях: тієї, що витлумачується, і тієї, яка витлумачує
		зіставлення умови / причини і наслідку
		зіставлення тези й аргументів

Таблиця 11.3. Основні закони правильного мислення

№ з/п	Різновид	Потракування
1.	Закон тотожності	полягає в тому, що кожна думка, актуалізована в межах відповідного тексту, при повторенні повинна мати той самий, конкретно визначений, стійкий зміст
2.	Закон суперечності	полягає в тому, що не можуть бути одночасно істинними два протилежні судження про одну і ту ж реалію об'єктивної дійсності, розглядувану в один і

		той же час і крізь призму одних і тих самих взаємозв'язків і відношень («Неможливо, щоб протилежні твердження були одночасно істинними»)
3.	Закон вилучення третього	полягає в тому, що з двох протилежних суджень про одну і ту ж реалію об'єктивної дійсності, актуалізованих одночасно, одне обов'язково істинне («Не може бути нічого посередині між двома суперечливими судженнями», тобто третього не дано)
4.	Закон достатньої підстави	полягає в тому, що будь-яка істинна думка повинна бути обґрунтована іншими думками, істинність яких уже підтверджена, доведена

Таблиця 11.4. Класифікаційна схема суперечностей

№ з/п	Різновид	Потрактування
1.	Контактно-експліцитна	явна, неприхована суперечність, виявлена в межах дотекстових одиниць (словосполучення, речення, рідше – у межах однієї надфразної єдності), на порівняно невеликій відстані
2.	Контактно-імпліцитна	неявна, прихована суперечність, виявлена в межах дотекстових одиниць (словосполучення, речення, рідше – у межах однієї надфразної єдності), на порівняно невеликій відстані, але через зв'язки з іншими реаліями
3.	Дистантно-експліцитна	явна, неприхована суперечність, виявлена в межах текстових одиниць дистанційно
4.	Дистантно-імпліцитна	неявна, прихована суперечність, виявлена в межах текстових одиниць дистанційно і через зв'язки з іншими реаліями

Таблиця 11.5. Найтипівіші логічні помилки

№ з/п	Причина	Наслідок
1.	Порушення (здебільшого несвідоме) основних законів логіки	підміна тези
		недостатня обґрунтованість тези (недостатня кількість аргументів для її підтвердження)
		наведення аргументів, що не підтверджують, а, по суті, спростовують тезу
		неналежне розмежування тези й аргументів
		подання як істинної тези, істинність якої ще треба підтвердити
		зеув плану розповіді з одного об'єкта на інший
		наявність суперечливих тверджень як результат

		порушення закону суперечності
2.	Невміння скористатися основними прийомами перевірки правильності логічних зв'язків	порушення причино-наслідкового зв'язку на дотекстовому й текстовому рівнях
		сплутування причини й умови, причини та наслідку
		пропущення важливої ланки в ланцюгові логічних розмірковувань
		репрезентація як однорівневих, однопланових, однорідних понять, які такими не є

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доведіть або спростуйте істинність запропонованих тверджень.

1. Суперечність висловлень, порушення послідовності викладу, відсутність переходів від однієї частини до іншої, помилки у виборі засобів міжфразового зв'язку призводять до порушення логічності тексту загалом. Усе це заважає тексту виконувати комунікативну функцію й утруднює процес комунікації.

2. Логічну доброякісність інформації академічного тексту визначають її достовірність, точність й несуперечливість.

3. Наука – це спорт, гімнастика розуму, що приносить задоволення.

Завдання 2. Аргументуйте запроповану тези (на вибір), дотримуючись при цьому логічних засад створення академічного тексту. Свої думки оформіть у вигляді письмового зв'язного тексту. Прокоментуйте реалізацію відповідних логічних законів. Якими прийомами Ви скористалися для перевірки правильності логічних зв'язків? Удайтеся до редагування власного витвору. Як Вам вдалося уникнути (і чи вдалося?) типових логічних помилок?

1. Людський розум має три ключі, які все відкривають: знання, думка, уява.

2. Те, що ми знаємо, обмежене, а те, чого не знаємо, нескінченне.

Завдання 3. Прочитайте запропонований академічний текст. Висловіть власні критичні міркування щодо дотримання/недотримання логічних засад створення академічного тексту. Установіть типові логічні помилки та причини їх допущення.

Питання щодо змісту поняття «академічне письмо» та способів формування навичок цього виду самостійної діяльності студентів багаторазово опинялися в центрі уваги українських та зарубіжних

методистів. Проте в контексті «Загальноєвропейських рекомендацій щодо мовної освіти» зазначена проблема знову набуває актуальності, враховуючи те, що нормативний документ з розробки програм для вищих мовних та немовних навчальних закладів акцентує на вмотивованому залученні студентів до вивчення іноземних мов та їх постійного навчання протягом усього життя.

Мета статті – визначити поняття «академічне письмо» та його різновиди, встановити послідовність та особливості формування навичок академічного письма в немовному ВНЗ.

Як зауважує В. І. Лутовинова, в інформаційній сфері функціонують первинні (*науковий звіт, стаття, монографія, підручник*), вторинні (*анотація, реферат, огляд, фактографічна довідка*) та змішані документи (*аналітичні та прогностичні огляди*). Поняття «академічне письмо» певною мірою є калькою з англійського «*scientific writing*», проте воно вже добре вкорінилося в глосарії української науки. Зарубіжні дослідники визначають «академічне письмо» як чотири «П»: персональний продукт, процес та практика. Науковий текст розглядають як продукт, практику письма – як тривалий індивідуальний досвід, а процес написання – як безпосередню роботу «пером на папері» або клавішами на клавіатурі. Утім, як зазначає Н. І. Колесникова, єдиною ланкою цієї системи є саме слово «персональний», тобто особистий, індивідуальний.

Викладання академічного письма в немовному ВНЗ передбачає, насамперед, оволодіння студентами індивідуальними навичками перекладу, складання рефератів, повідомлень, анотацій, підготовки доповідей, обґрунтування власних наукових досліджень тощо. Ще до того моменту, коли студент перейде до власне письмової діяльності, він має засвоїти навички академічного читання, тобто читання з освітньою метою. Залежно від практичної мети читання може бути ознайомчим, поглибленим і перекладацько-реферативним.

Опрацювання текстів має сприяти формуванню в студентів досвіду так званого «гнучкого» читання, при якому стратегія змінюється відповідно до змін завдань читання: на початковому етапі необхідно отримати інформацію з текстового джерела, на наступному – дослідити та переробити її для подальшого наукового пошуку.

Головне завдання викладача на початковому етапі навчання іноземної мови полягає в тому, щоб навчити студента швидко «схоплювати» загальний зміст практично будь-якого досліджуваного тексту. Викладач пояснює студентам різницю між різними видами читання вчить їх самостійно обирати тип читання та використовувати окремі види читання або поєднувати їх відповідно до мети. Першочергового значення надають розвитку навичок швидкісного

читання. Мовні завдання виконують у повному обсязі лише на початковому етапі, під час подальшого опрацювання текстів студент повинен самостійно засвоїти максимум текстової інформації (не менше ніж 70%). Успіх першого наближення до тексту багато в чому залежить від словникового запасу, а також від уміння студента вдумливо й швидко аналізувати лексику, з'ясовувати значення слів за контекстом. Тому на цьому етапі важливо приділяти увагу способам визначення контекстуального значення слів і словосполучень. Значну роль відіграють і завдання, спрямовані на аналіз граматичної структури тексту: фразеології, речень, абзаців, визначення зв'язків між різними структурними одиницями тексту. Під час розгляду частотних для медичної літератури граматичних явищ необхідно особливо наголошувати на практичному використанні цих моделей, виокремлювати синонімічні патерни, відпрацьовувати цільові граматичні моделі на матеріалі медичних термінів.

На наступному етапі до опрацювання навичок ознайомчого читання (певна швидкість читання, опора на відомі елементи, розуміння внутрішньотекстових зв'язків) додаються завдання, спрямовані на вилучення інформації. Узагальнення інформації, складання плану, викладення змісту у формі переказу – усе це сприяє підвищенню якості оволодіння мовним матеріалом. На етапі вдумливого читання спочатку виконують завдання на ознайомлення із загальним змістом, потім аналізують фрагменти, що ускладнюють розуміння змісту всього тексту.

Академічне письмо має стати наступним за академічним читанням етапом аналітико-синтетичного обробки інформації, що міститься в тексті: інформація підлягає оцінюванню, зіставленню, узагальненню. Студент має подати інформацію у вигляді, що відповідає конкретним інформаційним запитам користувачів. Формування навичок аналітико-синтетичної обробки інформації передбачає виконання комплексу завдань, зокрема: вивчити зміст тексту, скласти план, визначити в тексті необхідний мовний матеріал, обговорити підготовані анотації, реферати та переклади.

Сучасні підручники пропонують різноманітні стратегії та алгоритми швидкісного осягнення загального змісту тексту. Перш за все, йдеться про формальні ознаки тексту, такі як: а) графічні маркери, що позначають тему, зокрема: назву, підзаголовки, картинки, графіки, підписи рисунків тощо; б) тип тексту: вірш, газетна стаття тощо; в) вказівка на адресата та автора тексту; г) ключові повторювані слова; д) наявність у тексті цифр і числівників; е) наявність у тексті інтернаціоналізмів або власних назв. Пропонується з'ясовувати значення незнайомих слів за контекстом або відомими частинами слова, звертати увагу на сполучники або сполучні слова, прийменники, що

пов'язують частини речень, цілі речення й частини тексту між собою (вказують на час, обґрунтовують причини, називають мету, повідомляють умови тощо). Аналіз текстових одиниць є не менш корисним у процесі визначення загального змісту тексту: а) на рівні слова: впізнання слівінтернаціоналізмів, однокореневих слів, розпізнавання значення складних слів; б) на рівні пропозиції: жирний шрифт, цифри, заперечення, розділові знаки, знак точки та питання; в) на рівні тексту: з'ясування чинників, що характеризують текст як єдине ціле, тип тексту, спосіб фрагментації тексту, виділення основних питань у тексті, виявлення та розпізнавання текстових зв'язків, що вказують на аргументацію, впізнання та визначення посилань у тексті, маркування мовних реєстрів. На контекстовому рівні важливо звернути увагу студентів на «фальшивих друзів» перекладача та переклад реалій, який не збігається в мові оригіналу та мові перекладу. На етапі узагальнення отриманої інформації важливу роль відводять її оформленню в зручну для практичного використання форму у вигляді анотацій, рефератів, конспектів та перекладів.

Сутністю анотування та реферування є максимальне скорочення обсягу оригінальної інформації при збереженні її основного, найбільш суттєвого змісту. В анотації визначають основні тези, але не розкривають їхній зміст. При цьому реферат часто може замінити саме першоджерело, бо в ньому викладають весь основний зміст матеріалу, всі висновки, а іноді подають навіть аргументацію та висновки.

Мета *описової анотації* – коротко викласти основний зміст тексту відповідно до позиції його автора. Структура описової анотації складається з таких елементів: 1) титульні дані (автор, назва, рік і місце видання); 2) визначення проблеми; 3) коротка аргументація автора; 4) висновки автора. Стилїстика анотації має складатися з коротких пропозицій, спиратися на формулювання й терміни автора. Анотація є хорошою підготовкою і базою для складання реферату.

Реферат – це результат обробки інформації одного джерела або цілеспрямованої обробки кількох джерел за певною темою. Структура реферату: 1) титульні дані; 2) визначення проблеми (в одному або кількох джерелах); 3) аргументи й висновки автора (чи авторів); 4) оцінка, аргументи, висновки (або пропозиції) укладача реферату. Помітну роль також відіграють кліше.

На відміну від анотації, яка відповідає, як правило, на запитання, про що йдеться в первинному документі, реферат покликаний лаконічно відповідати на запитання, що саме повідомляється в первинному документі. Відповідно, провідною ознакою реферату, як уже зазначалося вище, є інформативність – здатність коротко передавати зміст первинного документа, на відміну від індикативності, яка значно

більше відповідає характеристиці анотації. Спільність реферату й анотації полягає в поданні користувачеві основного змісту документа. Саме з цієї причини користувач вибирає з-поміж багатьох документів однієї теми ті, які безпосередньо його цікавлять.

Під час складання конспекту важливо компонувати інформацію таким чином, щоб зберегти можливість посилення на неї надалі, або використання її пам'ятки для закріплення чи аналізу матеріалу. Конспект-посилання на матеріал має містити вихідні дані та ретельно виписані й оформлені цитати (пропозиції, абзаци, іноді сторінки). План-конспект є потужним знаряддям раціонального закріплення або аналізу матеріалу. Структура плану-конспекту складається з опорних слів теми й мети повідомлення. Використання рамочних конструкцій дає змогу скоротити речення, абзац, розділ до обсягу, що визначається відповідно до цілей обробки та узагальнення тексту. План-конспект є гарною підготовкою та базою для складання описової анотації.

Переклад є більш поширеною формою обробки тексту. Перекласти – означає передати зміст і стилістичні особливості джерела засобами іншої мови. Основною вимогою до перекладу науково-технічного тексту є точність та адекватність. Щоправда, ці поняття достатньо розмиті, й критерії їх визначення досі є актуальними для перекладознавства. Зазначимо, що в найбільш загальному вигляді точність перекладу передбачає якнайменше стислість, виразність, логічну послідовність, повноту викладу змісту оригіналу й відповідність нормам української мови. Проте не слід плутати поняття «точного» й «дослівного» перекладу. Буквальний переклад зводиться до механічної заміни українського слова англійським, а також до збереження конструкції англійського речення, що призводить до нісенітності. Початковий переклад може бути «дослівним», що полегшує розуміння основного тексту. Наступним етапом має стати перефразування дослівного перекладу, добір слів, словосполучень, що передають найбільш чітко зміст джерела, встановлення граматичних зв'язків у реченнях відповідно до норм мови перекладу. Якщо зміст перекладеного речення зрозумілий, його редагують, читають разом з попередньою фразою і, переконавшись у наявності смислового зв'язку, переходять до наступного речення. У тих випадках, коли поняття в двох мовах не збігаються, переклад перестає бути дослівним. Перекладач стає або спрощеним, або різним перетворень, трансформацій. Переклад стає або спрощеним, або точним, або адекватним. Адекватний переклад – це переклад, при якому забезпечується еквівалентність смислів оригіналу й перекладу, тотожність смислових і стилістичних функцій текстів перекладу та оригіналу, коли вибір перекладу здійснюється з

урахуванням специфіки системи й структури мов, правил сполучуваності слів, граматичних форм і пропозицій.

Читання текстів за фахом іноземною мовою слугує джерелом отримання інформації, а здобуті навички та вміння наукової обробки текстів (переклад, конспект, анотування, реферування) уможливають застосування іноземних джерел при оволодінні спеціальністю або сприяють професійному вдосконаленню.

Висновки. Отже, при проведенні аналітико-синтетичної обробки фахової інформації студент використовує такі складові своїх знань, як: обізнаність у конкретній предметній галузі, знання інформаційних потреб користувачів, для яких створюється реферативна інформація, знання вимог до реферату й практичні вміння проводити інформаційний аналіз і синтез (Сазанович Л. В. Формування навичок академічного письма на заняттях з англійської мови в медичному ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2014. Вип. 34. С. 504–509. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_34_72)

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

До основних прийомів виявлення логічних зв'язків зараховують:

1. Виокремлення слів або розділових знаків, що передають характер логічних зв'язків.
2. Зіставлення суджень чи понять, логічний зв'язок між якими вербально чи пунктуаційно не позначений.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12 **МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ РЕДАГУВАННЯ** **АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ**

Питання

1. Вибір нормативних лексико-семантичних та фразеологічних мовних засобів для створення академічного тексту.
2. Різновиди лексико-фразеологічних порушень (невмотивована семантична модифікація лексем; невмотивоване багатослів'я; невмотивований плеоназм; невмотивована тавтологія; невмотивована синонімія; невмотивована паронімія; невмотивована міжмовна омонімія; невмотивоване калькування лексем; невмотивовані запозичення; невмотивована семантична модифікація фразем; невмотивоване калькування фразем і т. ін.).

Для самостійного опрацювання:

Редагування дотекстових одиниць (словосполучень і речень) крізь призму семантичної валентності (сполучуваності).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Валентність (сполучуваність) – здатність слова визначати кількість і якість залежних від нього словоформ, зумовлена його як семантичними, так і граматичними характеристиками.

Засади редагування мовностилістичні – основні принципи вдосконалення рукопису, ґрунтовані на попередженні, виявленні й усуненні недоліків, пов'язаних із порушенням чинних літературних норм (фонетичних, орфографічних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних і т. ін.) сучасної української мови.

Культура мовностилістична – знання чинних літературних норм (фонетичних, орфографічних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних і т. ін.) сучасної української мови, нормативне й майстерне застосування мовно-виражальних засобів а академічній комунікації, зокрема на етапах організації академічного письма, породження й редагування академічного тексту.

Одиниця дотекстова – структурний елемент текстової організації нижчого рівня (рівня окремих речень), що являє собою предикативну одиницю-конструкцію, яка складається з інших конструктивних (номінативних (словосполучення) / предикативних (складне речення) частин), є знаком певної ситуації (ситуацій), формується на основі відповідного синтаксичного зв'язку й семантико-синтаксичних відношень, функціонує як єдине комунікативне ціле.

Помилка лексико-фразеологічна – невідповідність між обраними способами й засобами інформативного наповнення висловлення і наявними усталеними, точними, еталонними зразками, які відповідають закономірностям семантичної сполучуваності.

Помилка мовностилістична – допущення тих чи тих неточностей в організації академічного тексту, зумовлених недотриманням чинних літературних норм (фонетичних, орфографічних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних і т. ін.) сучасної української мови.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 12.1. Диференціація валентності

№ з/п	Різновид	Потрагування
1.	Семантична	здатність слова визначати кількість і якість залежних від нього словоформ, зумовлена його семантичними характеристиками

2.	Граматична	здатність слова визначати кількість і якість залежних від нього словоформ, зумовлена його граматичними характеристиками
----	------------	---

Таблиця 12.2. Диференціація помилок, зумовлених порушенням семантичної валентності

№ з/п	Різновид	Наслідок
1.	Відступ від правильного, типового, нормативного через брак лексико-фразеологічних знань	помилки, пов'язані з порушенням лексичних і фразеологічних норм
2.	Відступ від правильного, типового, нормативного через брак лексико-фразеологічного досвіду	недосконале академічне письмо, що демонструє обмеженість словникового запасу його автора

Таблиця 12.3. Різновиди лексико-фразеологічних порушень

№ з/п	Різновид		Потракування
1.	Лексичний	невмотивована семантична модифікація лексем	неусвідомлюване використання тієї чи тієї лексеми у не властивому для неї значенні
		невмотивоване зайвослів'я (багатослів'я)	неусвідомлюване використання так званих зайвих слів, що не мають жодного інформаційного навантаження
		невмотивоване зайвослів'я (плеоназм)	неусвідомлюване використання близькозначних, хоч і різних за звучанням слів, одне з яких зайве
		невмотивована тавтологія	неусвідомлюване повторення одного й того ж слова у межах словосполучення, речення або контактних речень, повторення слів із тотожним, аналогічним чи подібним значенням

		невмотивована синонімія	неусвідомлюване використання слова із наявного синонімічного ряду, яке не зовсім підходить або й зовсім не підходить для конкретної ситуації спілкування
		невмотивована паронімія	неусвідомлюване використання близьких за звучанням, але зовсім різних за значенням слів
		невмотивована міжмовна омонімія	неусвідомлюване використання під впливом іншої мови близькозвучних, але семантично далеких слів
		невмотивоване калькування лексем	неусвідомлюване використання калькованих слів, здебільшого тих, що функціонують у російській мові, дослівний їх переклад українською мовою
		невмотивовані запозичення	неусвідомлюване використання іншомовних слів у невластивому їм значенні
2.	Фразеологічний	невмотивована семантична модифікація фразем	неусвідомлюване використання мовних зворотів, передусім ситуативних кліше
		невмотивоване калькування фразем	неусвідомлюване використання описових мовних зворотів, здебільшого тих, що функціонують у російській мові, дослівний їх переклад українською

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Прочитайте запропоновані речення. Укажіть на мовностилістичні, передовсім лексико-фразеологічні, недоліки, які Ви помітили. Визначте їх різновиди. Піддайте мовностилістичному редагуванню, зважаючи і на форму, і на зміст.

1. Для досягнення поставленої мети слід вирішити наступні задачі. 2. Я рахую, що точка зору науковця є вірною, так як задає ціле коло важливих запитань. 3. Метою нашого дослідження являється дослідження різних процесів навчання і виховання в навчальному закладі вищої освіти. 4. Праці відомого науковця займають важливе місце у побудові наукової області знань. 5. З однієї сторони, дослідниця дає вичерпані теоретичні відомості про досліджуваний об'єкт, з іншої сторони, – для кожного теоретичного утвердження надає ілюстрацію. 6. Більшість вітчизняних науковців здебільшого дивляться на проблему крізь призму розмаїття різних аспектів. 7. У своїй власній праці вчений вирішує складні й запутані запитання. 8. Ряд сучасних наукових доробків відрізняється модерними підходами й креативною творчістю. 9. Мають місце потенційні можливості для розвитку наукового знання. 10. Особисто на мою думку, необхідно перш за все виявити необхідні наукові методи дослідження об'єкта дослідження. 11. Близькі контакти дозволяють говорити про успішні остаточні і підсумкові результати. 12. Розвиток теперішньої науки дозволяє прослідкувати шляхи для вирішення даного питання. 13. У даному випадку хочеться привести приклад, який заключається в наступному. 14. Наведені факти є справжніми, доказують вірне рішення проблеми. 15. У цьому відношенні нам імпонує наукова точка зору, що піднімає проблему. 16. До заключної частини відносяться. 17. Моя мета – отримати добру вищу освіту. 18. У дібраному фактичному матеріалі зустрічаються різні приклади. 19. Підводячи підсумок, хочеться відмітити. 20. Плідна робота призвела до позитивних наслідків.

Завдання 2. Запропоновані сполучення слів, які активно (але здебільшого – усупереч чинним нормам) використовують в академічних текстах, замініть рівнозначними однослівними відповідниками.

В один і той же час, в останні роки, до останнього часу, найбільшою мірою, значна кількість, незначна кількість, у більшості випадків, у противному випадку, у даному випадку, на даний момент, на сьогоднішній день, у найближчому майбутньому, до останнього часу, кількісний склад, складова частина, основні положення, набути характеру, збільшити в три рази, наступним чином, оточуюче середовище, разом з тим, реальна дійсність, таким чином, у відношенні до, у жодному випадку.

***Завдання 3.** Власні міркування на одну із запропонованих тем оформіть у вигляді зв'язного тексту відповідного різновиду. Спродужований текст піддайте мовностилістичному аналізу крізь призму семантичної валентності. Виправте й поясніть наявні (якщо наявні!) в ньому різновиди лексико-фразеологічних порушень. Відредагуйте одиниці дотекстового рівня.*

Доброякісний науковий твір читати легко, а писати важко.
Мистецтво – це я, наука – це ми.

***Завдання 4.** Запропонований фрагмент академічного тексту перекладіть українською мовою, дотримуючись мовностилістичних засад перекладу і редагування відповідного матеріалу. Прокоментуйте вибір нормативних українськомовних лексико-семантичних та фразеологічних мовних засобів.*

В функциональном аспекте редактирование рассматривается не как итог законченного, закрытого процесса, а как продолжающийся, открытый процесс, вовлеченный в творческую, а значит, осмысленную, текстопорождающую деятельность. Такое понимание редактирования представляется плодотворным потому, что предоставляет возможность найти объяснение погрешностей, допущенных в опубликованном тексте.

Именно в связи с этим понимание редактирования как открытой системы предполагает толерантность к авторскому использованию языка для выражения нового, неизвестного ранее (до этого, сиоминутного речения) знания. При этом бесспорно, что новое знание всегда включает в качестве необходимого компонента «старое», известное. <...>

Разумеется, что только благодаря крупницам того, чего не было ранее, как еще не было сказано, и происходит развитие языка, соответствующее потребностям углубления и расширения знания. В то же время толерантность не тождественна вседозволенности употребления языка, поскольку не уполномочена противоречить глобальным эволюционным законам формирования языковой картины мира. В связи с этим уместно привести выразительное суждение Анри Фрея, высказанное им в 1929 г.: «...силы, которые руководят рождением языка, проявляются в рамках «продолжительного творения» и, конечно же в разной дозировке, в современном лингвистическом функционировании». Только языковое чутье редактора и может уловить «разную дозировку» изменений в функционировании языковых единиц.

Объяснительный подход к речевым погрешностям по существу является трансдисциплинарным, так как объединяет анализ текстовых

ситуаций с разных позиций – лингвистических, эпистемических, формально-логических, психологических. В рассматриваемом отношении важно, что многоплановое междисциплинарное обращение к тексту позволяет не только установить речевые погрешности, но и объяснить причину их «оседания» незамеченными в тексте.

Лингвистический взгляд на текст фиксирует такие отклонения от речевой нормы, которые можно считать традиционными «школьными» ошибками. <...> Нечеткая формально-логическая развертка содержания при порождении текста приводит к погрешностям, связанным с неточным выражением отношений как между членами предложения, так и между самостоятельными предложениями. <...>

Психологический компонент объяснения погрешностей связан с тем, что личность ученого (несмотря на массовый характер современной науки) по-прежнему является уникальным генератором творческой идеи, научное познание в немалой степени обусловлено личностно-интеллектуальными особенностями исследователя. <...>

Именно психологический компонент объяснения позволяет объединить такие разные явления, как, с одной стороны, контаминация, с другой – тавтология, плеоназмы, случайные каламбуры, поскольку причиной их «допуска» в научный текст является внимание автора, недостаточно концентрированное на текстовой форме. Эта же причина лежит в основе несогласования подлежащего и сказуемого в числе, однородных определений и определяемого слова и др. – очевидных отклонений от нормы (Котюрова М. П., Баженова Е. А. Культура научной речи: текст и его редактирование : учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Флинта : Наука, 2008. С. 122–126).

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

Переклад академічного тексту здійснюють за відповідними етапами:

1. Читання тексту загалом задля усвідомлення змісту.
2. Поділ тексту на завершені за змістом частини, їх адекватний переклад відповідно до чинних літературних норм.
3. Редагування перекладеного тексту з урахуванням психологічних, логічних і мовностилістичних засад.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №13

ГРАМАТИЧНІ МОВНІ ЗАСОБИ В АКАДЕМІЧНОМУ ТЕКСТІ

Питання

1. Різновиди граматичних порушень.
2. Морфологічні варіанти.
3. Словотворчі та відмінкові особливості.
4. Дієслівне та прийменникове керування.
5. Активні й пасивні дієприкметники.
6. Вибір синтаксичної побудови. Порядок слів.
7. Однорідні члени речення.
8. Дієприслівникові звороти.
9. Вставні та вставлені конструкції.

Для самостійного опрацювання:

Редагування дотекстових одиниць (словосполучень і речень) крізь призму граматичної валентності (сполучуваності).

Вибір нормативних граматичних форм для створення академічного тексту.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Помилка граматична – невідповідність між обраними способами й засобами інформативного наповнення висловлення і наявними усталеними, точними, еталонними зразками, які відповідають закономірностям граматичної сполучуваності.

Помилка морфологічна – різновид граматичних помилок, що стосуються порушення норм утворення граматичних форм тих чи тих лексико-граматичних розрядів (частин мови) і їх використання в межах дотекстових одиниць.

Помилка синтаксична – різновид граматичних помилок, що стосуються порушення норм утворення граматичних форм на основі синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень і їх використання у межах дотекстових одиниць.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 13.1. Диференціація помилок, зумовлених порушенням граматичної валентності

№ з/п	Різновид	Наслідок
1.	Відступ від правильного, типового, нормативного через брак морфологічних знань	помилки, пов'язані з порушенням морфологічних норм
2.	Відступ від правильного, типового нормативного через брак синтаксичних знань	помилки, пов'язані з порушенням синтаксичних норм

Таблиця 13.2. Різновиди граматичних порушень

№ з/п	Різновид		Потрапування
1.	Морфологічний	невмотивоване частиномовне словотворення	неусвідомлюване використання тих чи тих словотворчих засобів для утворення слів відповідної частини мови (іменника, прикметника, займенника, числівника, дієслова і т. ін.) у не властивому для них значенні
		невмотивоване частиномовне формотворення	неусвідомлюване використання тих чи тих формотворчих засобів для утворення граматичних форм відповідної частини мови (іменника, прикметника, займенника, числівника, дієслова і т. ін.) у не властивому для них значенні
2.	Синтаксичний	невмотивована синтаксична організація (побудова) словосполучення	неусвідомлюване використання синтаксичних зв'язків і смислових відношень між компонентами синтаксичного словосполучення
		невмотивована синтаксична організація (побудова) речення	неусвідомлюване використання синтаксичних зв'язків і смислових відношень між структурними компонентами елементарного й неелементарного речення

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. *Із запропонованих магістерських робіт, розміщених у репозитарії бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету (URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/>) оберіть працю, виконувану під керівництвом викладача випускової кафедри (або кафедри, дотичної до Вашої спеціальності (URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/2518>). Фрагменти основної композиційної частини (описового чи аналітичного розділів) піддайте скрупульозному мовностилістичному аналізу крізь призму вибору граматичних форм для створення академічного тексту. Чи виявили Ви певні граматичні порушення? Виконайте їх редагування з урахуванням чинних морфологічних і синтаксичних норм.*

Завдання 2. *Відитовхуючись від граматичних засад побудови академічного тексту, продовжте міркування (на вибір). Оформіть їх у вигляді зв'язного тексту. Прокоментуйте дотримання морфологічних і синтаксичних норм, зокрема й щодо порядку слів у реченні, використання однорідних і відокремлених членів речення, вставних і вставлених конструкцій тощо.*

1. Чого б ти не навчався, ти навчаєшся для себе...
2. Наука виграє, коли її крила розкуті фантазією...

Завдання 3. *Із запропонованого переліку виберіть і диференціюйте (морфологічні / синтаксичні) різновиди граматичних порушень. До яких різновидів порушень належить решта?*

Непослідовність викладу думок; порушення форм дієслівного керування; невдале узагальнення; зайві відомості, факти; відсутність абзаців або їх необґрунтоване виокремлення; неправильне утворення родових і відмінкових форм іменника; відсутність плавного викладу; ненормативне утворення дієприкметникових форм; використання неправильної прийменникової конструкції; пропуск слів; порушення граматичного зв'язку між підметом і присудком; брак важливої інформації або недостатнє висвітлення фактів; неправильний порядок слів у реченні; невідповідність змісту темі; граматична неоднотипність однорідних членів речення; невмотивований повтор змістових елементів тексту; неправильне використання числівникових форм; одноманітність засобів міжфразового зв'язку; неправильне ступенювання прикметників і прислівників; неправильне введення дієприслівникового звороту; несумісність понять; спотворення фактів; протилежність суджень; недостатнє висвітлення теми; безсистемність викладу; зайві члени речення; неправильне використання вставних слів і словосполучень.

***Завдання 4.** Схарактеризуйте запропоновані фрагменти академічного тексту крізь призму дотримання чинних граматичних норм. Чи виявили Ви певні граматичні порушення? Запропонуйте власний варіант репрезентації відповідної інформації.*

Як відомо, існує багато визначень наукового тексту. Одне із тлумачень поняття «науковий текст» подає мовознавець І. Р. Гальперін, який називає текст чисто науковим, якщо його адресат представлений тільки фахівцями, якщо ж він розрахований на широке коло будь-яких читачів, включаючи і фахівців, то текст повинен розглядатися як текст науково-популярної літератури, хоча і тут можуть бути свої градації. З цього визначення слідує, що науковець за основу свого твердження взяв чинник адресата, тобто те, на яке коло читачів розрахований науковий текст. Цей аргумент дозволяє говорити про належність певного тексту до вузькоспеціальних, якщо він розрахований на вузьке коло фахівців, або звернений до більш широкого кола фахівців однієї чи цілої групи спеціальностей.

Інше тлумачення поняття «науковий текст» знаходимо у працях дослідниці І. В. Арнольд, яка вважає, що до наукових текстів належать ті, які містять в собі два типи інформації – основну і додаткову. Основна інформація складається з власне предмета повідомлення і використовує одиниці мовлення в їх предметно-логічних значеннях, у той час як додаткова інформація виражає ті складні відношення і відтінки, які автор прагне передати читачеві. Таким чином, стилістична характеристика наукового тексту, розглядається дослідницею як взаємодія наочно-логічного змісту повідомлення з інформацією іншого роду, тобто «зв'язок і взаємодія конотативних значень слів і конструкцій з денотативними та їх роль в загальному», що підтверджує тезу про важливість типу інформації та характеру конотації при визначенні різновиду наукового тексту.

Мовознавець С. П. Загданський, досліджуючи науковий текст, зазначає, що такий вид тексту має дослідницький підхід, який реалізований у його структурі й передбачає розкриття наукової ідеї у процесі, тобто показ того, як учений прийшов до результату, та як його було отримано, адже наукова думка, рідко розвивається однолінійно, із наперед заданим маршрутом. «Учений, – зазначає дослідник, – пробує то один шлях, то другий, то третій. Звичайно все починається з незнання, здивування, парадоксу, згодом поступово відкриваються шляхи пізнання істини, розплутуються загадкові й таємничі вузли, накопичуються вірогідні аргументи, відкидаються хибні версії. Думка рухається до пізнання. Відомі випадки, коли рух думки починається з того, що певне явище або подія здається цілком ясним і зрозумілим. Але

пильне й уважне його вивчення приводить до висновку: наше перше уявлення було поверхневим. Все виявляється значно складнішим і загадковішим».

Можна погодитися з думкою, що саме таким є шлях пізнання у реальній практиці наукових досліджень, адже відтворивши відповідні етапи пізнання нового у науковому тексті, автор має змогу залучити читача до свого творчого процесу, а саме: становлення власної ідеї у динамічній природі наукового твору. В свою чергу, авторська ідея не поставатиме як готова й закінчена даність, а буде зароджуватися й розвиватися у свідомості читача під час читання. <...>

Як вважає науковець М. М. Кожина, кожний різновид наукового тексту є результатом складної взаємодії цілого ряду стилетворчих чинників, серед яких найважливішими, на думку дослідниці, є спосіб викладу, конкретність або абстрактність змісту, стислість або розгорнутість викладу, рівень узагальнення, мета і завдання інтелектуальної інформації. При цьому, вона також виділяє три основних способи викладу наукового тексту – опис, розповідь та роздум. Перший спосіб, опис, кваліфікується лінгвістом як різнобічна систематична характеристика предмета мови, його особливостей, ознак, складу тощо і пов'язується з категоріями наявності-відсутності, розташування, розподілу ознак, із граматичними категоріями стану предмета мови. Другий спосіб, розповідь – це інформація про події, пов'язані з процесом дослідження, здобуття наукових даних, історія наукових відкриттів, пошуків, подорожей, тобто оповідь про виконані дії, впорядковування їх в історичному записі, пов'язане з граматичними категоріями дії. Третій спосіб, роздум – це повідомлення у формі чіткого логічно розгорнутого доказу певного положення теорії, думки, який не повторює виконаних дій, не називає ознак, а будує судження та висновки. Спосіб викладу роздуму – критико-полемістичний, в основі якого, на думку дослідниці, лежить найбільш узагальнений тип змісту, що знаходить відповідне вираження шляхом підбору мовних засобів на всіх текстових рівнях і полягає в оцінці певних положень та відстоюванні своєї точки зору, що безпосередньо пов'язано з категоріями оцінності і засобами їх вираження. <...>

Вартою уваги, на нашу думку, є твердження дослідника А. С. Бархударова, який вважає, що спосіб викладу наукового тексту представляє лише структурну основу, яка вступає у взаємодію з іншими факторами. Для наукового тексту важливе значення має не спосіб викладу, а конкретність чи абстрактність змісту цього викладу, адже конкретний зміст завжди легший для розуміння, і основна складність текстів з конкретним змістом зводиться до лексичних та термінологічних труднощів. Спостереження вченого над текстами

виявили, що конкретний зміст частіше всього поєднується з описом, у той час як абстрактний зміст тяжіє до роздуму. Найвищу складність для розуміння може представляти текст з абстрактним змістом при вільному міркуванні. Не менш важливим стабілізуючим фактором науковець вважає ступінь стислості чи розгорненості тексту, адже свідомо впливають на підбір граматичних та синтаксичних засобів (Чечель О. М. Науковий текст як одиниця лінгвістичного дослідження. URL :file:///C:/Users/%D0%96%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/naukzv_2013_1_22%20(2).pdf).

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

1. Перехідні дієслова, що вимагають від іменника знахідного відмінка без прийменника, у заперечних конструкціях змінюють форму керування на родовий відмінок (*виконую магістерську роботу – не виконую магістерської роботи; опрацьовую джерела – не опрацьовую джерел; вивчаю основи академічного письма – не вивчаю основ академічного письма* і т. ін.).

2. Пасивні дієслівні форми на *-ся*, які нині активно використовують під час оформлення результатів науково-дослідницької діяльності і які знеособлюють комунікацію, оскільки усувають активного діяча, варто замінювати активними (*науковці зазначають, а не науковцями зазначається; явище називають, а не явищем називається; дослідники систематизують, а не дослідниками систематизується* і т. ін.).

3. При використанні прийменникового керування варто зважати на значення прийменників.

4. Певні дієслова української мови керують залежними граматичними формами, що здебільшого відповідають на питання таких відмінків:

Опорне дієслово	Питання	Залежна граматична форма
Адресувати	<i>кому?</i>	давального відмінка
Вибачати	<i>кому?</i>	давального відмінка
Дбати	<i>про кого-що?</i>	знахідного відмінка
Дорівнювати	<i>чому?</i>	давального відмінка
Досягати	<i>чого?</i>	родового відмінка
Запобігати	<i>чому?</i>	давального відмінка
Заслужувати	<i>на кого-що?</i>	знахідного відмінка
Застерігати	<i>від кого-чого?</i>	родового відмінка
Зачекати	<i>на кого-що?</i>	знахідного відмінка
Ігнорувати	<i>кого-що?</i>	знахідного відмінка

Набувати	<i>чого?</i>	родового відмінка
Навчатися	<i>чого?</i>	родового відмінка
Наголошувати	<i>на чому?</i>	місцевого відмінка
Надихати	<i>на що?</i>	знахідного відмінка
Наштовхуватися	<i>на кого-що?</i>	знахідного відмінка
Нехтувати	<i>ким-чим?</i>	орудного відмінка
Оволодіти	<i>ким-чим?</i>	орудного відмінка
Опанувати	<i>кого-що?</i>	знахідного відмінка
Опікувати	<i>кого-що?</i>	знахідного відмінка
Опікуватися	<i>ким-чим?</i>	орудного відмінка
Освоїти	<i>що?</i>	знахідного відмінка
Очікувати	<i>на кого-що?</i>	знахідного відмінка
Панувати	<i>над ким-чим?</i>	орудного відмінка
Переважати	<i>над ким-чим?</i>	орудного відмінка
Перейматися	<i>чим?</i>	орудного відмінка
Підлягати	<i>чому?</i>	давального відмінка
Піклуватися	<i>про кого-що?</i>	знахідного відмінка
Поступатися	<i>ким-чим?</i>	орудного відмінка
Потерпати	<i>від кого-чого?</i>	родового відмінка
Потребувати	<i>чого?</i>	родового відмінка
Призводити	<i>до чого?</i>	родового відмінка
Припускатися	<i>чого?</i>	родового відмінка
Присвячувати	<i>кому-чому?</i>	давального відмінка
Радіти	<i>з чого?</i>	родового відмінка
Сподіватися	<i>на кого-що?</i>	знахідного відмінка
Спричинити	<i>що?</i>	знахідного відмінка
Стежити	<i>за ким-чим?</i>	орудного відмінка
Стосуватися	<i>кого-чого?</i>	родового відмінка
Торкатися	<i>кого-чого?</i>	родового відмінка
Тяжіти	<i>до кого-чого?</i>	родового відмінка
Уникати	<i>кого-чого?</i>	родового відмінка
Учитися	<i>чого?</i>	родового відмінка

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №14 РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТОВИХ ОДИНИЦЬ

Питання

1. Складне синтаксичне ціле (ССЦ). Засоби зв'язку між компонентами ССЦ.
2. Співвідношення ССЦ та абзацу.
3. Типові недоліки в побудові ССЦ (багатослів'я, неповнота, різна модальність, недоцільна інверсія і т. ін.).

Для самостійного опрацювання:

Усунення пунктуаційних недоліків.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Одиниця текстува – структурний елемент текстової організації вищого рівня (рівня складного синтаксичного цілого, або надфразної єдності), що являє собою одиницю-конструкцію, яка складається з конструктивних одиниць нижчого рівня текстової організації – окремих речень, розмічених у лінійній (подекуди – нелінійній) послідовності, що забезпечує смислову цілісність, розгортання певної думки, мікротеми.

Помилка пунктуаційна – невідповідність між обраними способами й засобами інтонаційного оформлення висловлення і наявними усталеними, точними, еталонними зразками, які відповідають закономірностям і семантичній, і граматичній сполучуваності.

Ціле складне синтаксичне (єдність надфразна) – текстова одиниця, що передбачає поєднання двох і більше речень, об'єднаних спільністю теми в композиційно-синтаксичну конструкцію, якій властива певна змістова завершеність і структурна єдність, що досягається лексико-граматичними й інтонаційними засобами.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 14.1. Структура ССЦ в академічному тексті

№ з/п	Елемент	Призначення
1.	Зачин	актуалізує основну думку тієї чи тієї мікротеми
2.	Репрезентація	розгортає мікротему за допомогою речень, які поєднані міжфразовими (лексичними, граматичними, логічними) зв'язками і для яких характерна єдність думки, суб'єктивно-модального забарвлення,

		специфічна ритмомелодійна оформленість і т. ін.
3.	Кінцівка	підсумовує, узагальнює виклад матеріалу, актуалізованого в межах однієї мікротеми

Таблиця 14.2. Різновиди засобів зв'язку між компонентами ССЦ

№ з/п	Різнovid		Потракування
1.	Логічний		грунтований на системності й послідовності викладу, умотивованому виокремленні абзацу, збіг якого з надфразною єдністю можливий, але не обов'язковий, і т. ін.
2.	Лексичний		грунтований на особливостях і закономірностях слововживання, репрезентації змістових доміант через використання лексичних і семантичних повторів, уживання особових і вказівних займенників, займенникових прислівників і т. ін.
3.	Граматичний	морфологічний	грунтований на особливостях і закономірностях реалізації морфологічних категорій, наприклад, співвідношення видо-часових і способових дієслів-присудків, що сприяє взаємозв'язку відповідних речень і т. ін.
		синтаксичний	грунтований на особливостях і закономірностях реалізації синтаксичних категорій, наприклад, порядок слів у реченні й порядок окремих речень, їх організація, неповнота і т. ін.
4.	Ритмомелодійний		грунтований на особливостях і закономірностях пунктуації, наприклад, ті чи ті розділові знаки вказують на якість паузи між реченнями й у межах речень

Таблиця 14.3. Структурні різновиди ССЦ з огляду на спосіб зв'язку

№ з/п	Різновид	Потрактування
1.	Із ланцюговим зв'язком компонентів	розгортання думки відбувається послідовно, кожне наступне речення доповнює попереднє, неначебо «чіпляється» за нього; засобами зв'язку між реченнями є лексичні повтори, займенники, займенникові прислівники
2.	Із паралельним зв'язком компонентів	репрезентують незалежні одна від одної події, які відбуваються одночасно; їх використовують передусім для опису одночасності чи послідовної змінюваності подій; таким реченням властива відносна самостійність, поєднані в основному семантично, але певну роль відіграє і співвідношення видо-часових форм дієслів-присудків
3.	Із ланцюгово-паралельним зв'язком компонентів	змішаний різновид, що враховує особливості як ланцюгового, так і паралельного зв'язків компонентів

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Прочитайте запропонований фрагмент тексту. Виокремте в ньому ССЦ, вкажіть на засоби зв'язку між їх компонентами. Прокоментуйте співвідношення ССЦ та абзаців. Які, на Вашу думку, недоліки допущені (і чи допущені?!) у побудові ССЦ.

Твердження деяких дослідників про сухість, бідність і стереотипність наукової мови, її чисту інформативність частково мають певну підставу, так як стосуються одного з найбільш широко поширених типів змісту наукового тексту, пов'язаного з описом експериментів, методик і результатів приватних наукових досліджень, які мають порівняно невисокий рівень узагальнення. Однак, це далеко не єдиний і не основний різновид наукового тексту. Лінгвіст Н. С. Болотнова вважає, що прикладом прямо протилежним цьому різновиду структурно-стилістичної організації наукового тексту може вважатися науковий текст, зокрема гуманітарного спрямування, з надзвичайно складним синтаксисом, який поєднується з елементами образності, експресивності, оцінності, що дозволяє говорити про цілий ряд стилістичних прийомів.

Що стосується конотаційних характеристик, то вони, з одного боку, можуть бути функціонально-стилістичними (або стильовими), тобто

виражати особливу тональність наукового стилю, а з іншого – можуть складатися з емоційного, експресивного і оцінного компонентів. Характер конотації визначається типом інформації. Тобто, якщо основна інформація має нульову конотацію, то додаткова інформація, пов'язана з умовами наукового спілкування, знаходить своє вираження у функціонально-стильових конотаціях, які є основними для системи конотацій, що використовуються у науковому стилі. Крім того, на думку вченого, треба розрізняти ще три види додаткової інформації, яка в тій або іншій мірі зустрічається в науковій прозі: 1) додаткова предметна, пов'язана з сприйняттям предмету мови автором; 2) абстрактна, пов'язана з високим ступенем абстрагованості змісту; 3) оцінна інформація, пов'язана з оцінним відношенням автора. Відповідно до цього, конотації матимуть емоційний, експресивний чи оцінний характер.

Якщо розглядати питання виражальних і образотворчих характеристик у науковому тексті, то вартим уваги є висловлення Н. М. Разинкіної, яка вважає, що емоційне й експресивне забарвлення наукової мови може виникати в результаті особливостей сприйняття об'єкта дослідження самим автором, який прагне передати не лише чисто інформативний зміст, але і враження, отримане при спостереженні. Його сприйняття вимагає яскравого, образного вислову, яке він прагне донести до свого читача. На думку дослідниці, це збагачує і доповнює інформацію, робить її виразною (ефективною). Наукова мова при цьому виконує додаткову емотивну функцію.

Дослідниця, в свою чергу, виділяє ще одну характеристику наукового тексту – експресивність, яка, на її думку, може з'являтися у зв'язку з великою складністю і абстрагованістю змісту. Вона відзначає, що при ускладненій формі вираження, науковий текст втрачає цю характеристику, у той час, як образне, яскраве, інколи просте порівняння (або інший засіб) в короткій формі, передаючи складну ідею, допомагає тексту її набути. Таке явище необхідно пов'язувати з певним різновидом наукового тексту, який являє собою послідовну та чітку систему мовних творів, що мають певну форму, розмір і структуру.

На думку А. П. Коваль, з якою ми цілком погоджуємося, найхарактернішими характеристиками наукового тексту є цілеспрямованість, прагматизм, ясність, стислість, а також формально-логічний спосіб викладу матеріалу, що знаходить своє відображення у всій системі мовних засобів. Кожне слово та вираз у науковому тексті служать меті, яку можна сформулювати таким чином: не тільки якомога точніше, але й стисліше донести сутність інформації. Це свідчить про те, що науковий виклад складається, головним чином, з роздумів, метою яких є доведення істин, виявлених у результаті дослідження фактів дійсності, а основна функція цього тексту є пізнавально-інформативна.

Що стосується основного завдання наукового тексту, то, ми схиляємося до думки зарубіжного науковця Л. Хофмана, який твердить, що воно полягає у намаганні автора примусити читача мислити в певному напрямку. Це стане можливим, якщо авторові вдасться створити у науковому тексті атмосферу співтворчості, залучити читача до спільних роздумів, зробити його співучасником дослідження, а також поєднати в тексті насиченість фактами та теоретичний виклад, й одночасно утворити такий науковий текст, який відбиватиме суперечливий процес пошуків істини. Дослідник вважає, що найбільш дієвий спосіб вплинути на читача – це вираховування автором-науковцем важливих психологічних процесів: уваги, орієнтувально-дослідницького рефлексу, домінанти, цікавості, ідентифікації, співдумання, антиципації, радості пізнання. Усі ці фактори дозволять успішно програмувати сприйняття тексту й значною мірою керувати мисленням читача, який не лише зрозуміє написане та дістане нові відомості, а й задовольнить потребу пізнання, підсвідомо співпереживатиме авторові.

Ми також погоджуємося з твердженням дослідниці Л. В. Славгородської, яка вважає, що головним завданням наукового тексту є інтелектуальна зацікавленість читача у проблематиці, про яку іде мова у тексті, тому автор повинен грамотно та вміло скористатися кредитом уваги читача – не зменшити, а збільшити його, адже для наукового тексту важливим є не тільки написання, а і його сприйняття. Людина повинна сприймати текст активно, творчо, взаємодіяти з ним, прагнути його зрозуміти. Наукову ідею, вперше замислену й викладену автором, удруге створює й осягає читач, який самостійно обмірковує матеріал, подумки доповнює його власними роздумами, сам собі ставить запитання, вписує авторську ідею в контекст свого досвіду.

Таким чином, в результаті дослідження наукового тексту як лінгвотекстової одиниці, ми прийшли до таких висновків: 1) науковий текст складається лише з точних відомостей і фактів, що зумовлює використання спеціальної термінології, а це, в свою чергу, доводить той факт, що науковий термін є не просто словом, а втіленням сутності певного явища; 2) науковий виклад утворюється здебільшого з роздумів, метою яких є доведення істин, виявлених у результаті дослідження фактів дійсності; 3) найхарактернішою ознакою наукового тексту є формально-логічний спосіб викладення матеріалу, який відображається у системі мовних засобів, використаних автором; 4) головним завданням наукового тексту є інтелектуальна зацікавленість читача у проблематиці, про яку іде мова у тексті (Чечель О. М. Науковий текст як одиниця лінгвістичного дослідження. URL : file:///C:/Users/%D0%96%D0% B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/naukzv_2013_1_22%20(2).pdf).

***Завдання 2.** Перекладіть запропонований фрагмент тексту українською мовою. Установіть кількість ССЦ і засоби зв'язку між їх компонентами. Отриманий матеріал піддайте редагуванню крізь призму дотримання психологічних, логічних і мовностилістичних засад.*

Научный текст представляет собой конструктор, в котором все элементы взаимосвязаны, логически подогнаны друг к другу, соединены специальными «скрепами», по выражению М. В. Ломоносова, «подобно гвоздям или клею». Так текст приобретает свойство «связности», которое проявляется в том, что слова в нем соединяются в словосочетания, словосочетания – в предложения, предложения – в абзацы (или сложные синтаксические целые), абзацы – в более сложные текстовые единицы – фрагменты и т. д. Связность научного текста – свойство, присущее ему по природе, т. е. независимо от воли автора. Связность пронизывает все компоненты и стороны научного текста, поэтому представление о ней необходимо для овладения культурой письменной речи, что имеет практическое значение.

Поскольку текст характеризуется линейностью, текстообразующая деятельность человека в отношении содержания текста заключается в развертывании «сгустка мысли» в линейную организацию. При этом последовательность и логичность изложения мысли имеют особое значение для научного текста не как абсолютное, везде и всегда проявляющееся свойство, но как относительное, поскольку выступает «в паре» с прерывистостью и даже «скачкообразностью» речи, противодействующей логичности изложения. Психологам известно, что сознание в силу весьма глубоких причин совершенно не способно непрерывно регулировать маловарьирующий процесс на протяжении сколько-нибудь длительных интервалов времени. Естественно, что научный стиль речи «предписывает» автору не удовлетворяться объективной логичностью содержания, но специально связывать, «склеивать» речевые единицы (предложения, абзацы и т. д.), преодолевая прерывистость и скачкообразность речи. Эта сторона речи, на первый взгляд внешняя, помогает оформить недостаточное еще знание, чтобы оперировать им и продвигать его дальше. Из философии известно, что знание тем объективнее по своему содержанию, чем оно субъективнее по форме, чем активнее субъект вмешивается в изучаемые им процессы. В данном случае важно подчеркнуть, что именно связь есть единственное представление, которое не дается объектом, а может быть и создано самим субъектом, и передано субъектом же (автором) другому субъекту (читателю) посредством выражения этого представления в тексте (Котюрова М. П., Баженова Е. А. Культура научной речи: текст и его редактирование : учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Флинта : Наука, 2008. С. 210–212).

***Завдання 3.** Думки М. Котюрової щодо редагування одиниць зв'язного мовлення доповніть, конкретизуйте власними аргументами. Свої висловлення схарактеризуйте з позицій порушення / не порушення закономірностей семантичної і граматичної валентності.*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №15

АКАДЕМІЧНЕ ЕСЕ

ЯК ОДИН ІЗ ЖАНРІВ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА

Питання

1. Жанрові особливості й різновиди академічного есе.
2. Етапи організації процесу академічного письма (написання есе).
3. Способи організації академічного есе.
4. Структура академічного есе.
5. Рекомендації щодо підготовки й написання академічного есе: критерії оцінювання.

Для самостійного опрацювання:

Диференціація есе за функціональним призначенням (академічне / неакадемічне), змістовим наповненням (філософське, літературно-художнє, лінгвістичне, педагогічне, математичне і т. ін.), типом мовлення (опис, розповідь, міркування, доказ).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

Есе – невеликий за обсягом креативний, довільно організований, текст, у якому оригінально висвітлено відповідну проблему, репрезентовано авторські думки, оцінку, позицію, розмірковування щодо колись почутого, прочитаного, пережитого і т. ін.

Есе академічне – невеликий за обсягом первинний жанр власне наукового (академічного), науково-навчального, науково-популярного і т. ін. підстилів наукового стилю, що актуалізує конкретну тему чи проблему й орієнтований на конкретного адресата; витвір, об'єктивований у вигляді академічного тексту, у якому в аналітичній формі представлено результати самостійного творчого пошуку, репрезентовано чітку авторську позицію щодо актуалізованої ідеї, наведені переконливі аргументи (чи контраргументи) для обґрунтування відповідних тверджень, зроблено логічні узагальнення і який продукують задля вироблення навичок самостійного творчого мислення й якісного письмового оформлення власних думок.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Таблиця 15.1. Основні різновиди академічного есе (за Л. Юсуповою)

№ з/п	Різновид	Особливості
1.	Експозиторне (expository)	його мета полягає в тому, аби, вивчивши тему, звузити її, сформулювати власну тезу-думку і підібрати до неї вагомі докази; репрезентує різні форми викладу (за і проти; аналіз – порівняння – зіставлення; причина й наслідок; проблема та її розв’язання; опис); передбачає переконливі аргументи на захист власної позиції
2.	Аргументаційне (argumentative)	основа академічної (аргументаційної) роботи; вимагає ретельнішої дослідницької праці, оскільки передбачає розгляд протилежних позицій щодо тієї чи тієї проблеми з обґрунтуванням, наведенням доказів, їх критичним осмисленням, а подекуди й спростуванням; передбачає вступ (пояснення суті проблеми-питання або історія його виникнення; у кінці абзацу – чітко сформульована теза, що демонструє певні суперечності й водночас засвідчує авторську позицію), основну частину (виклад аргументів опонентів, їх спростування, власні більш переконливі аргументи на захист відповідного твердження), висновок (узагальнення, що перегукуються з тезою, але не повторюють її, резюмують наведені аргументи)

Таблиця 15.2. Диференціація академічного есе (за О. Бузутьською)

№ з/п	Різновид	Особливості
1.	Гештальт-інтерпретація	автор розмірковує щодо ключових елементів семантичного наповнення основного об’єкта (постановка проблеми у вступній частині з виокремленням кількох основних елементів → розмірковування щодо першого елемента (факт або аналітичний доказ) → розмірковування щодо другого елемента (факт або аналітичний доказ) і т. ін. → узагальнення (речення, яке актуалізує ту саму ідею, що й у вступній частині, висловлену в інший спосіб)

2.	Гештальт-трансляція	увагу сфокусовано на розмірковуванні щодо оригінальних, цікавих компонентів як суб'єктивно значущих (постановка проблеми у вступній частині з виокремленням суб'єктивно значущих елементів → розмірковування щодо першого елемента (суб'єктивні факти або аналітичні докази) → розмірковування щодо другого елемента (суб'єктивні факти або аналітичні докази) і т. ін. → узагальнення (речення, яке актуалізує ту саму ідею, що й у вступній частині, висловлену в інший, оригінальний, спосіб)
3.	Фрейм-інтерпретація	передбачає розмірковування-аналіз, спрямований на пошук двох і більше причин виникнення тієї чи тієї проблемної ситуації (розмірковування щодо першої причини проблеми → гіпотетичний приклад (опис або розповідь) → пропозиції стосовно виправлення ситуації → розмірковування щодо другої причини проблеми → гіпотетичний приклад (опис або розповідь) → пропозиції стосовно виправлення ситуації і т. ін. → узагальнення)
4.	Фрейм-трансляція	передбачає суб'єктивне розмірковування-аналіз, що транслює принципово нову, незвичну позицію на причини помилкових взаємостосунків (розмірковування щодо першої причини проблеми → приклад із власного досвіду, що описово й аналітично підтверджує позицію → пропозиції стосовно виправлення ситуації → розмірковування щодо другої причини проблеми → приклад із власного досвіду, що описово й аналітично підтверджує позицію → пропозиції стосовно виправлення ситуації і т. ін. → узагальнення)
5.	Фрейм-переконання	передбачає розмірковування задія послідовного обґрунтування, аргументації нової позиції через аналіз уже відомого знання (розмірковування щодо першої причини проблеми → переконливі аргументи → розмірковування щодо другої причини проблеми → переконливі аргументи і т. ін. → узагальнення як передбачення щодо можливої зміни ситуації)
6.	Сценарій-інтерпретація	передбачає розмірковування, ґрунтовані на аналізі серії фреймів, що послідовно змінюють один одного (автор аналізує не

		лише елементи об'єкта, як у попередніх різновидах, але й взаємодію між ситуаціями, узагальнює, використовуючи тактику застереження або пропозиції)
7.	Сценарій-трансляція	передбачає розмірковування, ґрунтовані на аналізі серії фреймів, що послідовно змінюють один одного й сконцентровують увагу на деталях, особливостях, окремих випадках, які допомагають зрозуміти масштаби тієї чи тієї проблеми
8.	Сценарій-переконання	автор виступає у ролі «провідника», досить часто відштовхується від загальновідомого твердження, в істинності якого він сумнівається, аби згодом, з кожним наступним абзацом, наводити відповідні аргументи (у такий спосіб здебільшого доводять хибність вихідного судження)

Таблиця 15.3. Етапи організації процесу академічного письма

№ з/п	Етап	Потракування
1.	Обдумування	обміркувати можливі варіанти дій, висловлень, детально проаналізувати в думках побачене, прочитане, пережите, що стосується відповідного об'єкта, усебічно зважити всі «за» і «проти»
2.	Планування	докладно спроектувати свою подальшу діяльність, передбачивши мету, завдання, основні ідеї і т. ін., структурні елементи, їх змістове наповнення та форму вираження думки (міркування, судження, аргументація, доказ, передбачення і т. ін.)
3.	Написання	зафіксувати відповідні думки за допомогою мовних засобів і відповідно до чинних літературних норм української мови
4.	Перевірка	переконатися у правильності, точності подачі матеріалу, у дотриманні логічних, психологічних і мовностилістичних засад створення академічного тексту, у відсутності недолків і т. ін.
5.	Удосконалення	покращити якість тексту у змістовому, мовностилістичному, технічному і т. ін. плані, надати йому найвищого ступеня довершеності

Таблиця 15.4. Основні способи організації академічного есе

№ з/п	Спосіб	Потракування
1.	Розмірковування	репрезентація різних думок, їх зіставлення або протиставлення задля отримання відповідних узагальнень
2.	Аргументація	репрезентація низки пов'язаних між собою суджень, які підтверджують прийнятність, слушність, істинність тих чи тих тверджень, позицій, думок
3.	Доказ	обґрунтування, доведення відповідних фактів через покликання на авторитетні джерела, істинні судження
4.	Судження	ствердження або заперечення наявності відповідних фактів, зв'язків і відношень між ними, властивих їм ознак і т. ін.
5.	Передбачення	припущення, зроблене на основі вивчених фактів, опрацьованих даних, про можливий перебіг подій, напрям розвитку явищ і т. ін.
6.	Асоціація	відображення уявлень про одні предмети і явища об'єктивної дійсності через інші
7.	Аналогія	репрезентація особливостей, закономірностей тих чи тих предметів і явищ на підставі схожості, подібності

Таблиця 15.5. Основні композиційні елементи академічного есе

№ з/п	Елемент	Призначення й особливості
1.	Заголовок	відбиває проблему науково-творчого пошуку, важливе питання, що постає у процесі пізнання і вимагає відповіді
2.	Вступна частина	конкретизує відповідну проблему через тезу, що чітко формулює основну ідею (у загальних рисах окреслює суть проблеми, актуалізує основні відомості щодо історії питання, апелює до того, про що конкретно йтиметься в основній частині)
3.	Аргументаційна частина	репрезентує аргументи, які допомагають осмислити тезу-проблему, підтвердити чи спростувати її (здійснюють аналіз дібраних матеріалів, що безпосередньо стосується порушеної проблеми; критично оцінюють наявні думки й підходи, зіставляють їх із власною позицією, зважують аргументи,

		дискутують і т.ін.; вектор розмірковувань здебільшого скеровують від головного до другорядного, від більш до менш важливого; наводять докази переконливі, ефективні, несуперечливі й самостійні; кількість доказів залежить від обговорюваної проблеми, логіки розгортання думки; для виокремлення основних моментів аргументованого викладу подекуди використовують рубрикацію)
4.	Висновкова частина	демонструє лаконічне логічне узагальнення основних аргументів (подекуди окреслює взаємозв'язок із іншими важливими проблемами)

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доведіть або спростуйте твердження про жанрові особливості, трактування, значення і т. ін. академічного есе. Як, на Вашу думку, співвідносяться поняття «академічне есе» і «наукове есе»?

1. Будь-яке есе – наукова робота, побудована відповідно до загальних для такого дискурсу правил. Докази автора есе повинні бути логічно пов'язаними. Мова есе оперує певним термінологічним апаратом, де кожне з понять використане в загальноприйнятому в науковому середовищі контексті.

2. Заголовок есе безпосередньо не залежить від теми: крім відбиття змісту роботи, він є точкою відліку авторських розмірковувань, засвідчує співвідношення частини і цілого.

3. Якщо у традиційному творі на літературну тему переважає раціональне поєднання аналізу літературного тексту з власними розмірковуваннями, то в есе – яскраво виражена авторська позиція.

4. Писати есе надзвичайно корисно, оскільки це дає змогу авторові навчитися чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, послуговуватися основними категоріями аналізу, виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати власні висновки.

5. Зміст есе – це чіткий виклад суті окресленої проблеми, самостійний аналіз цієї проблеми з використанням концепцій та аналітичного інструментарію, актуалізованого в межах дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію стосовно порушеної проблеми (Городнова А. А. От эссе и реферата к курсовой, от выпускной квалификационной работы к диссертации : учеб.-метод. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Нижний Новгород : НИУ РАНХиГС, 2012. С. 23–25).

Завдання 2. *Перекладіть запропонований фрагмент тексту українською мовою. Виокремте нову інформацію, що стосується способів організації академічного есе, його структури і т. ін. Висловіть власні критичні міркування щодо «рекомендацій наукового співтовариства стосовно підготовки й написання академічного есе», зокрема й критеріїв його оцінювання (див. також: **Додаток В**).*

Знання фактичного матеріала в рамках обговорюваної проблеми (єе места и роли в контексте современного научного знания), шире – программы подготовки специалиста / бакалавриата / магистратуры; способность построить и доказать собственную позицию на основе приобретенных вами знаний; при этом необходимо помнить, что в гуманитарной сфере не существует абсолютно «правильных» или «неправильных» ответов на вопросы. Есть более или менее аргументированные точки зрения.

Качественная подготовка необходимых для эссе материалов (конспекты научной литературы, лекции, записи дискуссий и собственных размышлений, приобретенный опыт) их обобщение и изложение. Лучшей предварительной работой при подготовке эссе является конспект статьи, монографии и т. д.

Что такое конспект? Конспект – это «не анахронизм, а анализ прочтенного», «стратегическое интеллектуальное умение и дисциплина», а «не механический процесс составления краткого изложения». В процессе осознанной и структурированной фиксации рекомендуется обращать внимание на ключевые мысли. В процессе отбора необходимого материала синхронно развивается ваше «понимание теоретических положений и/или эмпирических аргументов».

Существует много путей и способов организации подготовительных записей. Наиболее эффективным методом конспектирования видится метод, предложенный специалистами Московской Высшей школы социальных и экономических наук. Приведем высказанные рекомендации: а) разделите блокнот на две колонки – в левой можно делать конспект того материала, который читаете, в правой – сравниваете содержание данного конспекта с другими фактами, о которых вы «ранее читали, слыша-ли (на лекциях), которые обсуждали на занятиях или в неформальной обстановке, а также с вашими собственными комментариями и критическими замечаниями по тексту, который вы читаете. Иными словами, вы используете ваши заметки для построения перекрестной ссылки, исходя из собственных соображений, формулировок, данных, а также включая свои собственные комментарии относительно высказываний других».

Другой метод: а) проработайте необходимый материал и б) письменно структурируйте его по схеме: проблема – аргументы (аргументация) – примеры – вывод.

Оптимально выбранная стратегия проработки научных источников. Рекомендуется сначала прочитать две или три актуальных, недавно изданных энциклопедических/словарных статьи (в качестве отправной точки), научной статьи, монографии ведущих в данной области ученых («в каждой теме есть крупные имена, которые нельзя обойти молчанием») и дающих ясное представление о трактовках изучаемой проблемы (теория и эмпирические сведения). Стратегическое чтение позволит увидеть ключевые ориентиры по теме (какие существуют дискуссии между исследователями подходы в изучении), что послужит некой основой для направления и развития дальнейшего чтения. Подбирать специальную литературу лучше всего для каждого раздела. Далеко не все источники заслуживают того, чтобы быть использованными, необходимо прорабатывать наиболее значимые, проверенные и авторитетные. В зависимости от обсуждаемой проблемы количество научных источников – от 15 до 30.

Предварительное составление подробнейшего плана каждой части эссе – Вступление. Аргументация. Заключение. Продуманный подход к решению проблемы и способ его защиты/аргументации. Корректное использование основных терминов и понятий и оперирование научными данными.

Четкое обоснование и отстаивание своей позиции. При формировании собственной точки зрения по той или иной проблеме в центре внимания оказывается ваша «способность (возможность) критически и независимо оценивать круг данных и точки зрения/аргументацию других, способность понимания, оценки и установления связи между ключевыми моментами любых проблем и вопросов».

Соблюдение научной этики. Все имеющиеся в работе сноски тщательно выверяются и снабжаются «адресами». Недопустимо включать в свою работу выдержки из работ других авторов без указания на это, пересказывать чужую работу близко к тексту без отсылки к ней, использовать чужие идеи без указания первоисточника. Все случаи плагиата должны быть исключены. Библиографический список должен быть оформлен по правилам. <...>

Следование нормам и правилам русского языка.

Проверка текста эссе (Минаева И. Н. Академическое эссе: теория и практика жанра. *Филологический 8 класс*. 2015. № 2 (40). С. 10–11. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/42052721.pdf>).

Завдання 3. Уважно опрацюйте доступні матеріали щодо написання академічного есе (наприклад, **Юсупова Л. Н.** Написание академического эссе на английском языке : учеб. электр. пособ. Петрозаводск : ПетрГУ, 2017. 53 с.; див. також: **Коваленко Л. Т.** Тримати фокус уваги на проблемі, або ще раз про готовність учнів до написання академічного есе). Доберіть матеріал задля створення власного академічного тексту – різновиду аргументаційного есе на одну із запропонованих тем.

1. Найпрекрасніші відчуття – це відчуття тасмниці.
2. Вершина ідеальності в простоті.
3. Найголовніше – навчити людину мислити.
4. Найбільша розкіш – це насолода розуміння.
5. Доводити людині необхідність знань – усе одно, що переконувати її в корисності зору.
6. Не прагни знати все, аби не стати в усьому невігласом.
7. Мистецтво бути мудрим полягає в умінні розпізнавати те, на що не варто звертати увагу.
8. Найважливіше завдання цивілізації – навчити людину мислити.
9. Мудрий той, хто знає не багато, а потрібне.
10. Мудрий може змінювати думку, дурень – ніколи.
11. Ніщо так не навчає, як усвідомлення власної помилки.
12. Розкажи – і я забуду, покажи – і я пізнаю, дай зробити самому – і я зрозумію.
13. Навчання без роздумів – шкідливе, роздуми без навчання – небезпечні.
14. Навчання – це зміна здивування розумінням.
15. Велике мистецтво навчитися багато чого – це братися спочатку за незначне.
16. Добре тому, хто навчився вчитися.
17. Знання без виховання – це меч у руках божевільного.
18. Треба багато вчитися, аби знати хоч щось.
19. Велич людини в її здатності мислити.
20. Випадкові відкриття робить тільки підготовлений розум.
21. В основі мудрості – завжди терпіння.
22. Знання складається із крихт щоденного досвіду.
23. Година праці навчить більше, ніж день пояснень.
24. Що менше людина знає, то ширшими здаються їй її знання.
25. Більше думай, а тоді вирішуй. Поспішай повільно!
26. У навчанні не можна зупинятися.

27. Знання лише тоді знання, коли воно отримане зусиллям розуму, а не пам'яті.

28. Недостатньо оволодіти премудрістю, потрібно уміти нею користуватися.

29. Розумна людина іноді поспішає, але нічого не робить поспіхом.

30. Єдиний шлях, який веде до знань, – це діяльність.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

1. Для аргументаційного академічного есе характерні: академічність, логічність і водночас легкість викладу, точність, чіткість, зрозумілість і критичність.

2. Основна його мета – апелюючи до чужих думок, висловити власну позицію, переконливо обґрунтувати й аргументувати її.

3. Якість результату залежить від якості й кількості інформативних джерел, якості їх опрацювання та якості аргументації (від дотичності / недотичності наведених аргументів до порушуваної проблеми) і т. ін.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №16 **ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА РЕДАГУВАННЯ** **ВЛАСНОГО АКАДЕМІЧНОГО ЕСЕ**

Питання

1. Композиція й архітектоніка академічного есе.
2. Жанрові особливості.
3. Заголовкова назва, змістове наповнення і т. ін.
4. Аналіз академічного есе крізь призму дотримання психологічних, логічних та мовностилістичних засад створення академічного тексту.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

***Завдання 1.** Здійсніть інтерпретацію раніше створеного власного академічного тексту. Схарактеризуйте його композицію й архітектоніку, змістове наповнення й жанрові особливості. Виконайте повний редакторський самоаналіз крізь призму дотримання психологічних, логічних та мовностилістичних засад створення академічного тексту відповідного жанру.*

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. На матеріалі одного з розділів магістерської роботи зі спеціальності (спеціалізації) здійснити компресію академічного тексту у вигляді тезування. Задля виконання індивідуального завдання скористайтеся репозитарієм бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету (URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/>). Піддайте аналізу аотацію до магістерської роботи. Укажіть на її недоліки. Запропонуйте власний варіант.

Завдання 2. Після опрацювання теоретичних відомостей, що стосуються жанрових особливостей, різновидів, етапів написання, способів організації, структури і т. ін. академічного есе, створіть власний академічний текст, який можна було б кваліфікувати як академічне аргументаційне есе.

Дотримуйтеся вимог мовностилістичного та технічного оформлення. Обсяг тексту – до п'яти сторінок (0,2 др. арк.). Формат DOC, Microsoft Word 2003 або 2007; аркуш – А4, поля: верхнє і нижнє – по 2 см, лівє – 3 см, правє – 1,5 см. Шрифт – Times New Roman, стиль – звичайний, без переносів, кегль – 14 пунктів, міжрядковий інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см.

Академічне есе повинне мати титульний аркуш (**Додаток А**) та список використаних джерел інформації, оформлені відповідно до чинних вимог.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Академическое письмо. От исследования к тексту : учеб. и практикум / Ю. М. Кувшинская, Н. А. Зевахина, Я. Э. Ахапкина, Е. И. Гордиенко ; под ред. Ю. М. Кувшинской. Москва : Изд-во Юрайт, 2019. 284 с.
2. Владимирова Т. Л. Язык и стиль научного текста : учеб. пособ. Томск : Изд-во Томского политехн. ун-та, 2010. 80 с.
3. Городнова А. А. От эссе и реферата к курсовой, от выпускной квалификационной работы к диссертации : учеб.-метод. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Нижний Новгород : НИУ РАНХиГС, 2012. 160 с.
4. Дипломні роботи : від бакалавра до магістра. Вінниця : РВВ ВДПУ, 2012. 154 с.
5. Ибраева А. Г., Ипполитова Т. В. Академическое письмо : принципы структурирования и написания научного текста. Петропавловск : СКГУ им. М. Козыбаева, 2015. 106 с.
6. Как писать научный текст : опыт Школы молодого автора : учеб.-метод. пособ. / Н. А. Дидковская, В. И. Дятлов, Н. В. Липатова, С. А. Панарин ; под общ. ред. С. А. Панариной. 2-е изд., доп. Иркутск : Изд-во ИГУ, 2014. 259 с.
7. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Слово, 2009. 240 с.
8. Короткина И. Б. Академическое письмо : процесс, продукт и практика : учеб. пособ. Москва : Юрайт, 2017. 295 с.
9. Короткина И. Б. Теория и практика обучения академическому письму в зарубежных и отечественных университетах : дис...д-ра пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / ФГБНУ «Институт стратегии развития образования Российской академии образования». Москва, 2018. 470 с.
10. Котюрова М. П., Баженова Е. А. Культура научной речи : текст и его редактирование : учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Флинта : Наука, 2008. 280 с.
11. Леута О. І., Гончаров В. І. Магістерське мовознавче наукове дослідження : методика, методи, написання, оформлення, захист : навч. посіб. для магістрів-філологів. Київ : Вид-во Національного пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2005. 68 с.
12. Мацько Л. І., Денискіна Г. О. Українська наукова мова (теорія і практика) : навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
13. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення : лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97 с.

14. Новиков В. К. Основы академического письма. Курс лекций. Москва : МГАВТ, 2016. 165 с.

15. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.

Додаткова:

16. Агаркова Н. Э., Николаева Н. Н. Учись писать и переводить научные тексты на английском языке : учеб. пособ. Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2012. 163 с.

17. Базанова Е. М. Лаборатория научной коммуникации : российский опыт. *Высшее образование в России*. 2015. № 8–9. С. 135–144.

18. Бакин Е. В. Центр академического письма : опыт создания. *Высшее образование в России*. 2013. № 8–9. С. 112–116.

19. Баребина Н. С., Егорова Н. С. Аргументация в академическом письме : практикум ; под науч. ред. Г.М. Костюшкиной. Иркутск : Изд-во БГУ, 2018. 58 с.

20. Боголепова С. В. Обучение академическому письму на английском языке : подходы и продукты. *Высшее образование в России*. 2016. № 1. С. 87–94.

21. Бокмельдер Д. А. Практика аргументации. Логика. Риторика. Диалектика : учеб. пособ. Иркутск : Изд-во ИГУ, 2008. 112 с.

22. Брюшинкин В. Н. Аргументация, коммуникация, рациональность. *Вестник БФУ им. И. Канта*. Калининград : Изд-во БФУ им. И. Канта, 2008. № 6. С. 5–11.

23. Бузульская Е. В. Тест-эссе как подвид академического эссе: характеристика жанра. *Азимут научных исследований: педагогика и психология*. 2018. Т. 7. № 1 (22). С. 39–42.

24. Бурда А. Г. Основы научно-исследовательской деятельности : учеб. пособ. Краснодар : Кубан. гос. аграр. ун-т, 2015. 145 с.

25. Вимоги до написання та захисту курсових робіт : навч.-метод. посіб. / Упоряд. Б. С. Кришук, О. М. Севастьянова. Хмельницький : ХГПА, 2011. 53 с.

26. Войшвилло Е. К., Дегтярев Е. К. Логика : учеб. для вузов. Москва : ВЛАДОС, 1998. 505 с.

27. Волков А. А. Теория риторической аргументации. Москва : Изд-во МГУ, 2009. 398 с.

28. Гарссен Б. Схемы аргументации. Точки зрения. *Важнейшие концепции теории аргументации* / пер. с англ. В. Ю. Голубева, С. А. Чахойн, В. К. Гудковой ; науч. ред. А. И. Мигунов. Санкт-Петербург : СПбГУ, 2006. С. 99–121.

29. Герасимова И. А. Введение в теорию и практику аргументации : учеб. пособ. Москва : Логос, 2007. 312 с.

30. Гетманова А. Д. Логика : учеб. 8-е изд. Москва : Омега-Л, 2006. 416 с.
31. Демидова О. М. Развитие умений академического письма магистров неязыкового вуза. *Молодой ученый*. 2014. № 1. С. 510–516.
32. Еемерен Ф. Х. ван, Гроотендорст Р. Речевые акты в аргументативных дискуссиях. Теоретическая модель анализа дискуссий, направленных на разрешение конфликта мнений : пер. с англ. Санкт-Петербург : Васильев. остров, 1994. 239 с.
33. Ивин А. А. Искусство правильно мыслить. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1990. 240 с.
34. Колесникова Н. И. От конспекта к диссертации : учеб. пособ. по развитию навыков письменной речи. Москва : Флинта : Наука, 2002. 288 с.
35. Колоїз Ж. В., Остроушко О. А. Студентська наукова робота з української мови : навч. посіб. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2016. 162 с.
36. Колоїз Ж. В., Остроушко О. А. Студентська наукова робота з української мови : навч. посіб. 2-е вид., доповн. і перероб. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 207 с.
37. Колябина Н. С. Роль академического письма в формировании общепрофессиональных компетенций магистра. *Научные ведомости. Серия : Гуманитарные науки*. 2016. № 21 (242). С. 180–187.
38. Котюрова М. П. Стилистика научной речи : учеб. пособ. 2-е изд., испр. Москва : ИЦ «Академия», 2012. 240 с.
39. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
40. Кузина Е. Б. Лекции по теории аргументации : учеб. пособ. Москва : Изд-во МГУ, 2007. 136 с.
41. Манаков Н. А., Москальчук Г. Г. Ваша первая научная работа : метод. указ. Оренбург : ОЦДНТТ, 2006. 33 с.
42. Методичні рекомендації щодо оформлення курсових, дипломних та магістерських робіт для студентів факультету іноземної філології / Уклад. О. О. Головка, С. Г. Грабовська, К. М. Ружин та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. 68 с.
43. Мордовин А. Ю. Современная прагма-диалектическая теория аргументации : учеб. пособ. по курсу «Логика и теория аргументации». Иркутск : Изд-во ИГЛУ, 2004. 68 с.
44. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
45. Попова Н. Г., Коптяева Н. Н. Академическое письмо : статьи IMRAD : учеб. пособ. Екатеринбург : ИФиПУРО РАН, 2015. 160 с.

46. Рузавин Г. И. Логика и аргументация : учеб. пособ. Москва : Культура и спорт: ЮНИТИ, 1997. 351 с.
47. Чуешов В. И. Основы современной логики : учеб. пособ. Минск : Новое знание, 2003. 207 с.
48. Шипунова О. Д. Логика и теория аргументации. Москва : Гардарики, 2005. 270 с.
49. Ярская-Смирнова Е. Создание академического текста : учеб. пособ. Москва : ООО «Вариант»: ЦСПГИ, 2013. 156 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

50. Академічна доброчесність : проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих учених : колективна монографія / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с. URL : http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/monografii/Monografiya_young_scientist.pdf
51. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ ; Таксон, 2016. 234 с. URL : http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
52. Бузульская Е. В. Когнитивно-ориентированный подход к формированию умений написания академического эссе. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivno-orientirovannyy-podhod-k-formirovaniyu-umeniy-napisaniya-akademicheskogo-esse>
53. Короткина И. Б. Академическая грамотность и система оценки в парадигме образования. *Ценности и смыслы*. 2017. № 5(51). С. 20–31. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/akademicheskaya-gramotnost-i-sistema-otsenki-v-paradigme-obrazovaniya>
54. Короткина И. Б. Оценка академического и научного текста в трех измерениях академической грамотности. *Ценности и смыслы*. 2017. № 6 (52). С. 109–126. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-akademicheskogo-i-nauchnogo-teksta-v-treh-izmereniyah-akademicheskoy-gramotnosti>
55. Короткина И. Б. Свое и чужое: проблемы использования источников в научном тексте. Высшее образование в России. 2015. № 2. С. 142–150. URL : <http://vovr.ru/nom22015.html>
56. Минаева И. Н. Академическое эссе: теория и практика жанра. *Филологический 8 класс*. 2015. № 2 (40). С. 7–14. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/42052721.pdf>
57. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ : методичні поради / автори-уклад.: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова. Київ : УБА, 2016. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/>

bitstream/handle/123456789/10872/Chukanova_Navchannia_studentiv_akademichnii_dobrochesnosti_u_bibliotetsi_VN_Z.pdf?sequence=1

58. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні.
URL : [https:// don.kyivcity.gov.ua/files/2019/3/28/marta.pdf](https://don.kyivcity.gov.ua/files/2019/3/28/marta.pdf)

59. Семенов О. Академічне письмо : лінгвокультурологічний підхід. URL : <http://academ-write.tilda.ws/>

60. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма : Методичні рекомендації та програма курсу. Київ, 2016. 61 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/0ByePGdGpHh6WbnRzT2pGNUhoY2c/view>

61. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма : Методичні рекомендації та програма курсу. Київ, 2016. 34 с. URL : http://liber.onu.edu.ua/pdf/200/2017/AW_Course_Presentation_Ukr.pdf

62. Що потрібно знати про плагіат : посіб. з академічної грамотності та етики для «чайників». URL : http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ_cult/ books_ac-gr.pdf

63. Юсупова Л. Н. Написание академического эссе на английском языке : учеб. пособ. Петрозаводск : ПетрГУ, 2017. 53 с. URL : http://elibrary.petrso.ru/docs/jusupova/napisanie_akadem_esse_na_angl_jazyke/total.pdf

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української мови

АКАДЕМІЧНЕ ЕСЕ
з навчальної дисципліни «Основи академічного письма»

ВИПАДКОВІ ВІДКРИТТЯ
РОБИТЬ ТІЛЬКИ ПІДГОТОВЛЕНИЙ РОЗУМ

Студентки 2 курсу групи УАФ-18
факультету української філології
спеціальності
014 Середня освіта
(українська мова та література),
додаткової спеціальності –
англійська мова
Городецької Ганни

Перевірила: доктор філологічних наук,
професор **Колоїз Ж. В.**

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS ___ Кількість балів _____

Кривий Ріг – 2019

Додаток Б

Короткина И. Б. Свое и чужое: проблемы использования источников в научном тексте. *Высшее образование в России. 2015. № 2. С. 142–150.* URL : <http://vovr.ru/nom22015.html>

В статье рассматриваются проблемы использования источников и их цитирования в научном тексте. Автор поясняет требования, предъявляемые к использованию чужих текстов зарубежными университетами и редакциями научных изданий, с точки зрения логики научной коммуникации, уважения к читателю и другим авторам.

Ключевые слова: академическое письмо, научный текст, риторика и композиция, плагиат, использование источников.

О том, что такое научный текст и каким он должен быть, написано много. Существуют списки рекомендаций, теоретическая и методическая литература, и даже полемические статьи, как в нашей рубрике «Академическое письмо и исследовательские компетенции». Тем не менее, перед каждым исследователем при написании каждого нового текста встает множество проблем. Поскольку же письмо представляет собой одновременно и сугубо индивидуальный процесс, и дискуссию с известными и неизвестными коллегами, и собственно текст как публичный продукт, то решать эти проблемы приходится комплексно. Исследовательские проблемы при этом оказываются неотделимы от проблем публичности научного знания, а проблемы публичности переплетаются с проблемами языка научного текста и требованиями к его оформлению.

Ряд проблем разрешается практикой, годами опыта и числом написанных и опубликованных текстов. Обычно это проблемы, которые можно сформулировать в виде вопросов со словом «как»: как правильно организовать текст, как сократить его и сделать понятнее, как написать хорошее введение и т. д. Но существуют и иные проблемы, которые чаще формулируются в виде вопросов со словом «почему»: почему меня обвинили в плагиате, почему в журнале ограничен список источников, почему не прошла глава о методах исследования, почему мое исследование опубликовали в российском журнале, но отвергли в зарубежном, и т. д. Такие проблемы требуют понимания причин, точнее, логики, которая их порождает, поэтому решать их нужно с помощью анализа, системно.

Одной из таких проблем является использование источников. Например, вы использовали в тексте внушительное число авторитетных статей и книг, правильно оформили цитаты и привели ссылки на авторов, но вам говорят, что исследование не обосновано, и методология никада

не годится. Некоторые даже скажут вам, что это вообще не научный текст, или что весь ваш текст сплошной плагиат. Почему?

Попробуем разобраться в этом вопросе, опираясь на академическое письмо как дисциплину, которая сегодня определяет практически все требования, предъявляемые международным сообществом к научному тексту. Как справедливо отмечает один из ведущих американских экспертов в этой области Стивен Линн, стремительное развитие академического письма и его более высокой ступени, называемой в США «риторикой и композицией», сделало эту дисциплину краеугольным камнем многих зарубежных университетских программ, и сегодня она является одним из наиболее динамично развивающихся исследовательских направлений.

В терминах академического письма научный текст представляет собой результат вашего собственного исследования или размышления, обоснованный, доказанный или предложенный к обсуждению. Его основу составляет ваше собственное знание и логика, в которой вы доказываете или объясняете то, что знаете. Все это ваше.

Однако вопрос о том, что в вашем тексте свое, а что чужое, не так прост, как кажется: аргументы ваши, а методы аргументации изобретены не вами; факты вам не принадлежат, но вы их отбираете, интерпретируете и используете по своему усмотрению.

А если нет четкого понимания границы между своим и чужим, то нет и гарантии того, что вы правомерно и правильно используете в своем тексте чужую информацию. Если же мы четко определим эту границу, возникнет другой важный вопрос: сколько чужой информации и в какой форме может использоваться в научном тексте так, чтобы текст оставался своим собственным.

Начнем с простого: в каком месте текста, в каком объеме и в какой форме необходимо ссылаться на чужое знание? В первую очередь, там, где вы будете описывать используемый вами методологический инструментарий. Эта часть обычно содержит максимум ссылок и предшествует описанию вашего исследования, поэтому обычно располагается (часто с соответствующим подзаголовком) непосредственно после введения. Факты же будут поддерживать аргументацию в той части, где описано само исследование. Соответственно, логика построения текста в терминах «свое – чужое» будет выглядеть так:

1. Введение: постановка проблемы, тезис и краткий обзор текста (свое).

2. Методология: инструменты и термины, которые вы использовали в своем исследовании, и методы, на которые опирались (необходимое чужое).

3. Описание исследования, доказательство (свое) с соответствующей поддержкой (свое и интерпретируемое чужое).

4. Результаты исследования: выводы или обсуждение (свое).

5. Заключение: будущее вашего исследования, т.е. оценка и/или рекомендация и/или прогноз (свое).

Как видим, чужое появляется в определенной части текста с определенной целью, и цель эта тоже ваша. Введение и заключение редко содержат цитаты или ссылки (разве что в качестве интриги в начале или второстепенной прощальной ремарки в конце). Методологическая же часть содержит максимум ссылок, поскольку она перечисляет инструменты исследования. В этом она подобна инструкции: если вы, например, собираетесь собрать стол, то вам понадобятся отвертки, шурупы и гайки нужного диаметра, а если вы хотите изготовить стол сами, вам понадобится пила, рубанок, и дрель. Нелепо к инструкции по сборке готового стола прикладывать список, включающий пилу и рубанок: так можно дойти и до описания топора, которым было срублено дерево, и даже поведать историю изобретения топора и стола.

Тем не менее, некоторые не считают нелепым в части методологии исследования упоминать труды ученых, которыми они не пользовались, или обращаться к истории вопроса «от царя Гороха», в качестве которого обычно выступают великие: Аристотель, Маркс, Вебер, Выготский и т.д. Спросите себя, какие именно методы данного ученого, как именно и в каком конкретно месте своего исследования вы употребили – и может оказаться, что Маркс и Вебер здесь ни при чем, зато Валлерстайн необходим вам, как воздух. Присмотритесь более пристально, и вы увидите, что из всего написанного Валлерстайном вам необходимы лишь две его работы, а не пять, которые вы заложили в библиографию. Подумайте еще, и вы заметите, что совершенно забыли упомянуть другого, значительно менее известного исследователя, статья которого была посвящена той же проблеме, но результат по какой-то причине вам показался не вполне убедительным.

Так происходит пристальный отбор источников, которые необходимы и достаточны для описания вашего исследования, а внутри каждого из них – тех конкретных идей и методов, которые были использованы вами. Вы же не подложили, в конце концов, целый том того же Валлерстайна под ножку построенного вами «стола»? Вы использовали конкретные идеи, и именно эти идеи следует упомянуть в методологии вашего исследования. Отобранные вами методы и идеи должны быть упорядочены так, как вы их использовали, и сопровождаться объяснением того, как именно они вами применялись.

Теперь подумаем о том, нужно ли цитировать источники. Многие российские студенты полагают, что академический текст должен содержать как можно больше цитат.

Работа над текстом у них начинается в библиотеке с целью собрать побольше цитат из разнообразных источников, чтобы список работ был внушительнее. Это большая ошибка, превращающая исследовательский текст даже не в реферат, а в сборник цитат. Если в такой работе и есть собственные идеи, то они могут оказаться погребенными под толстым слоем чужих мыслей.

Сравним цели, которые преследует писатель, с впечатлением, которое такой текст производит на читателя:

Ошибка писателя	Цель	Реакция читателя (редактора, рецензента)
Множество разных ссылок	Сделать текст авторитетнее	Текст перегружен лишней информацией
Множество прямых цитат	Продемонстрировать знакомство с источниками	Это не ваши мысли
Множество осмысленных ссылок, не относящихся непосредственно к теме	Поделиться мыслями	Это не имеет отношения к данному исследованию

Отсюда следует, что текст тем лучше, чем меньше в нем цитат. Информацию из источников нужно критически оценивать, отбирать и систематизировать таким образом, чтобы она поддерживала ваши аргументы и помогала логически развивать основную идею текста. Все лишнее должно уйти.

Большим недостатком текста является прямое, дословное цитирование – метод доказательства средневековых теологов («ибо как сказал Фома Аквинский...») или идеологизированных обществ («как говорил В. И. Ленин...»). В советское время заученными наизусть цитатами из классиков марксизма-ленинизма можно было обосновать буквально все. В наши дни в российской науке продолжают существовать научные школы (понятие, не свойственное Западу), где добросовестные «ученики такого-то» гордо продолжают использовать его учение, вместо того, чтобы искать новые, собственные пути в науке, способствующие поиску адекватных решений актуальных сегодня проблем. Разумеется, сказанное выглядит спорно и относится далеко не ко всем российским научным школам, но к самой идее этих школ. Тем не менее, следует учесть, что авторитет в науке может иметь теория, но не лицо, ее выдвинувшее, а теории имеют свойство устаревать или совершенствоваться.

Кроме того, знающему свое дело исследователю не придет в голову объяснять то, что и как он сделал путем дословного зачитывания кем-то ранее составленной инструкции. Если вам представляется важной или нужной чья-то идея, вы всегда расскажете о ней сами, причем так, как вам удобно и целесообразно в применении к данной ситуации. Вы можете в двух, причем собственных, словах сформулировать идею, которую автор развивал на нескольких страницах текста или, как это бывает, целой статьей или даже книгой – при условии, что вы поняли его правильно.

Если же вы мысль не поняли, вы будете пытаться передать ее дословно, и боясь ошибиться, станете заглядывать в источник и цитировать его. Вот почему, увидев в вашем тексте цитату, читатель вправе усомниться в том, поняли ли вы первоисточник. К тому же читать текст, в котором то и дело встречаются «заплатки» из чужих текстов, крайне затруднительно. Единый текст имеет единый язык, стилистику и логику изложения. Цитаты разрушают эту стилистику, плохо стыкуются с вашим собственным текстом и влекут за собой избыточную пунктуацию, ошибки согласования и прочие «ляпы». Складывается мнение, что автор просто переписал, не обдумав, куски чужих текстов, ведь передать чужую мысль слово в слово по памяти практически невозможно.

Дословно процитированный текст свидетельствует об отсутствии понимания, недостатке аналитических навыков и неумении интерпретировать информацию. Большая цитата подобна проглоченному целиком и непереваренному куску пищи. Предложение, в котором цитата занимает львиную долю, напоминает слона, проглоченного удавом в «Маленьком принце» Экзюпери. Если вы при этом обрезали или сократили куски цитаты, используя многоточие, или вогнули в свое предложение две-три цитаты, то картина предстанет в еще более отвратительном виде: это будет или слон с купированными ушами и укороченным хоботом, или удав, набитый несколькими разными животными или фрагментами их тел.

Кроме того, когда речь идет о научном тексте, то читатель обычно знаком с источниками, и нет смысла «зачитывать» ему куски произведений, которые он уже читал.

Если же подлинник ему не знаком, он может обратиться к нему в случае необходимости, для чего вы и приводите в конце своего пересказа или парафраза ссылку на источник. Источник в скобках указывает читателю, чью мысль вы излагаете. К тому же вы в этом же предложении или фрагменте одновременно высказываете и собственное отношение к источнику, и цель его приведения.

Парафраз позволяет не столько сократить чужую мысль, сколько точно ее передать. Автор, слова которого вы используете, приложил

достаточно усилий, чтобы кратко и ясно сформулировать свою мысль, но, разумеется, в своем контексте и в своей логике.

Ваш контекст и ваша логика требуют использовать его мысль по-другому. К тому же благодаря парафразу в одном небольшом фрагменте вашего текста можно использовать сразу несколько источников, причем объединять их будет не только ваш язык, но и ваше рассуждение, например: «Несмотря на то, что в послевоенные годы произведения Карла Шмидта были преданы забвению, а он сам осуждался как идеолог нацизма (*названия двух-трех осуждающих источников*), его идея о... (*название труда Шмидта*) помогла ряду политологов сделать вывод о том, что... (*названия двух-трех источников, где этот вывод сделан*)». Очевидно, что ваши утверждения не голословны, вы хорошо знакомы с источниками и понимаете, о чем пишете. Текст краток, понятен читателю, ваша собственная мысль не путается, а рассуждение убедительно. Вот почему парафразу источников в академическом письме уделяется особое внимание при работе над первыми же академическими текстами студентов.

Сказанное выше вовсе не означает, что цитировать не нужно вообще; просто для этого нужны серьезные основания. Одним из самых веских оснований для приведения дословной цитаты является крылатое, остроумное или ставшее знаменитым высказывание автора. Передать такое своими словами нельзя, а написать без кавычек означает присвоить выражение себе. Особо крылатые словосочетания могут даже не содержать ссылки, как, например, «парадоксов друг» как эпитет к гению или «оружие пролетариата» в значении булыжника. Правда, такое случается в научных текстах крайне редко. Гораздо чаще это специфические авторские термины, яркие формулировки или нестандартные определения. Подобные «вставки» обычно представляют собой очень короткие словосочетания и не нарушают ни вашего текста, ни даже синтаксической структуры вашего предложения, органично входя в его состав в кавычках в качестве отдельных словосочетаний и добавляя к имени автора, которое вы, естественно, употребляете в этом предложении, ссылку.

Еще одним случаем необходимого дословного цитирования является критика. Если вам кажется недостаточно точным, ошибочным или предвзятым какое-то высказывание (при условии необходимости обсуждения данных слов данного автора в данном тексте), то критикуемые вами слова также лучше привести в авторской формулировке, иначе как вы продемонстрируете читателю неточность, ошибочность или предвзятость этой формулировки? Такие цитаты бывают не намного длиннее крылатых выражений, только употребляются

со знаком «минус» - или в соответствующем контексте ваших аргументов.

Для приведения цитаты длиной в несколько строк необходимо иметь особые основания, потому что в данном случае вы используете не столько чужую идею или метод, сколько чужой текст. Чтобы в ваш текст вставить фрагмент чужого, этот фрагмент должен выделяться особым образом, но при этом не выглядеть «слоном в удаве».

В западной традиции этот фрагмент дается другим, более мелким шрифтом, без кавычек и отдельным абзацем, независимо от того, начинается ли он с начала или середины предложения. Очевидно, что при таком оформлении чужое видно сразу. Даже в хрестоматиях такие вставки составляют малую толику основного текста, изложенного автором реферативно, но собственным языком. Хрестоматия, как и любой реферативный источник, излагает чужие мысли с целью информирования студента или читателя. Это не сборник цитат, а академический текст.

В российских текстах кавычки по-прежнему лишь намечают границы между своим и чужим, поэтому прежде, чем приводить цитату длиной в три, а то и семь строк, спросите себя: Почему я вынужден привести этот фрагмент целиком, дословно, и именно в этом месте своего рассуждения? Почему его нельзя пересказать своими словами, или просто отнести читателя к первоисточнику?

Оформление цитат в зарубежной научной литературе представляет определенный интерес с точки зрения логики использования источников, и метод вставки длинной цитаты – не единственное тому подтверждение.

Конечно, ссылки на источники могут оформляться по-разному: все зависит от требований, которые предъявляются вузом, редакцией журнала, государственным или международным стандартом. В одних случаях список использованной литературы приводится в конце работы, в других – в конце каждой главы, в третьих – в сносках внизу страницы. Список может называться «Библиография», «Литература» или (чаще всего) «Список процитированных источников» (Works cited). Бывает, что нужно приводить и то, и другое. В этом случае под «Списком процитированных источников» понимаются те источники, на которые вы ссылаетесь непосредственно в тексте, а под «Библиографией» – те работы, которые относятся к теме исследования, но не упоминаются в тексте.

Подробно описывать каждый стандарт не имеет смысла, однако на некоторых общих моментах стоит остановиться. В российских научных текстах, как правило, принято упорядочивать источники в порядке цитирования или по алфавиту, но в любом случае они нумеруются, а в тексте указывается соответствующий номер в

квадратных скобках, при необходимости со страницами, например [12, с. 58–59]. Когда ссылка дается на несколько источников, они перечисляются через точку с запятой, например [3; 7, с. 63; 12]. Определить при чтении, что за работа имеется в виду, при такой системе невозможно; необходимо обращаться в конец работы и смотреть соответствующий пункт или пункты под номерами.

В зарубежной научной литературе нумерация, как правило, не используется, источники упорядочиваются по алфавиту, а в тексте в обычных скобках указывается фамилия автора и год издания работы, например (Snyder, 2008). Если имя автора упомянуто в тексте, то ссылка на источник дается только датой: «Снайдер (2008) утверждает, что...». Если источник принадлежит более чем трем авторам, указывается имя первого и «et al.» (лат. «и др.»), а если у источника нет автора (например, если это сборник или коллективный проект), то первые слова названия: (Lankshear et al., 1997; Academic Writing, 2014). В книгах список пронумерованных в порядке цитирования источников приводится обычно в конце каждой главы, а в тексте эти номера обозначаются цифрами, как сноски, например «... нежели дискретное решение».

Система ссылок внутри текста с указанием в обычных скобках на автора и год издания называется гарвардской системой. Сегодня она принята во всех международных журналах, независимо от того, в каком формате они просят составлять список источников. Это удобно тем, что читателю не нужно поминутно заглядывать в конец и искать, на кого ссылается автор и сколько лет прошло с публикации цитируемой работы. В научных статьях это важно, поскольку они носят дискуссионный характер, в них представлены новейшие исследования. Источники могут быть очень интересны, но не знакомы читателю. В книгах же использование маленьких цифр позволяет читать текст беспрепятственно, не отвлекаясь на источники.

Гарвардская система позволяет удобно оформлять два вида использования источников: ссылку на информацию и ссылку на автора. Сравним два примера.

1. В наиболее полном выражении, грамотность предполагает использование письма как для осмысления информации, так и для выражения собственных мыслей (Грин, 2012).

2. Грин (2012) утверждает, что грамотность в наиболее полном выражении предполагает использование письма как для осмысления информации, так и для выражения собственных мыслей.

В первом случае писатель сосредоточивает внимание на информации, т. е. на том, как должна пониматься грамотность; во втором случае – на том, как это понятие интерпретирует Грин.

Какой вид ссылки выбрать, зависит от логики текста. Если писатель обсуждает, например, становление теории или развитие практики исследований, он пишет о том, что, где, когда или как происходило, указывая источники в соответствующих местах, например:

Одним из важных направлений в обсуждении проблемы грамотности стали дебаты вокруг преподавания письма, известные как «процессуально-жанровые дебаты» (Рид, 1987). Однако к началу 1990-х гг. исследования грамотности начали выделяться в отдельное направление, благодаря чему дискуссия получила новый импульс под названием «дебаты грамотности» (Грин, Ходженс и Люк, 1997). Эти дебаты в той или иной мере остаются актуальными и сегодня (Снайдер, 2008).

Если же речь в исследовании идет о том, как разные ученые интерпретируют явление или термин, или, например, о том, какой вклад каждый из них внес в развитие теории, то в тексте употребляются имена авторов, например:

Ж. Пиаже (1952) предложил использовать термин «эгоцентризм» для описания когнитивных практик детей в возрасте от 2 до 6 лет. Однако Д. Элкин (1981; 1984) применяет его в исследовании поведения подростков в период становления личности.

Такие глаголы, как «предложил», «предполагает» или «доказывает» часто употребляются в ссылках на автора. Они не только позволяют перефразировать то, что сделал и написал автор, но и сформулировать процедуру, которая стоит за текстом автора, на которого вы ссылаетесь. Таким образом, поняв центральную процедуру исследования, вы можете в одном предложении выразить то, что автор выразил в целой статье или книге. Существует множество глаголов, обозначающих интеллектуальные действия, такие как «заявляет», «утверждает», «предполагает», «выдвигает гипотезу о том, что», «предлагает понимать как» и т. д. Проследивая, например, развитие научного направления, вы можете использовать глаголы «опровергает», «возражает», «приводит доводы в пользу», «выражает сомнение» и т. д. Подобные глаголы решают не только проблему эффективного парафраза, но и позволяют четко выразить ваше собственное мнение или позицию в дискуссии.

Описывая дискуссию, нам часто требуется выражать как мнения ее участников, так и собственное отношение к этим мнениям, и здесь помимо глаголов хорошо используются наречия, например: «критически оценивает», «считает не вполне точным», «ошибочно утверждает», «недостаточно полно раскрывает», «блестяще характеризует» и т. д.

В учебниках по академическому письму парафразу уделяется серьезное внимание, и российские студенты часто спрашивают, почему так важно не повторять слова источника. Действительно, даже часть фразы автора без кавычек считается плагиатом, поэтому если вы ссылаетесь на источник, но не можете перефразировать автора (хотя, скорее всего, вы просто не потрудились подумать), используйте кавычки.

Сравним способы заимствования чужого текста.

Исходный текст:

«Вот почему мы считаем, что стеклянный потолок будет разбит в новом тысячелетии за счет стратегии, которая использует «маленькие победы» – постепенные перемены, направленные на преодоление предрассудков, которые настолько привычны, что их даже не замечают до тех пор, пока они не исчезли» (D. Meyerson & J. K. Fletcher, 1999, p. 128).

Плагиат:

Мейерсон и Флетчер (1999) считают, что стеклянный потолок будет разбит в новом тысячелетии только за счет стратегии, которая использует «маленькие победы» – постепенные перемены, направленные на преодоление предрассудков, которые настолько привычны, что их даже не замечают до тех пор, пока они не исчезли (с. 128).

Прямое цитирование:

Мейерсон и Флетчер (1999) считают, что «стеклянный потолок будет разбит в новом тысячелетии только за счет стратегии, которая использует «маленькие победы» – постепенные перемены, направленные на преодоление предрассудков, которые настолько привычны, что их даже не замечают до тех пор, пока они не исчезли» (с. 128).

Парафраз:

Мейерсон и Флетчер (1999) считают, что в обозримом будущем разбить стеклянный потолок поможет только так называемая стратегия «маленьких побед» – постепенных изменений, благодаря которым можно будет преодолеть предрассудки, настолько укоренившиеся в обществе, что они стали практически незаметны (с. 128).

Парафраз является оптимальным способом использования чужого текста, однако следует учесть, что плохой парафраз тоже приводит к плагиату. Так, если вы копируете авторское предложение, перемешивая свои слова с его словосочетаниями без кавычек, или

используете авторское предложение, заменяя слова синонимами, это тоже плагиат.

Как избежать плагиата и цитирования одновременно? Рекомендуется не смотреть в авторский текст, когда вы записываете чужую мысль. Отметьте ту часть текста, которая важна для вашего исследования (например, абзац или несколько абзацев), и закройте его.

Записав нужную мысль своими словами, прочтите эту часть снова. Если вы правильно поняли автора, значит, вы правильно его перефразировали, если нет – исправьте смысл своего высказывания в собственной синтаксической структуре. Заодно посмотрите, не скопировали ли вы случайно какие-то из авторских словосочетаний; у некоторых студентов школа выработала устойчивую привычку к дословному запоминанию, которая может теперь оказать «медвежью услугу». Учитесь выражать собственные мысли собственным языком, даже если он не так красив и убедителен, как у авторов, на которых вы ссылаетесь. Может быть, впоследствии другие будут ссылаться на вас, и тогда вам будет не стыдно за цитируемые из вашего текста мысли и слова.

Иногда авторы добавляют к имени ученого эпитеты типа «выдающийся педагог», «прославленный юрист» или «знаменитый русский ученый». Без нужды использовать эти слова в сочетании со всемирно известными именами не стоит, однако, если дело касается авторитета в данной области знания, то упоминание статуса или страны происхождения ученого показывает, что вы ориентируетесь в данной дисциплине и знаете, на кого ссылаетесь. Например, «выдающийся швейцарский психолог и философ Жан Пиаже», «основоположник теории порождающих грамматик Ноам Хомски», «замечательный испанский философ Хосе Ортега-и-Гассет», «создатель первого в мире компьютера Конрад Цузе» и т. д. Такое знание не только показывает ваше отношение к ученому и знание его вклада в науку, но и повышает статус вашей работы.

В заключение отмечу еще одно любопытное требование, которое демонстрирует жесткость подхода к плагиату на Западе. Если вы внедряете цитату в свой текст, меняя регистр буквы (например, в источнике это слово начинало предложение и писалось с заглавной буквы, а вы пишете его со строчной, или наоборот), то измененную букву следует заключить в квадратные скобки, например: «Мейерсон и Флетчер отмечают, что – “[м]аленькие победы – это отнюдь не серебряные пули” (с. 135)». В квадратные скобки заключают также вставленные вами в цитату собственные слова (например, [Хатчинсон] вместо исходного «он») или слова, с измененными вами для грамматической связности окончаниями (например, [включающий]

вместо исходного «включает»). Поскольку в русском языке падежи меняются на каждом шагу, то у нас подобное требование затруднило бы чтение. Тем не менее, столь строгое соблюдение авторского права заслуживает уважения, и мы могли бы иметь в виду хотя бы случай со сменой регистра.

Насколько мне известно, гарвардская система с удобными для читателя ссылками на имя автора и год издания уже начинает понемногу приживаться в России. Хорошо, если вместе с ней начнет приживаться и уважение к чужому тексту, и умение перефразировать и целенаправленно использовать в своем тексте чужие идеи, и тщательный отбор источников.

Что касается квадратных скобок при смене регистра и изменении формы слова, это еще один повод воздержаться от прямого цитирования и лишний раз подумать, как и зачем вы приводите чужую мысль и какое место она должна занять в вашем тексте. <...>

Додаток В

Короткина И. Б. Оценка академического и научного текста в трех измерениях академической грамотности. *Ценности и смыслы*. 2017. № 6 (52). С. 109–126.

С переходом к информационной экономике резко изменились роли как печатного текста, так и его автора: благодаря новым технологиям объемы публикаций резко возросли, благодаря демократизации общества цензура сократилась, но при этом ответственность за содержание текста и его восприятие читателем (адресатом) особым бременем легла на автора текста. Проблема ответственности за свое исследование и свой текст не могли не отразиться на подготовке научно-исследовательских кадров, и поскольку научная коммуникация происходит в текстовом формате, письмо было признано в западных университетах как фундаментальный комплекс умений и, следовательно, центральный по отношению ко всему высшему образованию. Этот комплекс умений является ключевым компонентом современной концепции академической грамотности, которая постулируется сегодня как «институциональная обязанность университетов».

Письмо является одним из наиболее многоплановых, сложных и медленно осваиваемых комплексов компетенций, которые включают в себя как металингвистические (например, выдвижение гипотезы, логическая организация идей, способ доказательства), так и лингвистические (например, формулировка тезиса, использование синтаксических структур, сигналов перехода, релевантной лексики). Обучение академическому письму или, как эта дисциплина называется в высшем образовании США, «риторике и композиции» заняло одно из важнейших мест в западных университетах; при этом одним из наиболее обсуждаемых аспектов обучения письму была и остается система оценки текста.

В данной статье будут рассмотрены ключевые принципы оценки академического и научного текста в свете постмодернистских и гуманистических тенденций в развитии образования и концепции академической грамотности, а также представлена разработанная и апробированная автором в различных образовательных и языковых контекстах 100-балльная шкала критериев оценки академического текста.

Информационная насыщенность современной научной коммуникации привела к тому, что, с одной стороны, у исследователей открылся быстрый доступ к многочисленным ресурсам, а с другой стороны, резко возросла необходимость их критически оценивать и отбирать. При этом кардинально изменились представления о самом характере коммуникации. Как пишет австралийский профессор

Илана Снайдер, реформатор образования и автор нашумевшей книги «Literacy Wars» («Войны грамотности»), на смену массовой коммуникации приходит индивидуализированная, на смену односторонней (от центра к массам) – разнонаправленная, а на смену пассивной, потребляющей информацию аудитории – интерактивная. Если раньше печатное слово воспринималось как истина в последней инстанции или, по крайней мере, проверенное и одобренное научной цензурой знание, то сегодня ключевую роль играет личная позиция автора и его способность критически оценивать информацию на основе собственного знания. Зарубежные исследователи, работающие над проблемой реконцептуализации грамотности, сходятся на том, что вследствие этого личное знание становится сегодня главным капиталом, а способность критически мыслить – основой эффективного демократического взаимодействия. Такое мнение разделяют и ведущие российские ученые. Как точно отмечает А. М. Новиков, лидером новой постиндустриальной экономики становится интеллектуальная элита, а карьерный рост и профессиональный успех определяются уровнем образования. Таким образом, возросла как личная, так и публичная, социально значимая составляющие коммуникации.

Эти процессы, затрагивающие все сферы жизни современного общества, носят глобальный, множественный и необратимый характер и поэтому кардинальным образом меняют отношения в современной науке и образовании. Доступ к любой общественно значимой информации сегодня неограниченно осуществляется из любой точки мира, и на смену цензурированной системе передачи знаний приходит потребность в открытом обсуждении и развитии умений самостоятельной оценки источников, выдвижении собственных гипотез и обосновании собственных выводов. Образованность же понимается как «способность общаться, учиться, анализировать, проектировать, выбирать и творить». В соответствии с этим постмодернистская дидактика справедливо ставит во главу угла дискуссионный, личностно-ориентированный, открытый характер образования. Та же направленность и у гуманистического образования: С. В. Иванова отмечает, что оба подхода видят стимулы обучения в умелой мотивации обучающегося, осознании им собственных потребностей и интересов, использовании им собственного опыта и содействии со стороны преподавателя в выборе путей решения поставленных им самим целей и задач. В постмодернистском подходе образование опирается на диалог, а в обучении используются методы, исключющие подавление и направленные на свободу выражения мысли обучающегося независимо от того, насколько она совпадает с позицией преподавателя или общепризнанных источников. Иными словами,

отношения между преподавателем и студентом становятся практически равноправными и понимаются как партнерство.

Такой парадигмальный сдвиг в понимании образования выражается в том, что авторитет званий и положений уступает место авторитету личной исследовательской позиции, которая отстаивается за счет убедительно построенной аргументации, проходит проверку критикой и тем самым принимается, отвергается или корректируется различными участниками дискуссии. Дискуссионным становится и процесс обучения в университете, и процесс публикации. В связи с этим авторитет научного журнала также опирается теперь не столько на прежние заслуги авторов, сколько на ценность их новых публикаций для общества: отсюда повышенное требование к объективности оценки статей и необходимость анонимного (так называемого «двойного слепого») рецензирования научных статей, что особенно остро ощущается сегодня редакторами и издателями в России.

Поскольку воспитание исследователя происходит в стенах университета, то система оценки академического, т. е. студенческого текста подчиняется тем же законам, что и оценка научного текста. Критерии оценивания должны обеспечивать объективность и независимость оценки от взглядов и убеждений оценивающего. Сюда относится оценка и содержания, и логики текста, и его стилистики, и языка. В равной степени важно использование источников и отсутствие различных форм плагиата. Следовательно, оценка текста должна быть такой же многомерной, как и сам текст, но критерии оценки должны соответствовать глобальному (наднациональному, международному) характеру научной коммуникации и иметь в основе инвариант при всей множественности целей и задач обучения в разных образовательных и социокультурных контекстах.

Еще одним следствием перехода к информационному обществу и, как следствие, постмодернистскому и гуманистическому образованию является необходимость овладения навыком ведения диалога с удаленным во времени и пространстве и не известным автору партнером по коммуникации, внимательного отношения к нему и адекватной интерпретации своих коммуникативных замыслов.

В свете этого понимания эффективность научной коммуникации определяется через достижение цели коммуникации, то есть быстрое, точное и правильное понимание адресатом, читателем или слушателем выраженной автором мысли. Более того, в условиях информационной открытости особую ценность приобретает междисциплинарность, т. е. доступность специальных текстов широким кругам образованной публики. Последнее не означает снижения уровня научного исследования или его упрощения; напротив, соблюдение баланса между

сугубо специальным языком исследования (*academese*) и более «человечным» (*vernacular*) языком, позволяющим интерпретировать и пояснять специальную информацию, составляет сегодня достоинство подлинно академически грамотного текста.

В первую очередь это относится к социально-экономическим и гуманитарным текстам, но не ограничивается ими (хорошим примером читаемых неспециалистами являются тексты по медицине, экономике и экологии).

Соблюдение всех этих требований предполагает наличие у автора научного (а на уровне университетского образования – академического) текста особого рода знаний и умений, которые определяются как академическая грамотность. Академическая грамотность предполагает комплексное развитие металингвистических и лингвистических компетенций для достижения цели научной коммуникации и поэтому как нельзя лучше может служить инвариантной основой для разработки критериев оценки текста.

Согласно концепции грамотности австралийского ученого и идеолога образования Б. Грина (B. Green) и ее развитию в применении к научно-исследовательской деятельности и академическому письму в работах других исследователей, академическая грамотность включает три аспекта, или измерения:

- *операциональное*, связанное с развитием языковых систем, методов, инструментов и технологий написания и интерпретации текстов;
- *культурное*, означающее использование операциональных компетенций в аутентичном социальном или профессиональном контексте и участие в различных социальных дискурсах;
- *критическое*, охватывающее способы трансформации и активного воспроизведения существующих дискурсивных практик и требующее развития способности оценивать и подвергать критическому переосмыслению ресурсы, посредством которых эти практики осуществляются.

Три измерения академической грамотности взаимосвязаны и взаимозависимы. Для того чтобы создать научный текст, необходимо не только владеть методами и технологиями его построения в применении к данной отрасли знания и знать, какие проблемы в ней актуально обсуждаются, но и иметь смелость активно участвовать в обновлении знания и поиске новых путей к решению этих проблем. В концепции Б. Грина три измерения грамотности консолидируют знание соответственно в единой парадигме языка (*language*), смысла (*meaning*) и силы (*power*), причем именно критическое измерение, связанное с социально-политической силой, или властью, знания имеет особое

значение, поскольку оно позволяет удержать социально-критический фокус научной мысли, «жизненно необходимый в контексте постоянно изменяющегося техно-семиотического ландшафта». Иными словами, современная концепция академической грамотности выводит на передний план социально значимую функцию текстовой деятельности.

Таким образом, ключевой принцип глобальной научной коммуникации определяет научный текст как продолжение идущей в обществе дискуссии по социально значимым проблемам и несет в себе новую идею, которая выносится автором на обсуждение академического сообщества и более широкой общественности. В соответствии с таким предназначением текст должен быть академически грамотным, т.е. предельно ясно, кратко и убедительно доносить новую идею до адресата. Его логика и организация базируются на уважении к читателю как партнеру – другому исследователю, студенту или заинтересованному члену общества, который работает с текстом как источником информации в гибкой, насыщенной, мультимодальной среде, отбирая и критически оценивая ее для своих собственных целей.

Требования, предъявляемые сегодня к научному тексту при его публикации, и, соответственно, к академическому тексту при обучении академическому письму, аналогичны, поскольку опираются на этот принцип. Им же определяется и оценка текста.

Прежде всего, сам процесс оценки должен служить стимулом, а не препятствием к дальнейшей работе над текущим и последующими текстами. В процессе обучения оценка должна отвечать следующим целям:

1. Общая цель должна соответствовать цели курса: совершенствовать академическое письмо студента.

2. Повторная работа над текстом необходима только в случае четкого понимания студентом, что он может и чего не может исправить.

3. Оценка должна быть развернутой и поддерживать развитие навыков письма, что исключает негативные и неинформативные замечания.

3. Следование стандартам важно, но не должно служить оправданием оценок, имеющих общий негативный контекст.

Еще одним важным параметром оценки текста является выделение главных, а не второстепенных по отношению к тексту параметров. Традиционный подход учителей правописания или иностранного языка с многочисленной правкой грамматики и пунктуации противоречит идее академического письма в целом и не способствует развитию академической грамотности. Такой подход называется «атомистическим» и выдает недостатки частей и деталей за недостатки целого.

Чтобы этого не происходило, оценка текста должна охватывать все три аспекта риторики и композиции текста: фокус, организацию и механику, а также использование источников. Под фокусом понимается четкое следование основной линии аргументации от формулировки тезиса во введении к формулировке основного вывода в заключении (или дискуссионной части работы). Организация текста строится по законам академического письма нелинейно, с ориентацией на быстрый поиск информации читателем. Механика текста включает его язык, который должен быть синтаксически ясным, кратким и легко воспринимаемым.

Критерии оценки при таком подходе должны включать следующие вопросы:

I. Фокус:

1. Содержит ли текст центральную идею (тезис)?
2. Не отклоняется ли автор от этой идеи на протяжении всего текста и нет ли в нем выпадающих из общей направленности абзацев?
3. Соответствует ли центральный вывод текста заявленной в тезисе идее?

II. Организация:

1. Развивается ли мысль внутри текста в том же порядке, в каком она заявлена в тезисе и введении?
2. Располагаются ли абзацы в логическом порядке, не допуская их перестановки?
3. Достаточно ли внятно и логично автор использует связи и сигналы перехода?

III. Механика:

1. Есть ли в тексте случаи невнятного, запутанного синтаксиса, многословия и номинализации?
2. Есть ли случаи повторения одних и тех же клише, формализованных словосочетаний?
3. Выдержана ли стилистика текста в рамках научной объективности, отсутствия эмоциональности и легкости восприятия читателем?

IV. Использование источников:

1. Содержит ли текст необходимое и достаточное количество деталей, поддерживающих аргументацию автора?
2. Насколько соответствуют используемые источники теме исследования?
3. Насколько интегрированы цитируемые источники в авторский текст (парафраз, критика)?

Формулировка критериев может варьироваться, но в разных системах оценки разных университетов и у разных преподавателей логика остается единой – от главного к второстепенному и от целого к

частному. Экзамены и тестовые шкалы неизбежны в процессе обучения, но они не должны быть самоцелью, поэтому критерии оценки академического текста должны быть хорошо знакомы и понятны студентам. Это помогает им работать над текстом и не допускать ошибок в следующих работах. Позитивное обсуждение работ и рекомендации преподавателя ведут к развитию компетенций построения самостоятельного исследовательского текста. Любознательность и стремление экспериментировать, постулируемое при приеме в западноевропейский или североамериканский университет как одна из ключевых «привычек ума» (habits of mind) является тем зерном, из которого вырастает настоящий исследователь.

Хорошим примером понятного и логически упорядоченного набора критериев, который в то же время охватывает все главные и второстепенные аспекты письма как многопланового комплекса компетенций, является система критериев оценки эссе из программы Европейских исследований (European Studies), которые приводят известные методологи академического письма Мэри Р. Ли и Брайан Стрит:

1. Понимание предмета и отношение к нему.
2. Структура и организация текста.
3. Фактический материал и начитанность.
4. Аргументация и заключение.
5. Покрытие предметной области.
6. Стил и грамотность.
7. Презентация темы и материала.
8. Прочие комментарии.
9. Общая оценка.
10. Предложения по дальнейшему развитию.

Не все позиции в этом списке являются собственно критериями оценки, а некоторые критерии содержат не один, а два смежных, но разных критерия. Однако логика очевидна. Прежде всего обращает на себя внимание четкая корреляция критериев с тремя измерениями академической грамотности. Кроме того, логика работает двояко: и для оценки текста, и для работы над ним автора. И то, и другое начинается с *понимания предмета* (культурное измерение) и *отношения к нему* (критическое измерение). Когда есть понимание и цель, можно проследить (выстроить) *структуру* и *организацию текста* (операциональное измерение) и убедиться, что каждый аргумент опирается на *фактический материал* и *начитанность* (культурное измерение). Далее мы можем оценить, насколько последовательно проведена *аргументация*, насколько убедительно она приводит к выводу, данному в *заключении* (критическое измерение). После этого можно судить о том, *покрыта ли предметная область* (культурное измерение),

т. е. все ли аспекты проблемы должным образом рассмотрены и иные точки зрения учтены. В этом же порядке работает автор, подбирая материал под свою линию доказательства на пути к выводам, проверяя, не осталось ли «белых пятен». Шестая позиция, *стиль и грамотность* переносит нас в язык текста (культурное и операциональное измерение). Основное требование здесь состоит в том, чтобы текст воспринимался свободно и был лишен эмоциональности, предвзятости, ложного академизма и многословия. В формулировке критерия *презентация темы и материала* заключена сила индивидуального слова автора, того, с каким «лицом» (или «голосом», английский термин *voice*) он обращается к читателю. Обрести свое лицо в академическом письме непросто: это дается годами экстенсивной практики, поэтому данный критерий идет последним в ряду собственно критериев оценки. Здесь оттачиваются отдельные элементы логических связей на уровне предложений, вычеркиваются избыточные слова и подбираются точные, сильные глаголы. Можно сказать, что в этой позиции сходятся и все три измерения академической грамотности. Наконец, *прочие комментарии* позволяют выделить сугубо индивидуальные погрешности автора в данном тексте (например, повторение однотипных конструкций или связок, отсутствие союзов и т. д.).

Только после такого тщательного анализа выставляется *общая оценка*, далее автору следует дать *предложения по дальнейшему развитию* – важнейший заключительный компонент, превращающий оценку типа «окончательный вердикт» в оценку, стимулирующую к дальнейшей работе. Эти две позиции списка относятся только к работе оценивающего, но соответствуют пониманию университетского образования как партнерства. Как отмечает Э. М. Уайт, следование стандартам имеет свои основания, но не должно служить оправданием преподавателю давать негативный отзыв на работу студента.

Следует отметить, что так же пишутся и рецензии экспертов зарубежных научных журналов: отклоняя рукопись, они обязательно начинают с ее достоинств, затем подробнейшим образом анализируют ее недостатки и всегда дают конкретные рекомендации о том, что именно нужно переделать или доработать. Многие российские авторы пользуются этим, направляя свои статьи в зарубежные журналы высоких квартилей, с тем чтобы, исправив все указанные недостатки, направить рукопись в чуть менее престижный журнал из базы Scopus, но уже с полной гарантией ее публикации – и это верный путь к развитию и дальнейшим публикациям в более престижных журналах.

Вернемся к обучению академическому письму в университете. В ряде российских вузов сегодня используются 10-балльная и 100-балльная шкалы оценки студенческих работ. Казалось бы, такой

подход по сравнению со стандартным «удовлетворительно–хорошо–отлично» должен иметь преимущества. Однако при отсутствии обоснованных и четко описанных критериев эти шкалы мало чем отличаются от пятибалльной шкалы: насколько точно преподаватель может обосновать различие, например, между оценками 79 и 81, если согласно градации, установленной вузом, первая переводится в «хорошо» (71–80), а вторая – в «отлично» (81–100)? И может ли студент потребовать от преподавателя обосновать конкретные различия в два балла?

К сожалению, многие преподаватели дисциплин не только у нас, но и в западных университетах ставят оценки, руководствуясь своими собственными, личными представлениями о том, «что такое хорошо».

Как отмечает Джон Бин, автор одного из авторитетных американских учебников по методике преподавания письма, преподаватели одной дисциплины на одной кафедре с изумлением обнаруживают достаточно сильные расхождения между оценками, которые они ставят за одни и те же письменные работы одним и тем же студентам. У нас же кросс-проверки и вовсе редкость.

Вывести эти личные представления из тени можно только коллегиально, установив, согласовав и описав систему критериев и обосновав ее логику. Примеров таких шкал в западных университетах достаточно много, но все они так или иначе описывают примерно одни и те же характеристики, поскольку прочно опираются на принципы хорошо разработанной дисциплины академического письма. Этот подход делает оценку понятной, прозрачной и объективной, а также помогает обучающемуся развиваться дальше. В первом случае она позволяет ему оценить уровень развития своих компетенций, а во втором – избежать повторения конкретных ошибок в дальнейшем.

Степень подробности шкалы критериев определяется контекстом обучения. Можно создать шкалу из 100 отдельных критериев – но будет ли она эффективна для работы над текстом? Что делает автор, получив верстку, испещренную редакторской правкой? Что делает студент с работой, в которой у каждой строки на полях выставлены значки и галочки? Обычно ничего – просто механически вносит исправления, что мог бы сделать и корректор. Более того, это бессмысленно потраченное – и немалое – время преподавателя. Для текущей работы существует иной подход, который называется «минималистским» – в отличие от выше приведенного «максималистского». Под «минимальной проверкой» (minimal marking) понимается выделение нескольких, например трех, наиболее явных или значимых недостатков текста, над которыми студенту рекомендуется поработать (например, слабо сформулирован тезис, недостаточно обоснована вторая часть рассуждения и в тексте слишком много «шипящих» причастных

оборотов). Автор текста переделывает его в соответствии с рекомендациями и вновь направляет проверяющему, после чего может получить еще три рекомендации. Такая работа не длится до бесконечности, но дает возможность усовершенствоваться самому автору, а не улучшить конкретный текст. Именно такой принцип лежит в основе методики центров письма.

«Максималистская» проверка, к которой должна относиться и 100-балльная система, применяется на этапе выставления финальной оценки, когда обучающемуся хорошо знакомы все использованные в ней виды критериев. На ее основании можно не только объяснить, почему за работу выставлена оценка 79, а не 81, но и обсудить те критерии, где преподаватель мог быть субъективен. Право на ошибку в постмодернистском подходе имеет не только студент, но и преподаватель, а открытое обсуждение (диалог) позволяет сделать весь процесс обучения (частью которого является оценка) стимулирующим индивидуальное и свободное развитие каждого обучающегося. Только таким образом происходит воспитание исследователя, ученого или просто образованного гражданина, несущего ответственность за свои действия и способного критически оценить действия другого, вести диалог и взаимодействовать. Соглашусь с мнением Е. В. Ткаченко, что именно воспитание должно лежать в основе обучения – функция, которая сегодня в значительной мере утрачена или ограничена в профессиональном (в том числе и в высшем) образовании.

Как было сказано выше, академическая грамотность представляет собой объективную и всеобъемлющую систему координат, на основе которой могут строиться шкалы критериев для различных образовательных контекстов. Так, в ходе эксперимента по внедрению курса «Академическое письмо» в программу бакалавриата факультета государственного управления РАНХиГС в 2013 г. мною была разработана 100-балльная шкала критериев оценки академических текстов (эссе). Две группы студентов 3-го курса шаг за шагом прошли курс академического письма в объеме 36 академических часов, рецензируя работы друг друга и получая рекомендации от меня по принципу «минимальной проверки». Взаимные рецензии помогли не только увидеть недостатки чужой работы и определить наиболее существенные, но и выделить достоинства чужого текста и научиться применять различные критерии оценки к собственной работе. Оценивая свои и чужие тексты, студенты совершенствовали собственные индивидуальные навыки письма в атмосфере дискуссии, одновременно развивая навык толерантной критики, самооценки и закрепляя на практике ключевые принципы академической грамотности, постепенно включая в актив все более сложные критерии и все более сложные их сочетания.

В конце курса студенты писали финальные работы, которые оценивались по разработанной мною шкале. Шкала была составлена на основе 3D-модели грамотности профессора Билла Грина в применении к академическому письму для студентов социально-экономических и гуманитарных дисциплин.

Академическая грамотность текста (100-балльная шкала)

Операциональная составляющая (40 баллов)

А. Структура текста (30 баллов).

1. Введение должно содержать:

- предложение, привлекающее внимание читателя (интрига);
- указание на проблему, ограничивающее фокус текста;
- четко сформулированный основной тезис (то, что будет доказываться);
- аспекты, которые будут рассматриваться в тексте (покрытие предметной области).

2. Каждый абзац основной части должен содержать:

- заглавное предложение, включающее тему и контрольную мысль;

- фактическую поддержку контрольной мысли;

- заключительное предложение (ведущее к следующему абзацу).

3. Заключение должно содержать:

- краткое перечисление выводов основной части;
- основной вывод в соответствии с тезисом;
- рекомендации и/или оценку и/или констатирующий вывод.

Б. Язык (10 баллов).

1. Синтаксис должен отвечать следующим требованиям:

- четко выстроенные (легко воспринимаемые) предложения с главными блоками;
- отсутствие слияний, цепей и фрагментов;
- логическая и синтаксическая связность.

2. Текст не должен содержать лексико-грамматических ошибок и погрешностей, затрудняющих восприятие (путаницы в согласовании, ошибочных словосочетаний, неоднозначных слов, калек с иностранных слов и пр.).

Культурная составляющая (30 баллов)

1. Содержание предусматривает:

- понимание предмета;
  - отбор необходимого и достаточного фактического материала
- правильное использование источников;
- покрытие предметной области, использование фоновых и специальных знаний.

2. Адресация подразумевает:
- понимание того, к кому обращен текст;
  - уважение к читателю;
  - умение предусмотреть иную позицию (точку зрения), иной подход к рассмотрению проблемы, предвидеть возможные возражения.

3. Стиль предполагает:
- ясное, последовательное, связное выражение мыслей; краткость;
  - отсутствие эмоционально насыщенных утверждений, свойственных публицистике;
  - отсутствие разговорных оборотов, присущих неформальному общению.

Критическая составляющая (30 баллов)

1. Собственная позиция должна быть:
- четко выражена в тезисе,
  - последовательно доказана в основной части;
  - сформулирована в заключительном выводе (отношение к проблеме, ее оценка и / или пути решения).
2. Целенаправленное доказательство собственной позиции должно строиться на основе:
- логики;
  - убедительных аргументов;
  - адекватного использования информации.
3. Объективность текста подразумевает:
- нейтральность;
  - отсутствие предвзятости, бездоказательных и безапелляционных заявлений;
  - отсутствие «общих мест», банальностей и прописных истин.

Данная шкала довольно полно отражает все три измерения академической грамотности. Однако при том, что самой важной составляющей 3D-модели является критическая составляющая, наибольший вес в ней имеет операциональная, причем за счет языка (плюс 10 баллов). Такое дополнение было продиктовано печальной практикой: студенты социально-гуманитарного профиля оказались неспособны писать связно и грамотно на родном языке. Парадоксально, но наибольшие проблемы с языком научного текста возникают именно у студентов этих дисциплин. Многословие, синтаксическая путаница и чрезмерная эмоциональность (равно как склонность к пустым обобщениям, общим местам и чужим мыслям) коренятся, по-видимому, в школьных проблемах. Мой личный опыт редактирования статей в различных отраслях, как и опыт коллег, преподающих академическое письмо в России, показывает, что легче исправить текст математика или

инженера, нежели филолога или педагога. Сказанное вовсе не означает, что у нас плохие учителя в школе, просто письменные компетенции, развиваемые в школе, существенно отличаются от компетенций самостоятельного, исследовательского, академического письма.

Анкетирование, проведенное спустя год, когда студенты завершили работу над бакалаврскими диссертациями, показало, что самоконтроль оказался эффективным за пределами нашего краткого курса. Практически все студенты отметили, что курс был эффективным или очень эффективным, но слишком коротким. При оценке важности самих критериев, высоко были оценены практически все, но наивысший средний балл получила логика и аргументация текста (10 из 10). Этот же критерий был признан и наиболее сложным в достижении на практике. Однако не менее сложным оказался синтаксис научного текста, что еще раз подтвердило необходимость специального обучения этому аспекту академического письма.

Следует отметить, что научному синтаксису придают важное значение редакторы зарубежных журналов. Так, именно языку научного текста уделил особое внимание представитель крупнейшего мирового издательства Springer Nature (Nature Research Academics) Джеффри Робенс в своем семинаре «Effective Academic Editing», который прошел в Москве 18–20 октября 2017 г. под эгидой Ассоциации научных редакторов и издателей и Российского консорциума центров письма. Он отметил, что часто рукописи отклоняются именно по причине запутанного и многословного синтаксиса при полной грамматической правильности. Этот досадный недостаток академической грамотности проявляется в равной степени в контексте социальных, естественнонаучных и технических отраслей, и безусловно, не оправдывается никакими особенностями национального языка. Научившись писать кратко, ясно и связно на родном языке, мы можем быть уверены, что при переводе на английский или любой другой язык текст сохранит эти достоинства (при условии академической грамотности переводчика, конечно).

Разработка 100-балльной шкалы оценки академического текста была первым подобным опытом применения 3D-модели грамотности, поэтому, начав работу над учебным пособием «Академическое письмо: процесс, продукт и практика», я обратилась к автору модели Б. Грину, и мы обсудили все компоненты шкалы. Несмотря на акцент, который он делает на критической составляющей, он также согласился с дополнением языковых критериев к операциональной составляющей, признав их необходимость в свете тех задач, которые решает применение шкалы.

В 2015 г. учебное пособие вышло, и в настоящее время широко используется преподавателями, аспирантами и студентами как в вузах, так и в самоподготовке при написании академических и научных текстов, что подтверждается отзывами, поступающими в издательство и лично мне. Шкала также получает позитивные отклики от преподавателей вузов, для которых я провожу семинары и курсы повышения квалификации по академическому письму. Она хорошо работает и в моих курсах по академическому письму на английском языке для бакалавров и магистров российских и международных программ ИОН РАНХиГС и МВШСЭН.

Благодаря детализации критериев в удобном и понятном трехмерном пространстве академической грамотности, студенты могут легко отслеживать качество своего текста в процессе работы, используя шкалу как «строительные леса» или каркас, не позволяющий конструкции текста «накрениться» в какую-либо сторону. Избежать ошибки гораздо легче, чем исправлять ее впоследствии.

Таким образом, концепция академической грамотности служит хорошей основой для оценки качества как академического, так и научного текста. Она позволяет строить системы оценки, помогающие студенту развиваться как исследователю, учиться выдвигать гипотезы, обосновывать и убедительно доказывать собственную позицию, пользуясь как металингвистическими, так и лингвистическими средствами. Такая система оценки позволяет сделать преподавателя партнером и мудрым советчиком студента, а процесс обучения в университете – процессом воспитания студента как личности, как ответственного гражданина и члена международного сообщества, открытого к обсуждению общественно значимых проблем.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	3
Вступ.....	3
Мета та завдання навчальної дисципліни.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	6
Структура навчальної дисципліни.....	9
Теми практичних занять.....	10
Самостійна робота.....	11
Види робіт.....	12
Методи контролю.....	12
Розподіл балів, які отримують студенти.....	13
Шкала оцінювання: національна та ECTS.....	13
Практичне заняття № 1.....	14
Практичне заняття № 2.....	23
Практичне заняття № 3.....	34
Практичне заняття № 4.....	45
Практичне заняття № 5.....	56
Практичне заняття № 6.....	64
Практичне заняття № 7.....	74
Практичне заняття № 8.....	85
Практичне заняття № 9.....	91
Практичне заняття № 10.....	100
Практичне заняття № 11.....	108
Практичне заняття № 12.....	116
Практичне заняття № 13.....	123
Практичне заняття № 14.....	130
Практичне заняття № 15.....	136
Практичне заняття № 16.....	145
Індивідуальні завдання.....	146
Рекомендована література.....	147
Додаток А. Зразок титульного аркуша академічного есе.....	152
Додаток Б. Короткіна І. Б. Свое и чужое: проблемы использования источников в научном тексте.....	153
Додаток В. Короткіна І. Б. Оценка академического и научного текста в трех измерениях академической грамотности.....	165

Навчальне видання

Жанна Василівна Колоїз

ОСНОВИ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА

Практикум

Для підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальностей 012 Дошкільна освіта; 013 Початкова освіта; 014 Середня освіта (Українська мова і література; Мова і література англійська, німецька, російська; Історія; Математика; Біологія та здоров'я людини; Хімія; Географія; Фізика; Інформатика; Трудове навчання та технології; Фізична культура; Образотворче мистецтво; Музичне мистецтво); 015 Професійна освіта (Сфера обслуговування; Транспорт; Технологія виробів легкої промисловості); 022 Дизайн; 024 Хореографія; 035 Філологія; 053 Психологія; 054 Соціологія; 231 Соціальна робота; 242 Туризм.

Роботу з комп'ютерного набору,
літературного та технічного редагування виконав автор

Підписано до друку 05 липня 2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Ум. др. арк. 8,21. Обл.-вид. арк. 9,33.
Наклад 100 прим.

ФОП Маринченко С. В.
вул. Героїв АТО, 81-А, оф. 109, м. Кривий Ріг
Дніпровська обл., 50086
Свідоцтво про державну реєстрацію №030567 від 19.01.2007 р.
Тел. (067) 539-66-81